

Transilvania

An. LI.

August 1920.

Nr. 4.

Din lirica antică.

I.

Valerius Aedituus.

Poet roman, anterior lui Cicero, care-l va fi înțeles printre imitatorii Alexandrinilor, *cantores Euphorionis*, atăcați de el (*Tusculanae*, III, 19) ca desprețuitori ai adevăratei poezii. »Epigrama« se găsește în Gellius, *Noctes Atticae*, XIX, 9:

Ce e nevoie să porți, Phileros, făclia 'nainte?

Mergem așa: destul luce văpaia din piept.

N'o poate stânge pe-aceia nici vajnica vântului silă,

Nici dalba ploaie, din cer când ar cădea pe pământ.

Focul acesta, aprins de Venus, ea singură-l poate

Stinge, și-afară de ea, nimene nu l'ar putea.

II.

C. Val. Catullus.

Cel mai mare liric roman; contemporan cu Cicero, căruia-i adresează (ironic poate, sigur grațios) un compliment (XLIX). — În ciuda obscenităților ce o pătează, opera sa se impune prin adevărul inspirației și duioșia simțirii. — O splendidă ediție ilustrată a dat Owen. Altui Englez, Ellis, i-se datorește cel mai bun comentariu, — comentariul francez al lui Benoist și Thomas fiind învechit, iar acel german al lui G. Friedrich, unilateral. Cea mai reușită traducere ni-se pare a fi aceea, italiană, al lui Bocci, superioară artistic traducerii lui Eugène Rostand din ediția franceză citată. — Un minunat »médaillon« al lui Cattul, la Gereke-Norden, I.

1. Către Lesbia (V).

Să trăim vieața, dragă Lesbia, și să iubim,

Clevetirile de babe acre să desprețuim.

Soarele ce-apune astăzi, mâne, iar o să revină:

Noi, când ni-a apus odată mica zare de lumină,

Adormim, pierduți în noaptea fără capăt, pe vecie.

Dă-mi o sută de gurițe și adaugă o mie,
 Și apoi altă mie, dulce, și apoi iarăși altă sută,
 Și din nou de-o mie-o sută-ori tu, dragă, mă sărută;
 Pân' s'or face mii și sute... Iar atunci le-om mestecă,
 Să nu le mai știm de seamă nici noi, nici altcineva, —
 Că ne-ar pizmul, păgânul, dac'ar ști că-s multe-așa.

2. La mormântul fratelui său (Cl.).

Peste mări și țări streine	Fără vreme, crud, hainul...
Veniiu, frate scump, la tine,	Ci acum, că s'a plinit
La mormântu-ți dureros,	Darul morții, pregătit
Să depun suprem prinos	După datini din părinți,
De cinstire morților	Ud de lacrimi fierbinți
Și zădarnic să împlor	Priimește-l dela mine
Muta ta cenușă, vai!	Și rămâi pe veci cu bine!
Căci mi te răpi destinul	

III. Anacreon.

„Vieța sa a fost cea mai frumoasă poezie a sa”, — vorba lui Ibsen despre Björnson —, nu s'ar putea spune despre faimosul cântăreț al iubirii și vinului, Anacron din Teos (sec. al VI-lea a. Chr.). Poezia lui, ușoară, spontană, jucăușă, din care avem mai multe bucăți apocrife decât autentice, întrece cu mult vieța bătrânului pătimaș ce pare să nu fi mântuit bine.

1. Cupa de argint (4).

Mestere-agintar, Vulcane,	Ce mi-e mie de Pleiade,
Iute, dalta și ciocane,	De Bonnar și celelalte!
Dar nu-mi face panoplie:	— Fă pe dânsul viță, bade,
De rășboaie-mi arde mie?	Și fă struguri aurii,
Fă-mi mai bine un păhar,	Și mai fă colea, prin vii,
Cât de-adânc se poate; dar	Cârd șăgalnic de Menade
Să nu încrestezi pe el	Culegând, și teasc de vin,
Stele, Carul-mititel,	Iar, călcând, Lyeu ¹⁾ divin,
Sus pe-Orizon mohorît, —	Intre Eros și-Aphrodite,
Nici atât!	Incrustați în mărgărite.

IV. Sappho.

Greaca „neagră și mică” din Lesbos, cea mai însemnată poetă a antichității (sec. VII a. Chr.), a fost, se pare, definitiv reabilitată, de acuzația infamantă ce plană asupra-i (*αταρχα φιλτα*), prin pledoaria învățatului Wilamowitz-Moellendorff, din *Sappho und Simonides*, p. 63 și urm. (O folositoare monografie

¹⁾ *Lyacus* (Λυακος), epitet al lui Dionysos-Bacchus, „deslegătorul-de-limbă”.

asupra poetelor grece: Jos. Cal. Poestion, *Griechische Dichterinnen*, Wien-Leipzig 1882). — Specimenul ce urmează, vestit și prin traducerea lui Catull (LI), e în metrul sapphic, întrebuințat și de Eminescu, în strălucita-i »Odă« antică: l-am păstrat, deși redus, întrucât mi-a părut necesar.

1. Către Agallis (2).

Zeu leit¹⁾ îmi pare bărbatul, care
 Sede 'n fața ta și de-aproape-ascultă
 Glasul tău dulce
 Și-al tău răs ce inima 'n piept mi-o sfarmă:
 Căci eu, de te văd o clipită, 'ndată
 Mută mi-e gura,
 Limba-mi seacă, simt ca un jar ce-aleargă
 Pe subt piele, fin, — și mă lasă văzul,
 Vâjîie-auzu-mi.
 Pic de apă toată mă simt și tremur
 Toată, sunt mai pală ca iarba, scumpo, —
 Mult nu lipsește,
 Un cadavru-aievea să par; dar toate
 Voiu să sufăr, dac'am ajuns aice.

V. Pindaros.

Cel mai mare poet liric al Greciei († 442 a. Chr.). Singura parte păstrată în întregime din opera sa cuprinde »Epiniciile«, cântece de biruință în jocuri: olympice, pythice, nemeice și istmice; celelalte se reduc la resturi, sporite din fericire prin descoperirile papyrologice. V. Bacchylides.

1. Lui Aristomenes din Egina, învingător.

(Fragment din Pythia VIII).

...Cu drept-cumpănit meșteșug
 Temeiu cată vieții a-și pune;
 Dar asta n'o pot muritorii,
 Ci cerul o dă: el pe unii

¹⁾ »Asemeni cu zeii« (τοὺς θεῶν, la Catull: *par deo*), loc comun în literatura greacă (θεοῖς ἐναλτικῶς la Homer, la Anacron: θεοῖς ἔμοιός, îl găsim, în literatura noastră populară, în »Alexandrie« (din grecește), iar, în poezia cultă, la Cerna (»Torquato către Leonora«):

Cum mulțumiam puternicilor zei,
 Că se 'ndurără să te știu pe tine —
 Și cum mă socotiam în rând cu ei,
 Când umbra ta trecea pe lângă mine!

Inaltă, pe alții-i coboară
Cu-aceeași măsură. Onoare
Megara-ți dădū, Marathonul
Cunună îți puse: de trei ori,
Aristomen, ai învins în jocul localnic al Herei.

Tuspatru-atleții, pe rând,
Știuși să-i înfrângi vitejește,
Incât nici ferice sfârșit
La jocul cel pythic n'avură,
Și nici, când se 'ntoarser'acasă,
Dulce de mamă suris
Nu 'mpărți farmec în jur:
De-adâncă obidă cuprinși,
Prin dosnice uliți ascunse
Se strecurară, tăcuți, copleșiți supt povara durerii.

Cel care-o nouă podoabă
Putu să-și câștige, acela
Pe falnice-aripi de speranță
Semeț plutește, iubind,
Mai mult ca averea, avântul:
Dară în scurt bucuria-i
Crește și cade 'n țărână,
Brusc doborâtă din sbor și 'ntoarsă 'mpotriva părerii.

Sărmane făpturi de-o zi!
Ce-i »unul« și ce e »niciunul« ?
Un vis al umbrii e omul.¹⁾
Dar cadă o rază din slavă
Pe fruntea-i: splendoarea luminii
Vieața i-o poleiește
Și dulce-i pare-a trăi...
— Maică iubită, Egina,
Liberă ține cetatea,
Tu, împreună cu Zeus,
Eac, Peleu și Telamon cel de ispravă și-Ahil!

¹⁾ Σκιάς εναρ ἀνδρωτος; de unde, în »Despărțirea« lui Eminescu:

Când prin această lume să trecem ne e scris,
Ca visul unei umbre și umbra unui vis.

VI. Bacchilides.

Fără originalitate —, v. fragmentul 4 —, dar deplin stăpân pe formă, contemporanul și consulul lui Pindar, sau — cum se recomandă el însuși —, »privighetoarea din Ceos, cea cu limba de miere« (*cătră Hieron* 97—8), a ieșit din nisipul Egiptului abia în 1895. Ediția primă, de Kenyon, 1897, a fost urmată de o întreagă serie de studii și cercetări, printre care, o admirabilă caracterizare de Wilamowitz: bibliografia, până la 1905, o dă ediția Jebb, care cuprinde și traducerea engleză, în proză, ca și cea italienească din ediția Festa.

1. Fragm. 4 (Jebb).

Unul din altul deprindem,
Azi ca și 'n vremuri trecute:
Nu-i principalul să afli
Cărări spre cântări neștiute.

2. Fragm. 17 (Jebb).

N'am nici capete de vite,
Nici comori îngrămădite,
Nici de purpură covoare
N'am; dar am, în schimb, de soare
Și de Musă suflet plin —
Și mai am un vas cu vin.

3. Fragm. 21 (Jebb).

Puțini muritori destinul
Ingăduie, o viață lungă
Și-adânci bătrânețe s'ajungă,
Fără să știe ce-i chinul.

4. Lui Teisias din Egina, învingător la Nemea.

(Oda XI Jebb; Fragment).

Ca un cuminte cărmaci,
Condu-mi cugetarea, o Clio,
Doamnă a cântului, tu,
Acum, ca și până acuma!
Căci Nike, mândra stăpână,
Înspre Egina mă mână, —
Ostrovul cel fericit, —
Imn de slăvire să 'nalț
Pentru cetatea de zei
Intemeiată și vlagă
Brațelor care 'n Nemeia
Au biruit...

Traduse de V. Bogrea.

Istoria literaturii noastre vechi.

(Încheiere.)

În schimb însă el știe să povestească frumos și are un interes viu pentru partea anecdotică a istoriei; are vorba figurată a omului din popor, îi plac asemănările din nemijlocita sa apropiere și caută să-și explice lucrurile neobiceșnite de aiurea, aplicându-le proporțiile pe care le cunoștea din țara sa. Vom aminti numai păreri delicioase de naive ale acestui contemporan al lui Napoleon Bonaparte despre cuceritorul lumii. El ar fi fost la origine un «grec-romeos», care s'a papistășit, trecând mai întâi la Nemți, apoi la Franțuji, unde a ajuns «obirster» și mai târziu feldmareșal — o rudă a lui trecuse cu «madama» lui și prin Țara-românească — a luat parte la luptele care țineau să desființeze «rumânia Franței», combătută de boierii cei mari, care aveau sate multe, «iobagi, adevărați rumâni», și, pricepându-se să «între subț pielea» miniștrilor și a boierilor, ajunsese Împărat. Dară cu toată vitejia lui, el fu biruit de marele duce Constantin, care «spun unii că încălecase pe tunuri și răcnea ca un leu asupra tunarilor, să sloboază tunurile cu iușime», aceluiași duce despre care i-a spus «un ipochimen vrednic de crezut» că își lua auzul cu bubuitul lor și că se umpleau cu «un săculeț de barut». Aceste minunății care se strecoară în cronică din istorisirile sfătoșilor moșnegi străni și la taifas pe prispa unei case din vecini, îi dau un deosebit parfum de vechime. Dumitrache vede lucrurile simplu, precum simplă era și cultura sa, dar le vede limpede: volintirii intrând în București aveau «câte un pistol, ca un picior de porc, la brâu». Astfel el are calitatea prețioasă de a fi evocativ în povestirile sale.

Către sfârșitul veacului se înmulțesc tot mai mult narațiunile istorice în versuri. Schimbând însă forma exterioară, autorii lor nu izbuteau, de cele mai multe ori, să prefacă proza în poezie. Dar versul începea să fie gustat din ce în ce mai mult, el avea farmecul noutății și dădea iluzia genurilor literare similare, care se înmulțeau mereu la Greci. Nervii versificatorilor, și mai ales ai ascultătorilor, erau mai puțin rafinați decât

ai noştri, aşa încât suportau potopul ritmului monoton care se urma neturburat de nici o imagine puternică, pe care nici o rimă neobicinuită nu-l făcea să tresară. În curgerea lor uniformă, versurile acestea mângăiau urechea, care nu voia să fie supărată de lovituri puternice, cadrau minunat în atmosfera greoaie a iatacurilor împodobite cu covoare groase, în care totul invită la lene, totul era întocmit pentru cea mai gustată trecere a vremii, somnul. Singurele senzaţiuni pe care le deşteptau aceste versuri erau revărsările lirice ale autorului, care sau îşi căină pe erou, sau se jăluia pe sine, sau — şi aici e un progres — bocea starea tristă a ţării şi a poporului său. Căci toate aceste cronici rimate erau «jalnice istorisiri sau tragedii».

Cea mai veche dintre aceste naraţiuni versificate e din anul 1777, din Moldova, şi se numeşte *Stihurile asupra Domnului Grigore Ghica voivod, al Moldovii*. Ele descriu omorul Domnului martir, acel eveniment neobicinuit — era întâiul caz când un Domn fusese decapitat din poruncă împărătească — care a impresionat adânc pe contemporani şi care, precum mărturiseşte Sulzer, făcu să vibreze şi coarda muzei populare. Autorul anonim pare a fi fost martor ocular al decapitării, căci ştie să ne povestească fel de fel de amănunte. O face tacticos, fără simţ pentru poezie, fără să priceapă tragicul momentului, în vreo 250 de versuri. Chiar când se pare că a prins o notă într'adevăr potrivită, imediat urmează versurile banale, prozaice, în care se desvălesc gândurile sale de burghez pacinic şi pios. Astfel, după ce omorul e arătat cu toate amănuntele şi se spune că corpul a fost aruncat pe fereastră în grădina cea din dos, unde bostangiii îl îngropară, se pare pentru un moment că duioşia îl cuprinde pe scriitor:

Din averile lui toate
Neavând la a sa moarte
Măcar patru coţi de pânză
Ca pe dânsul s'o întinză!

Dar apoi urmează aceste versuri fără gust:

Şi-aşa s'au săvârşit
Grigore Ghica cel vestit,
Care mult s'au minunat
De moartea ce s'au tâmplat!

Rămâne să ne rugăm
Ca să-l ierte Dumnezeu,
Să-i fie Duhul în fericire,
Vecnica lui pomenire!

Se pare că de același autor — «un profesionist literar pentru asasinatelor politice» îi zice dl Iorga — sânt și cele vreo 550 de stihuri, în care se descrie cam în același fel, pieirea lui *Manolochi Bogdan, vel-vornic și a lui Ioan Cuza, biv vel-spătar, carii cu urgie împărătească și de sabie domnească s'au săvârșit.*

Ceva mai talentat decât stihuitorul moldovean eră un boierinaș muntean, care se numea pe sine Pitarul Hristache. Judecând după unele provincialisme, ca «picere» (în loc de «picioare»), se pare că avem a face cu un Bucureștean. Versurile lui poartă titlul: *Istoria lui Mavroghevi-vodă și a răsmiriții din timpul lui, pe la 1790* și se ocupă de fapt cu domnia acestui Fanariot capricios și crud, pe care nici nu-l laudă, nici nu-l defaimă și nici nu-l pricepe în deajuns. Une-ori se încântă de faptele lui, aflând chiar o rimă neobișnuită:

Brava, Mavrogheni, brava!
Altul cu tine mai sta-va?

alte ori își bate joc de el:

Jefuia unde știa...
Pe care știa că n'are
Nu-i mai face supărare.

fără să se indigneze prea mult însă și explicându-și jafurile, atât de obișnuite pe vremea sa:

Adevăr spun că prădă,
Dar nevoia-l indemnă.

În general, versurile acestea, deși stângace și cu toate cusururile inerente unei vremi începătoare, se citesc totuși cu mai multă plăcere, fiindcă în ele răsună ceva din felul poeziei noastre populare și de-oare-ce le lipsește mai ales nota supărător de tânguioasă. În locul ei adesea apare gluma și ironia, deși cam tare și trivială. Încă un lucru însă ne bate la ochi în versurile Pitarului: Grecii sânt nesuferiți și împotriva lor găsește accente de energică protestare. Aceasta e un pas înainte, arătându-ne că ne-am apropiat de vremurile când lup-

tele naționale ale Grecilor, duse pe pământ românesc, au deșteptat și la Români mișcări naționaliste și au provocat ruptura între cele două neamuri care nu mai puteau lupta alături. Ele însă ne conduc în epoca nouă a literaturii române și nu mai pot fi tratate la acest loc.

Sextil Pușcariu.

Poezie poporală din America.

— Din o culegere de poezii populare americane. —

Păsărică din Ardeal,
Sboară tu din deal în deal,
Și din deal peste vâlcea,
Până-i dà de mândra mea.
De-i găsi-o încă jună,
Spune-i, dragă, voie bună;
De-i găsi-o măritată,
N'aibă bine nici odată,
Făr' amar și zile grele,
Cum-u-s și zilele mele.

*

De n'ar plânge inima,
Ochii nu mi-ar lăcrimă;
Dar inima mea tot plânge,
Cu ochii nu pot învinge.

*

Du-te pasere ce sbori,
Ca săgeata printre nori;
Du-te seara când sunt stele,
Să samene viorele
În toate urmele mele.
De-or răsări toate bine,
Să mai gândească la mine.
Iar de cumva nu răsar,
Să mă plângă cu amar,
Că 'n lume cât va trăi
Mai mult nu ne-om întâlni!

Ion Georgescu.

Semnele.

Se făcuse întuneric de mult și soldații ședeau întinși pe pământ, cu ranița căpătâl, odihnindu-și truda.

Se desprimăvără.

Eră într'una din acele nopți liniștite senine când simți din freamătul tainic al lucrurilor cum se trezește sufletul cald al pământului. Il surprindăi în fiecare fir de iarbă ce se iviă plâpând și fricos deasupra brazdei proaspete; în picătura de rouă ce-ți trimitea odată cu suvița de rubin și o rază de căldură tainică; îl simțiai în șoaptele ce se furișau în crâng unde ramuri și frunze își făceau semne și-și râdeau. Și sufletul misterios și imens se desprindea de pretutindeni, învăluia lucrurile ca 'ntr'o magie, le împrumută gânduri și le dăruia grai.

Și 'n mijlocul acelei nopți ce semănă cu tinerețea oamenilor, din valea 'n care poposiseră, se înalță lumea 'ntreagă de gânduri a celor ce dormeau. Stoluri-stoluri, se risipeau dornice și calde către fiecare colț al țării. Erău gânduri smerite de copii către părinții lor, gânduri aprinse de amanți, gânduri de dor de casă, gânduri de nădejdea revederii, gânduri de bucuria odihnei. Și din cele patru vânturi se adunau chipuri și icoane luminoase ce veneau încet, călătorind de departe. Se strânseseră toate la olaltă coborînd asupra văii ca niște cortegii de basm. Fiecare mângăia o frunte, stergea sudoarea de pe o față, sărută o gură sau un obraz.

Erau umbrele celor de-acasă, cari de doi ani de zile făceau drumul acesta în fiecare noapte de trudită odihnă soldătească.

— De ce oftezi vere? cercă să lege vorba unul care nu dormia.

Celalalt tăcu. Nu voiă să rupă farmecul toropelii. Altfel i-ar fi putut spune, că i-a venit în noaptea aceea și lui cineva de-acasă.

Il venise maică-sa. Cum ședeă cu ochii pironiți la stele, o văzuse par'că aevă stând înaintea lui, așa cum o știă acasă, legată cu tulpanul pe sub bărbie și împletind ciorapi. Eră par'că în pragul casei, cum o văzuse când a plecat. Și plângea.

El se temeă de plânsul ei. De aceea oftă. Vorba camaradului îi risipise vedenia, dar în suflet îi rămăsese un gol, par'că

i se rupsese ceva. De ce plângea maică-sa? De câteori o văzuse de când intrase în război, — și o văzuse de multeori, — întotdeauna era bucuroasă de par'că s'ar fi fost întors el. Acum se uită în urmă-i cum se ducea și lacrimile îi curgeau una după alta pe obraji.

N'o fi vre-un semn rău?... În noaptea aceea aveà să fie santinelă. Dar par'că n'a mai fost de atâtea ori! Ce lucru mare e să fi santinelă?... Ce-o fi vrut să-i spună maică sa?... Poate o fi simțit că se duce spre vre un rău...

Și-și aducea aminte de toate câte auzise altădată despre presimțiri. Lucruri ciudate și înfricoșetore ce se spun în nopțile de clacă. Apoi se ducea cu gândul pe nesimțite la câte clăci văzuse, la chipurile din sat, la o vorbă de haz a lui Florea Megieșul într'o seară, la glumele lui cu fetele; și lucrurile și gândurile i-se amestecau în minte într'o răvăseală fără șir, pâlpăiau și se stângeau, pe urmă răsăreau iar șevăitoare și desproporționate ca 'n aiureala unei feștile ce mureă.

Așa îl chinuia mereu ghimpele din urmă. „De ce-o fi plâns maică?...“

Camaradul de alături îl trezi iar.

-- Văzuși cum căzù steaua?...

— Căzù!...

O văzuse în adevăr. În noapte, se desprinsese de undeva ușor ca o scânteie și alunecase repede în jos. Până să prinzi de veste s'a dus.

— Vre-un biet suflet de creștin... Cine știe cine-o fi!...

— Cine știe!...

Și ostară amândoi.

Flăcăului nu-i veni să spună ce i trecuse prin gând: „O fi de sufletul meu!“ Steaua aceea nu căzuse de geaba. Niciodată nu cade o stea de geaba! Și cum rămăsese uitat, cu ochii pironiți la licăritul stelelor, neliniștea îl cuprindea și mai mult. Din inimă i se furișă în sânge și par'că tot sângele l se urcă în cap și-i înfășură tot trupul. Într'o vreme își opri răsufierea. Simția par'că pe cineva nevăzut plimbându-se împrejur. Și-i fù frică. Se gândi la mulțimea de morți ce zăceau pe câmpuri, poate pe aproape, la mulțimea de suflete libere ce poate rătăceau împrejur și-și aduse aminte de cutare fecior din sat, care a murit într'o noapte în cimitir găduit de stafii. Se înclină înfiorat.

Camaradul de alături adormise. Flăcăul se lipi de el fără să vrea. Cercă să ațipească și el, dar nu putu. În pânza ochilor, dare lungi de stele căzătoare se 'ncrucișau, se 'ncolăceau, se frângeau neconținut cum fac mănunchiurile de scântei într'o fierărie. El se gândea tot la steaua lui și oftă iar cu îndoială: „Cine știe cine-o fi!...”

Apoi mintea îi fugi din nou într'aiurea. Se prăbușea în mulțimea gândurilor fără șir ca 'ntr'o vâltoare. Icoane nelămurite îi fălșăiau pe dinainte ca niști limbi de flacări ce se mistuiau și isbucneau neconținut. Eră toropeala sbuciumată pe care oboseala și singurătatea ți o dau noaptea, toropeala înfrigurată și chinuită de vedenii a bolnavilor. Așa între vis și veghe, strângerea de inimă îl chinuia și mai dureros. Eră ca o senzație de gol, un gol nesfârșit și înspăimântat care îl seca. Îl durea fiecare bătaie a sângelui.

Câteodată se trezeă speriat de umbletul ce i se părea că-l simte împrejur. O ființă ciudată și nelămurită îi da târcoale. Îi gâcea umbra când într'un camarad care dormea liniștit, când într'o pulpană de mantă bătută de vânt, când într'un tufiș din crângul ce se întindea pe coastă, când în cine știe ce formă învăluită de întunecori ori poleită de lumina lunii, și i se părea că se apropie din ce în ce, furișându-se nevăzută, că îl pândeă stând gata să se arunce asupra-i. Adeseori îi simțea și răsuflarea șuerată, ca de șarpe, și nu odată s'a întors cu spaimă simțindu-o în spate. Atunci se trezeă. Ascultă cu ochii măriți, cu gura întredeschisă și răzimat în coate până se linișteă. Pe urmă își pipăia camaradul de alături, se lipea mai mult de el, și se adâncea din nou în vedenii.

Când s'a făcut ceasul trei, un caporal îl trezi din piroteală:

— Scoal' ți-a venit rândul!

El a sărit zăpăcit în picioare, cu mâna încleștată pe armă, și abia peste câteva clipe a priceput de ce eră vorba. Avusese iar o vedenie. I se păruse că umbra care-l pândeă voise să-l sugrume. Sudoarea îi răsărise pe frunte în broboane mari și reci. Îi svâgneau tâmpelile și simțea în trup un tremur ușor. Când a văzut lămurit pe caporal înaintea lui, și-a simțit inima ușurată și și-a făcut cruce. Caporalul glumi fără socoteală:

— Săriși ca de frica morții, vere. Ține-ți firea, că dacă te temi de moarte...

Flăcăul îl fu rușine, dar vorbele caporalului îi căzură în inimă grele ca plumbul. Nu-i mai fusese niciodată frică de moarte ca acum. Prea își pierduse firea. Și 'n vreme ce își poartă cingătoarea de piele și-și adună lucrurile ostășești, el încercă să-și facă singur inimă. El câte nopți au să mai treacă până s'o face pace și s'o vedea acasă! Și par'că numai pe el îl pândea moartea! Uite-i toți, cum dorm acolo, întinși pe pământ, cine știe ce s'o mai alege de fiecare până la urmă! Așa e războiul...

Și porniră amândoi către crâng. Pe creastă trebuiau să se oprească cu băgare de seamă și să cerceteze din ochi cealaltă coastă unde era dușmanul. Dela unii la alții drumul era scurt și oamenii se simțeau ușor. Așa, de zile întregi se spionau și se pânneau, ascunși după tufișuri și pregătindu-și moartea unii altora, fără să-și fi făcut nici un rău mai înainte, fără să se fi văzut măcar la față. Și tot urcând, gândurile flăcăului se amestecau tulburi, șovăind de neliniște și temeri.

Când au ajuns, caporalul i-a dat în primire postul, amintindu-i consemnul:

— Să nu-ți părăsești postul; să nu te simți inamicul; să nu fumezi; să nu tragi foc cu arma până nu ești atacat. Sentinela dușmană e pe creasta cealaltă și pândește.

Apoi caporalul a plecat cu omul care se schimbă. Flăcăul a rămas singur, înțepenit, înfipt par'că 'n pământ ca trunchiul copacului de lângă el. Cu ochii pironiți pe dealul din față, el căută par'că acolo umbra dușmanului care-l pândea de mult și care avea poate să-l și găsească de-acuma.

În spate crângul se întindea întunecos și sfâșiat doar pe alocurea de petele de lună aruncate printre frunze. Tăcerea era așa de limpede că s'ar fi auzit și foșnetul unei paseri ce și-ar fi făcut loc între ramuri. Omul își ascultă bătăile inimii cari sunau înfundat și greu ca niște lovituri de maiu și i se părea că de-ar fi fost cineva pe aproape l-ar fi auzit și acela. Undeva, în vale, prin cine știe ce ghiab al pământului se prelingea cu sgomot de cristal un picur de apă, și 'n liniștea nopții picuratul lui îndepărtat s'auzea până cine știe unde ca plescăitul unor degete de copil ce se jucau în apă. Abia dacă vre-un greiere își luă uneori îndrăzneala să facă mai mult sgomot; și atunci țâcăitul sfredeleă tăcerea ca scrâșnetul metalic al unui ferăstrău. Pe

urmă se oprea, ascultându-și par'că cu teamă și el ecoul, și crângul se afundă din nou în tăcere...

Flăcăul a rămas multă vreme nemișcat în locul în care fusese lăsat de caporal. Cu ochii adânciți în întuneric și cu urechea gata, el spionă mai mult tăcerea dimprejurul lui, decât ceeace s'ar fi putut petrece pe coasta din față. Sarcina datoriei îl scuturase par'că puțin din gândurile lui negre. În drum spre post avusesse vremea să se reculeagă și să-și facă curaj. În inimă îi rămăsese însă ca o dără dureroasă pe care i-o tăiaseră presimțirile de adineauri și pe care nu o mai putea acoperi. Eră, așa, ca o așteptare nelămurită care l chinuia cu atât mai rău cu cât întârziă și singurătatea îl apăsa acum și mai mult. Inchipuirea lui superstițioasă începea iar să vagabondeze.

Atunci descoperi în tăcerea înșelătoare a crângului o lume întreagă de svonuri și de șoaapte pe care întâi nu le băgase de seamă. Dintre lucruri par'că, ori din adâncimea pământului, cine știe de unde, se desprindea ca din altă lume un grai vrăjit și neîntrerupt ce-i amintea sgomotul plâpând și ciudat al jarului pe vatră. Întâi a crezut că e o părere și a vrut să schimbe locul în care îi eră teamă să mai stea. Dar mișcându-se, bocancii au frânt câteva vreascuri ce erau jos. Și trosnetul lor brusc i s'a părut atât de strein, și de ciudat, încât i-a răsunat în urechi ca plesnetul unui biciu. Pe urmă țiuitul îndelung și înfundat al lucrurilor l-a învăluit iar. De rândul ăsta îl auzea bine, nu mai eră o părere. Crângul eră par'că fermecat.

Și 'n taina nopții el se simți cuprins din toate părțile de ființele nevăzute ale pădurii. În dosul unui tufiș cineva se mișcă umflând pieptul de ramuri încălcite, ca 'ntr'o respirație. În față-i, eră cineva în copacul acela ce-și întindea către el crengile ca niște brațe ce voiau să-l prindă; și par'că prin frunziș se strecură adeseori umbra unei ființe nevăzute ce lasă în urmă-i foșnetul curios care-l auzea din când în când. În toate părțile, umbrele și mișcările căpătau înțelesuri noi, și el ghicea acum pretutindeni rotoagoale de ochi ce se 'ndreptau asupra-i întunecați și sfredelitori. Și cum îl pândeau astfel neconținut gătindu-se par'că în fiecare clipă, să se repeadă asupra-i, lui i se părea că tufișurile și copacii îl înlanțuiau acolo dușmănos, cu mii de brațe, îi opreau din toate părțile eșirea, ținându-i calea cu încălcitele plase de frunziș, sau proptindu-i în piept ca niște brațe puternice crengile ce se îndreptau spre el.

A stat așa o vreme înmărmurit în loc, cu mintea goală de gânduri. Și sângele îi răscolea tot trupul neliniștit ca un furnicar. Temerea nelămurită dela început devenea groază, și se simțea ca în amețala unui vârtej. Apoi ca 'ntr'o lumină de fulger văzu par'că din nou chipul maică-sa. Dar icoana aceea nu-i mai spunea acum nimic. El nu-i mai împrumută nici un sens și nici nu se gândi la ea. Doar dăra din inimă a avut par'că o tresărire ascuțită ca o adâncitură de cuțit.

Flăcăul așteptă, nici el nu știa ce, și tâmplele îi svâgneau să se spargă.

Apoi deodată avu o tresărire de spaimă. Simțise iar pe cineva dându-i târcoale. De rândul acesta îl auzise mai lămurit decât oricând. Nu mai putea fi o simplă închipuire.

Fusese par'că o bătaie de aripă care mișcase crengile, aci aproape, în spatele lui.

Se întoarse brusc și așteptă câteva clipe, cu ochii mari căsați, cu auzul ascuțit, cu gura deschisă, cu mâinile înțepenite, fără să gândească nimic și așteptând par'că ceva grozav.

Câteva clipe de încremenire când fiecare bătaie de inimă e un cuțit înfipt în piept.

Și iar bătaia de aripă se auzi pripit ștergându-se 'n tăcere aproape ca o umbră. Apoi în crâng, acolo în spatele lui, răsună un țipăt ascuțit și sinistru, ce semănă cu isbucnirea de râs a unui duh rău:

— Cu-Cumea... Cu-Cumea...

A fost ca un fulger ce i-a împânzit ochii într'un val de sânge; o limbă de sfredel ce i-a străpuns coșul pieptului până 'n fundul inimii; o ghiară nevăzută ce i-a smuls mintea din loc.

Flăcăul a avut un strigăt nebunesc care a cutremurat până departe crângul.

Apoi, de sus, se auzi din nou:

— Cu-Cumea... Cu-Cumea...

Hohotul de sus ce par'că îl batjocorea și-l amenința, izbucni și mai aproape. Trezise sperîind și crângul. In tufișuri vietățile se micșorează îndelung schimbându-și culcușurile îngrijate. Trecuse par'că umbra morții înfiorând frunzișurile de spaimă.

Și diavolul, din întunerec își chihoti din nou răutatea:

— Cu Cumea... Cu-Cumea...

Acum a fost chiar deasupra capului său. Par'că a vrut să

i se lase pe umeri. I-a simțit ghiara atingându-l de ceafă și i-a trecut prin sânge ca un fior de foc.

O clipă, s'a gândit să fugă, dar simțeă că dacă ar fi fugit duhul rău s'ar fi luat după el și l'ar fi înhățat.

Stă neclintit, cu ochii aținți asupra umbrei de copac pe care acuma o vedeă lămurit. În bătaia lunii el deslușeă bine un cap rotund și urechiat, cum mai văzuse zugrăvit pe clopotnița cimitirului din sat; și de acolo îl pândeau doi ochi rotunzi și luminoși ca de pisică; erau ca două picături de jar ce-i strecurau par'că în inimă arsura lor sfârâitoare.

Și iarăși țipătul drăcesc izbucni ca un chiot sinistru:

— Cu-Cumeă... Cu-Cumeă...

Îi țipă acum în față. Lui i-se părù că de-ar fi întins mâna ar fi ajuns până acolo.

Făcù o mișcare, și pasărea avù o tresărire de aripi. A vrut par'că să se repeadă asupra-i.

Și iar au încremenit amândoi. Față 'n față, omul și pasărea, își înfipseseră privirile unul în altul pironindu-se pe loc, vrăjindu-se. Așteptau par'că amândoi neîndrăznind să facă vreo mișcare.

Apoi, după un răstimp mai lung, din nou:

— Cu-Cumeă... Cu-Cumeă...

Cel de sus părù că chiamă ajutor. Un fâșiit de aripi se auzi undeva și omul crezù că o haită întreagă aveă să se repeadă asupra-i. Auzi chiar lămurit cum din fiecare copac se desprinde câte unul rotindu-i-se în jur, le auzi bătăile grăbite de aripe și simți cum fiecare așteptă numai un semn să se repeadă asupra-i.

Și cel de sus dădù și semnalul:

— Cu-Cumeă...

Atunci din inimă i-a pornit o năvală de sânge ce i-a luat văzul. Cu nebunia spaimii, a luat arma în umăr și a tras, orbește, la întâmplare, cartuş după cartuş.

De dincolo, de pe creastă, răsunară aproape îndată, ca niște ecouri, alte bătăi. Au ochit aproape în același loc unde văzuseră lumina și l-au lovit. Omul s'a năruit înainte de a vedeă cum pasărea speriată se strecură prin frunziș țipând.

Acum zăceă cu fața în sus, cu ochii încă deschiși de spaimă, cu mâna încheștată pe trăgaci.

În jurul lui fusese, câteva clipe, nedumerire. Viețuitoarele

crângului se treziseră din somn speriate și-și căutaseră alte locuri. Pe urmă tăcerea se întinse încă odată adâncă, peste tot.

Numai jos, în vale, eră mai multă mișcare. Sgomotul armelor deșteptase oamenii din somn amintindu-le că altă zi de trudă are să înceapă. Cu mișcări pripite își așezau lucrurile, chemându-și înapoi gândurile rătăcite acasă. Și ele se strângeau stoluri-stoluri, cum porniseră, venind din toate colțurile țării; gânduri smerite de copii către părinții lor, gânduri aprinse de amanți, gânduri de dor de casă, gânduri de nădejdea odihnei, gânduri de bucuria revederii. Și alte stoluri porneau de deasupra văii risipindu-se nevăzute. Erau chipurile și icoanele de acasă, ce porneau încet-încet, îndărăt, petrecute de oftatul celor ce rămăneau... Eră între ele una care zadarnic aveă să se mai întoarcă.

Al. Busuiocanu.

Populare.

— Eu plec mândro 'n țeri streine,
Dorul meu îl las la tine,
Să nu poți iubi pe nime;
Să nu poți iubi de loc,
Nici să mergi cu alții 'n joc...

— Bade, bădișorul meu,
Juru-mă pe Dumnezeu,
Că cinci ani dacă nu vii,
Pe altul eu n'oiu iubi,
Făr' părul mi-oiu despletî,
Lie albă mi-oiu cernî
Și pe tine te-oiu jeli!

— Mândro, mândrulița mea,
Nu mă jeli cu iia,
Jelește cu inima;
Nu mă jeli cu părul,
Jelește cu sufletul!

Cul. de I. G.

Grâmpeie.

1. Soldatul Basarabean.

În timpul războiului cu Japonia, Rusia nu credea că Japonia, țară așa de mică, va îndrăzni să-i declare războiu, și dacă ar fi declarat, în scurt timp va fi zdrobită de puterea colosului rusesc! Nu-i cunoșteă; îi desprețuia, numindu-i macachi (un soi de momițe), făceau ilustrații în care pictau câte un grenadir rus, care jonglă cu câte 4—5 Japonezi — erau jucării pentru colosul rus. Cu așa mentalitate ei s'au pregătit de războiu, pe cât au socotit că le trebuie, adecă foarte puțină oaste și nimica pregătiri.

Și-a început războiul. Dela primele ciocniri, dela primele eșecuri au văzut că au dat cu mâinile în spuză. Trebuia în pripă adunată armată puternică. S'a început în toată țara mobilizarea. Trenuri după trenuri cu soldați și muniții se îndreptau din toată Rusia spre Manguiria. Desorganizarea armatei ruse s'a arătat de pe atunci. Trenurile cari se opreau în mersul lor pe la stații, și mai ales dacă erau orașe, soldații prădau și devastau orașele, în primul rând cărciumele și provăliile cu beuturi.

Nici o forță publică nu-i putea opri. Ca să evite pe cât se putea jafurile mobilizaților, soldații din toate trenurile au fost desarmați, așa duși până la câmpul de războiu și numai acolo li se dă armele, și imediat îi vâră drept în foc. Intr'asa mod au fost duși soldații ruși la front!

Soldații basarabeni aveau renume de cei mai buni și loiali soldați. Toți din țară au fost mobilizați. Cu serviciul militar, după sistemul rus, ei erau împrăștiați prin toată Rusia europeană, Caucaz, Turchestan. Nu eră vreme să-i însire pe toate drumurile, să-i trimeată la regimentele lor. Pentru întâia oară s'au văzut ei toți uniți în singure corpuri — toți laolaltă numai basarabeni. Li s'au dat arme și

în cea mai mare rânduială au ajuns în Mangiuria. Ajungând acolo, nu i-a vârit în foc. I-a mai ținut la o parte. Sergenții lor formau detașamente rusești. Iacă, cine-s băieții și oamenii noștri! Iacă ce oștire putem da României!

Să se recruteze trupe în Basarabia, care vor forma o armată respectabilă, care va ști și va putea să susțină la trebuință și ordinea în țară, și la nevoie să apere hotarele ei. Mai bun material nu există în toată lumea. Trebuie susținută și stimată onoarea îndăscută în inima fiecărui fiu al țării noastre, și vă asigurăm că ei vor ști să-și facă datoria față de țara lor.

2. Frumuseța Basarabiei.

Domnilor, se cântă la D-voastră de Dâmbovița, că-i apă dulce, etc.; dar eu voi spune că Basarabia e țară dulce și nu mai vorbesc de acei cari s'au născut și crescut în ea, dar de acei, cari au trăit în ea, — în toată viața lor nu o vor uita. Cu bună seamă ce asemenea poate să aibă cu toată Rusia. Numai partea de sud a Crimei, o fâșie de pământ și Caucazul care-i muntos și grandios, au interes pe lângă Basarabia. Mi s'a întâmplat și mie și am auzit dela mulți, că cine știe pe unde, în diferite funduri ale Rusiei întâlneam oameni în vârstă, cari au trăit câțiva ani în Basarabia. Cu lacrimi în ochi, își aduceau aminte de anii cari i-au trăit în Basarabia, ca și când ar fi trăit într'un rai pământesc. Care a trăit odată în Basarabia nu poate să fie dușman țării și poporului. Ei devin cei mai fervenți adoratori ai țării și ei mai degrabă învață limba decât chiar ai noștri. Numai afurisita de siguranță o să le găsească vina la cei mai cinstiți și idealști oameni și să umple lumea cu dâșii — atunci când ei ne erau de folos.

Vasile Stroescu.

Doamna Munților.

Piesă în 4 acte de I. U. Soricu.

Actul III.

(Urmare.)

(Locuința lui Buteanu. O cameră mare cu trei ferestre spre piața Abrudului. Mobila simplă țărănească, dar cu gust. În fund ușa, care dă într'un coridor luminat. Altă ușe la dreapta. În perete icoana Precestei, cu candela care s'a stins. Pe fereastra deschisă se vede piața Abrudului, inundată cu soldați. La ridicarea cortinei, Dragoș și cu preotul catolic privesc dela fereastră mulțimea, care ascultă cuvântarea lui Hatvani, care, la îndemnul lui Dragoș, a năvălit, în decursul conferenței, în Abrud. E noapte.)

Scena I.

Dragoș, Preotul catolic, Hatvani.)

Dragoș:

Vezi așa. Se sparse cuibul de unde porniă furtuna.

Dau ei armele de frică, dacă n'au voit cu buna.

Preotul:

Negreșit. Eră și vremea. Ce atâta vorbă lungă?

Dragoș:

Glasul sângelui ce curse, eră drept ca să-i ajungă.

Ba aveau chiar și curajul să m'amenințe...

Preotul:

Ce spui?

Dragoș:

D'aia stăruli să vie Hatvani cu oastea lui.

Las' să pună-odată capăt astei mari destrăbălări!

Preotul:

Meriți azi recunoștința noastră și-a întregi țări!

(După o pauză.)

Ia ascultă cum vorbește Hatvani de 'nsuflețit!

(Se aud de afară crâmpoie din discursul, pe care Hatvani îl ține soldaților și mulțimei.)

Hatvani (De afară):

Cucerind Abrudul...

Dragoș:

Bine-i!...

Hatvani (De afară):

Dușmanul e biruit.

Preotul:

Admirabil!

Hatvani (De afară):

Lupta sfântă, lupta pentru libertate...

Preotul:

Par'că un fior de luptă și pe mine mă străbate!...

Hatvani (De afară):

Să-l păstrați, iar celui care...

Dragoș:

Bine-i!...

Hatvani (De afară):

Ajutor ne-a dat...

... Dragoș...

(Voci din mulțime, de afară.)

Să trăiască Dragoș!

Hatvani (De afară):

Patriot adevărat...

Preotul:

Dar te laudă, nu glumă!... Ia ascultă...

Hatvani (De afară):

Ostășească...

Preotul:

Meritul e-al dumitale...

Voci de afară:

Să trăiască!... Să trăiască!...

(Câtva timp se aude tumult neregulat, apoi se distinge bine glasul lui Hatvani, care încheie discursul cu citatul din Petőfi.)

Hatvani (De afară):

»Azi ei rād de ce ni-i nouă

Scump și drag

Vie-o lume 'n contra noastră,

Nu 'chinăm mărțul steag;

De-ar pieri chiar milioane.

Piară 'n loc!...

Căci Maghiarului nu-i pasă

Nici de moarte, nici de foc.»

(Se aud urale, apoi tumultul se conturează pe nesimțite în »Kossuth Lajos azt izente!...«)

»Kossuth Lajos strigă tare,

Că soldați el nu mai are.

Și de-o mai strigă odată

Sare ungurimea toată.

Să trăiască libertatea,

Să trăiască țara!...«

(Până când ține cântecul, cei doi conversează)

Dragoș:

A mea-i lauda de-acuma, a lui gloria de mâne,
Laudele trec, părinte, numai gloria rămâne.
Azi mă laudă, dar mâne sigur n'o să se mai știe
Că succesul bătăliei mi se datorește mie.

Preotul:

Da. Atuncea, dacă-i vorba, aș putea și eu să zic,
Că istoria de mine nu va pomeni nimic,
Deși eu după îndemnul dumitale de aseară,
Am determinat să vie la Abrud oastea maghiară.

Dragoș:

Ce? ... Mai șovăiau să vie? ...

Preotul:

Aveau teamă de lănceri,
Dar le-am spus cum că Românii oastea și-au retras de ieri
De pe la Vulcan. Zic: Haideți! ... Puteți sigur să intrați,
La biserică prefecții și tribuni-s adunați
Și puteți ușor să-i prindeți ca pe șoareci în capcană.

Dragoș:

Și i-au prins? ...

Preotul:

Eu cred că mâne le mănâncă din pomană.

Dragoș:

Dar pe Iancu pus-au mâna? ... Asta mă interesează ...

Preotul:

Ingâmfarea se răsbună, când cel mândru nici visează.
Sigur ... Pe când oastea noastră către piață năvăliă,
Iancu doar eră acolo, în biserică, vorbiă! ...

Dragoș:

Ei, de l-ar fi prins! ... Mi-e teamă c'a găsit mijloc să fugă.
Mult să ne lovim în cale de această buturugă? ...
Eu pe el voiam să-l prindă, că de ceilalți nu-mi pasă.
Ceilalți, de cade Iancu, frumușel se 'ntorc p'acasă.
Și, de-l vede pus în lanțuri, i s'a stins pe veci lumina,
Căci la drept vorbind, și mie mi-este dragă Cătălina.
Ce mă 'mpiedică la dânsa să ajung ...

Preotul:

Așa-i cum spui! ...

Dragoș:

Este gloria ce-o vede ea plutind în jurul lui.

Preotul: *

Cred că gloria aceasta pe vecie a apus.

Dragoș (Aparte):

Cătălino, verzii lauri ia-i acum de unde nu-s!...

(Afară a încetat cu totul tumultul. La răstimpuri se aude câte o comandă.)

Preotul:

De s'ar stabili odată liniștea, ca să plecăm!...

E târziu. Ce zici, nu mergem pe tribuni să-i mângăiem?

Dragoș:

Nu. Eu cred că deocamdată laolaltă n'o să-i lase,

Ci sub pază o să-i țină pela propriile case.

Numai Iancu, drept dovadă de acest succes deplin,

O să fie pus în lanțuri și trimis la Dobrițin.

Asta știu că vrea s'o facă Hatvani și cred că-i bine...

Preotul:

Facă orice, cum va crede mai ușor că ne convine.

Dar, dacă-i așa, atuncea să plecăm, că e târziu:

Hatvani te invitase la consiliu pe cât știu. (Privind împrejur.)

Uite, ce aduce ziua nu poate s'aducă anu.

(Privind armele din colț.)

Cum de nimerirăm, frate, chiar în casa lui Buteanu?...

Dragoș:

În învălmășeala asta, eră vreme de pierdut?...

Am intrat, ca spectatorii, și noi unde s'a putut.

Scena II.

(Aceiași. Vine aghiotantul lui Hatvani, vesel, extaziat.)

Aghiotantul:

Vă salut, ai biruinței patrioți mijlocitori!...

Dragoș:

Ce mai veste?...

Aghiotantul:

Toate bune, vă suntem mulțămitori.

Spiritele-s liniștite, pe rebeli i-am arestat,

N'avem morți, iară răniții sunt în număr ne'nsemnat.

Preotul:

Generalul?

Aghiotantul:

El visează, cât se pare, o conchistă;

Chiar dela intrare fuse anturat de o artistă,

Care, ca să vadă scene, a venit chiar dela Pesta...
Și-a avut, cred, ce să vadă în întreg tumultu-acesta.
Cum o chiamă?... Caterina Varga. E tragedia
Cunoscută... Și-i rănită...

Preotul:

Greu?...

Aghiotantul:

Nu știu. Vedeti că rana,

Să mă ierte generalul, dar în seamă n'am băgat-o. (Cu înțelesuri.)
Am văzut doar că pe rană Hatvani a sărutat-o.
Iară ea, surâzătoare se 'ndreptă spre general,
Ii ceru un rând de haine militare și un cal,
Că spunea că vrea s'asiste și ea să observe oastea,
Făr' a fi băgată 'n seamă de mulțime. Și năpasta
A căzut pe mine tocmai, căci aveam două costume.
I le-am dat, căci altfel, Doamne, generalul nici de nume
N'ar fi vrut să-mi mai audă, și-apoi pas de avansează!...
Dar simpatică actriță. Și vioaie, și vitează...

Dragoș:

Căpeteniile-s prinse?...

Aghiotantul:

Am avut succes frumos!...

Dragoș:

Numai de-ați fi prins pe Iancu, altfel nu-i niciun folos.
Și zadarnică e lupta...

Aghiotantul:

Cred că da, căci avem prinși

Străjuți de sentinele peste patruzeci de inși.
Dar să le lăsăm acestea, uite este cam târziu,
Pentru altceva poruncă pân' aici avui să viu.
Generalul vă poartă la banchet să-l onorați,
Ce mai e de pus la cale acolo să discutați!...

Preotul:

Să pornim!

Dragoș:

Dar cum se poate să-i dați cal, să-i dați costum?...

Aghiotantul:

Aveam ordin.

Dragoș:

Și actrița unde este ea acum?...

Aghiotantul:

O văzui mai adinieauri tot în haine femeiești?...

Preotul:

Erà ea?...

Aghiotantul:

Dar cine?

Dragoș (Aparte):

Oameni!... P'ăștia să te bizuești?...

(Se plimbă agitat.)

Scena III.

(Aceiași. Intră Cătălina rănită la mâna stângă. E îmbrăcată în costum elegant de scenă)

Cătălina:

Cum? ... Aicea?...

Preotul și Dragoș:

A!...

Aghiotantul:

Aicea. Pân' acum am discutat

Unde-i calul și costumul...

Cătălina:

Chiar de-atuncea a sburat!...

„Craiul Munților” cu calul au plecat în pribegie

Iar costumul e pe dânsul. Ți-l va dà, când o să vie.

Nu te teme! Mi-au spus mie zâne ce plutesc în vânt,

Că viteazul crai se 'ntoarce.

Dragoș (Aparte):

Eli...

Aghiotantul (Galant):

Vă credem pe cuvânt.

Cătălina:

Și-are să-ți înapoieze calul, spada și costumul,

Mulțumindu-ți, aghiotante, c'a putut să facă drumul

Mai ușor. Se va întoarce. Craiul are gânduri bune,

Vrea pe Dragoș cu domnița Carpena să mi-l cunune.

E cam necioplită fata, și-are-un obicei urît

Carpena, că poartă veșnic sgardă roșie la gât.

Aghiotantul (Ieșind cu preotul);

Pân' atunci la revedere. (Sărută mâne Cătălinei.)

Preotul:

Bună seara!

Aghiotantul (Către Cătălina):

V'a poftit

Generalul?

Cătălina:

Da!

Aghiotantul :

Veniți deci...

Cătălina :

Bună seara, negreșit! (Ii petrece.)

Dragoș (Singer):

Așadară nu-l zăpsiră, când eră aici aproape.

Ce ostași mai sunt și ăștia? Auzi colo! Să mi-l scape!

Ba i-au dat și haine scumpe, arme, și i-au dat și cal!

Asta vezi e judecată! Țasta vezi e general! (Tare.)

Am să-l fac să dea poruncă și s'o aresteze 'ndată!

Ai să-mi ceri tu ajutorul, să-l cerșești îngenunchiată,

(Cătălina, care se întoarce, se oprește 'n prag ascultându-l.)

Lasă, doamnă Cătălină, îți ajungem noi de hac!

În brățări de fier! Să-ți plângă ochisorii tăi de drac!

În obezi de fier, matroano, ca de lume să mai râzi,

Să vă țeseți cu eroul visul, străjuiți de găzi!

Eroism!

(Cătălina coboară de pe prag și se apropie tot mai mult de el, apoi îi zice):

Cătălina :

Las' nu te plânge, Iancu se întoarce iară,

Iar tribunii toți sunt liberi, i-am făcut scăpați aseară,

Moldovan doar și Buteanu sunt acuma în Abrud.

Or să scape și ei însă.

Dragoș :

Ce e asta? Ce aud?

Cătălina :

Da!... Obezi, spânzurătoare pentru-ai noștri cei aleși!

Uitò, Domnule, păcatul. Lovitura ți-a dat greș,

Și mă mir cum chiar aicea, pragu-ai îndrăsnit să treci,

Fără ca să te întuneci de florii morții reci?

Du-te, bea din aldămașul sângelui nevinovat!

Dragoș :

Tu vei da de toate seama, de-i o vină, de-i păcat!

Cum? Credeai că poate Dragoș o insultă să supoarte?

Moartea demnității Dragoș o plătește tot cu moarte!

Cătălina :

Nu ți-a ajutat păcatul, căci tribunii au scăpat.

Pân' acuma ei de sigur cetele și-au adunat

Și 'n curând veni-vor iară fapta să ți-o răsplătească.

Dragoș :

Spre Câmpeni, ilustră doamnă, e oștire ungurească.

Vasvári este pe-acolo, c'a trecut de Mărișel:

Pân' acum de sigur Iancu e prizonier la el.

Cătălina:

Vasvári? Tu zi-i acuma: Dumnezeu să-l odihnească!
A murit la Fântânele de-o secure românească,
Iară oastea lui menită fu prin codri ca să pieie
Spulberată, risipită de-un braț tare de femeie,
De Pelagia lui Roșu, cel ucis la Mărișel!
Vasvári? Pe ceia lume te vei întâlni cu el!
Vasvári? Pe ceia lume, neiertându-ți nici el vina,
O să ți spună cum învârte lancea 'n luptă Cătălina.
Și-o să ți spună câți din oastea-i de Secui din Vașarei
Au plătit cu a lor viață (arată rana) rana dela mâna ei!

Dragoș (Dând să iasă):

Dac'ai reușit odată un nebun să scoți din minți,
Dacă l-ai făcut odată să se 'ncreadă că-l alinți,
O să se ridice vâlul de pe ochii negurați
Și cu viața ta plăți-vei viața celor liberați.
Dacă Hatvani o clipă s'a lăsat îmbrobodit,
În zadar ți-e viclenia, până Dragoș n'a murit!

Cătălina:

Acum, haide, ce-astepti? Du-te, aliații te asteaptă
Închină-vor pentru tine, pentru vitejeasca-ți faptă,
Însă nu uită că vinul ce goli-vei din pahar,
Este sânge cald de frate și va fi venin amar!
Du-te! (Dragoș iese.)

Cătălina (Singură):

Cum mă doare bietul suflet, inima în piept mă doare!
Neamul ăsta să dea astfel de ființe? Sfinte soare!
Nu mai răsări și 'n cale nu trimite aurora!
Pentru ce să te 'nfioare jalea noastră-a tuturoră?
Pentru ce să mai vezi lacrimi și dureri nerăsbunate,
Mucenici cari năzuiră dup'o rază de dreptate?
Pentru ce să mai colinde ale tale dalbe zori
Pe pământul ud de sânge și 'ntinat de vânzători?
Tu, dreptate isgonită de pe-o lume de pigmei,
Unde-și dorm de veacuri somnul mari 'naintași ai mei,
Dă-mi putere și 'ndrăsneală, dă-mi putere de mai ai,
Din comoara ta de bine, farmecul întreg să-mi dai.
Da... Din nou jucă-voi rolul ce credeam să nu-l mai joc
Niciodată în viață! Simulând atât noroc,

Luând masca bucuriei și zâmbiri de curtezană,
Mi-oi ascunde 'n vâl de raze inima cu-adânca-i rană,
Voi cânta cu ei alături, pentru ei voi închină:
Poate astfel pe Buteanu și-ai lui soți îi voi scăpa!
Hai!... Fii veselă, actriță!... Tu, n'ai dreptul azi să strigi!
Râzi privirii cu 'nțelesuri, de vrei jocul să-l câștigi!
Râzi!... Destul că plânge-acuma cea mai dulce dintre fete,
Și-și aruncă haina albă și cu florile din plete!
Râzi cu dușmanii de soartea celor dragi și biruiți!
Strălucirea bucuriei chiam'o 'n ochii obidiți,
Pentru ei închină, cântă, când de glorie 'mbătați,
Preamări-vor biruința peste propriii tăi frați!
A dușmanilor virtute preamărește-o 'n rînd cu ei,
Zi ca ei: »Sunt lași învinșii!... Uită că sunt frații tăi
Râzi!... Și poate că lumina și privirea orbitoare,
I-o orbi precum orbește focul razelor de soare!
Ha!... ha!... ha!... Ce ironie!... Unde-s visurile tale?
(Își privește în oglindă chipu-i frumos și cuprins de atâta durere.)
Cătălină, Cătălină!... Iar pe părăsita cale!

Scena IV.

(Cătălina, Silvia.)

Silvia:

Te-ai întors? (O sărută.) Cum? Ești rănită? Vai, ce pacoste căzu
Peste noi de-alaltăseară, ce păcat se abătū
Peste visurile mele (își șterge ochii) și Buteanu este prins,
Orice rază de nădejde c'o să scape, mi s'a stins!

Cătălina (Mângâind-o):

Nu mai plânge, nu mai plânge, nu mai plânge, suflet drag,
In curînd ai să-l vezi iară pe feciori chemând sub steag!
Iancu-i la Câmpeni acum. Până mâne seară vine
Să ne curețe Abrudul, să te bucure pe tine.

Silvia:

Dar de unde știi?

Cătălina:

De unde? Eu doar hainele i-am dat,
L-am privit pornind călare, până când s'a depărtat,
Și mă doare că Buteanu nu eră 'n întâiul rînd,
Că-l scăpam eu și pe dânsul. Nu te-aș fi văzut plângând.

Silvia:

Nu știu cum mă prigonește și mă ceartă ceru-acum,
Par'că din copilărie aș fi omorît la drum.
Dar tu unde-ai fost? Și cine te-a rănit așa la mână?

Cătălina:

Cu Pelagia în luptă. Ce vedenie păgână,
Uf! Ce vis urît, ce sânge! Toate gândurile mele
Mi se 'ntunecă la groaza ce-o văzui la Fântânele.

Silvia:

Te-ai amestecat în luptă?

Cătălina:

Cu întregul Mărișel!

N'a mai fost aceea luptă, ci 'nspăimântător măcel,
Iar Pelagia în frunte, despletită și cu steagul,
Fulgeră cu împlăciul, în dușmani rărind șiragul.
Par'că nu eră femeie, ci urgia întrupată,
Ce-a venit pentru 'ntreg răul pământean, să dea răsplată.
Am văzut când de secure Vasvări căzù trăsrit.
Dacă azi mă vezi rănită, sunt rănită c'am lovit!
Cu securea și cu lancea am lovit la Fântânele,
Și mai am o datorie: Vreau ca sângele să spele
Jalea ce-a venit pe tine; rănila ce le văzui
Vreau, prin mine, cu vieața să și plătească vina lui
Dragoș. Acum fii cuminte. Iată-i că se 'ntorc: Buteanu
Și Andreica și cu dâșii Moldovan și Mureșanu.

Scena V.

(Cătălina, Silvia, Buteanu, Andreica, Moldovanu și Mureșanu! Cei patru prefecti și tribani, cari la început păreau abătuți, iau o atitudine veselă, care se vede bine că e forțată.)

Silvia (Cătră Buteanu):

Bine că te văd cu zile! (Îl cuprinde și-l sărută.)

Cătălina:

Bun sosit la noi în casă!...

Buteanu (Silviei):

Să-mi trăești! Lumină dulce!

Ceialți:

Vreme bună!

Mureșanu:

Ce-i, crăiasă?

Dela Iancu nici o veste? Ni-e urît fără de el!

Cătălina (Glumind.):

Pregătește un spectacol splendid! Ca la Mărișel.

Moldovan:

Să ne-ajute cuvioasa »Pelaghia« să-l vedem!

Andreica:

Cum să ne-alungăm uritul pân' atuncea?

Silvia (Către Buteanu):

Ce blestem,

Ne-a ajuns dela o vreme, numai lacrimi, numai nori!

Buteanu (Mângăind-o):

N'ar fi zorile frumoase fără roua de pe flori.

Andreica:

Hatvani veni aicea. Dumnezeu ne dăruî

Ca un darnic cu vieață, să-l vedem când va fugi. (Către Moldovan.)

Săturatu-te-ai acuma de răsmiriță? Ia spune!

Că spuneaî că, de-om sta 'n pace, zilele ți le-i răpune!

(În acest timp Buteanu s'a retras cu Silvia într'un colț, mângăind-o. Silvia își șterge la intervaluri ochii.)

Cătălina:

Ei, dar cum de vă trimese la un loc pe câteși patru?

Moldovan:

Câte unul ce să facem? Astfel mai jucăm teatru!

Vezi mai bine te ascunde, c'o să vie generalul

Și, de-o fi aflat povestea, îi plătești cu vieața calul!

Mureșanu:

Chiar așa să pleci de-aicea!

Cătălina:

Vreau să știu și ce-i cu voi.

Mureșanu (Coborînd tonul):

Decât numai vai de mine, tot mai bine vai de noi!

Suntem arestați cu toții!

Cătălina:

Atunci plec, dar astăseară

Să mă așteptați.

Andreica:

De sigur!

Cătălina:

C'am să dau pe la voi iară!

(Se duce, o ia pe Silvia de lângă Buteanu.)

Acum las-o, pentru astăzi v'ați visat visul destul!

Buteanu (Dănd Silviei un pachet):

Ia pachetul cu decrete și cu documente, du-l

Și ascunde-l cum se cada, l-ar putea găsi aici
Și mai e de el nevoie...

Cătălina:

Dă-l încoace. Bine zici! (Ies amândouă.)
(Prizonierii rămân singuri și încep să discute.)

Andreica:

Sufere, sărmana fată... Cin' te puse s'o încurci,
Când te-astepti în orice clipă duhul să ți-l dai în furci?
Ei acum, de ne uide, ce se face?

Moldovan:

Să sperăm
C'om găsi noi până mâne vre-un mijloc ca să scăpăm.
Și de n'om putea cu toții, măcar o să scape el.
E păcat de biata fată. Am vorbit cu Cotișel...
O să vină el în locul lui Buteanu, împreună
Prins cu noi să stea, iar dânsul va plecă și pace bună.

Buteanu:

Eu să plec? Rămân aicea, ori și ce s'ar întâmplă.

Mureșanu:

Măi băiete, să-ți ia dracu încăpățânarea ta! (Glumind.)
Nu-i vre-o pagubă de tine, da-i păcat de biata fată,
Suferi cu noi atâtea. Ne-a fost soră-adevărată.
Nu-i cinstit să nu ne pese de amarul ce-o apasă,
De durerea ce-i umbrește a ei inimă frumoasă.
(Se aud ciocănituri în fereastră.)

Andreica:

Iată, bate la fereastră Cotișel; ia-ți bun rămas.
Înșeuat te-asteaptă calul; la Câmpeni ești peste-un ceas!

Scena VI.

(Aceiași, Cotișel. Cotișel, misterios, bate 'n fereastră. Andreica se duce și deschide, iar Cotișel intră cu jumătate corpul pe fereastră.)

Cotișel:

Gata? Iute! Nu e vreme. Străjile se schimb' acum.

Buteanu:

Pentru ce asculti la dâșii? Vezi-ți, omule, de drum.
Nu mă duc! Eu sunt mai mare și vă rog să vă supuneți.
Cotișel, să pleci îndată!

Cotișel (Intimidat):

Da, eu plec, dar să nu spuneți,
Că la vreme de nevoie mi-a fost frică de vrăjmaș
Și în cumpănă vieța să mi-o pun, c'am fost un laș!

Buteanu :

Du-te !

Cotișel :

Apoi noapte bună !

Moldovan :

Drept să-ți spun, nu te înțeleg !

Jalea, care-o să-i cuprindă fetei sufletul întreg

Nu te doare, măi Române ?

Buteanu :

Da ! Tovarășii să-mi las

În robie și eu haide, țin-te drum fără popas !

Mi se pare, când la luptă hotărîrăm să pornim,

Am jurat ca rău și bine împreună să împărțim.

De-om putea fugim cu toții. Ce ? Să moară Cotișel

Pentru mine ? Nu, prieteni ! E nevoie și de el !

Nu-mi cobiți, căci până mâne Iancu vine din Câmpeni,

Spre Abrud e și Axinte cu opt sute de oșteni.

Nu pierim, să fiți pe pace...

Mureșan :

Prea ai inimă de fier...

Noi ți-am zis să pleci, Butene !

Buteanu :

Iacă vine un străjer.

Scena VII.

(Aceiași. Un străjer.)

Străjerul :

Ordin dela generalul am primit, sunteți somați

Fără de întârziere armele să le predați.

(Prizonierii se uită uimiți unul la altul, neputând rosti o vorbă)

Buteanu :

Le vom da.

(Se îndreaptă spre camera de alături ca să aducă armele.)

Andreica :

Ce mai face generalul ?

Străjerul :

Bine, sănătos. Petrece.

Moldovan :

Spune-i multă sănătate !

Mureșanu :

Aveți mulți răniți ?

Străjerul :

Vreo zece !

(Buteanu vine cu armele; două puști, trei pistoale și două săbii.)

Buteanu:

Iată-le!

Străjerul:

Acestea-s toate?

Mureșanu:

Cată și tu de nu crezi!

Străjerul (Vede o lance lângă sobă, se duce și-o ia):

Dar aceasta nu e armă?

Andreica:

E frigare, mă, nu vezi?

Străjerul:

Ce frigare? Asta-i lance!

Buteanu:

Ia-o și ne lasă 'n pace!

Străjerul:

Eu am ordin. Orice-ați spune, l-împlinesc, că n'am ce face.
(Ia armele și pleacă.)

Bună seara!

Moldovan:

Cale bună. (Se aude abia în depărtări tulnicul.)

Andreica:

Auțiți, măi frați, pe dealuri tulnicul din nou răsună!

Par'că-i glasul de Arhanghel, știți în ziua judecății.

Moldovan:

Ne vestește că-i aproape ceasul sfânt al libertății.

Buteanu:

E aproape. Inșă nu cred că el sună pentru noi;

Ne-au luat armele, de-acuma vine ceasul de apoi!

Mureșanu:

Las' să vie! Ce atâta pentru-o amărită vieață!

Hei, de câte ori eu moartea am privit-o drept în față!

Ne cunoaștem! Doar atâta: N'aș voi încă să mor

Pân'ce nu îi pun lui Dragoș gâtul colea sub picior.

Dar' ce face Cătălina, cum putu să se strecoare?

Andreica:

Hatvani vrea să-i arate că-i o fire simțitoare!

Buteanu:

E o sfântă. Cine știe, ce s'ar fi făcut tribunii

Fără ea? Până acuma ar fi fost cu toți 'n funii.

Ce jertfe mai vrei? Să-și lase drumul ei sădit cu flori

Și cu lauri, și să vie să dea steaguri la feciori,

Rănila să ni le lege, să s'arunce în război,

Iar acum se sbate, biata, să ne scape și pe noi!

Mureșanu :

Admirabilă femeie; vorba este cum scăpăm
Fără arme? Ia mai bine din cămară să luăm
Drugii de fier dela ferestre, orice-ar fi totuș e bine.
Pentru orice 'mprejurare, ai o armă lângă tine.
(Se duce 'n cămară, începe să sgâlțâie fereastra. Temându-se ca sgomotul
ei să nu deștepte atențiunea, strigă):
Ia veniți de puneți mâna, că fereastra de se farmă,
Toți străjerii la fereastră vor veni atrași de larmă!
(Iese, mergând la el și Andreica)

Moldovan :

Bine zici, la cingătoare mai am și eu un amnar! (Între și el.)

Buteanu (Zâmbind):

Arma cea mai potrivită! Toate astea-s în zadar!

Scena VIII.

Pe coridor se vede venind Hatvani și cu Cătălina, care simulează un fel de îngrijorare.)

Cătălina:

Pentru că să vezi, de află Kossuth că ați dat năvală
Până când nu eră sigur că n'ajungeți la 'nvoială,
Pe când încă armistițiul nu fusese denunțat.

Hatvani:

Dacă ne-a mințit, de sigur Dragoș este vinovat.
Mie mi s'a spus atâta: »Iancu pacea n'a primit,
La Abrud cu oastea vino!« ... Și, firește, am venit.

Cătălina:

Ai putut să vezi că încă tratativele durau,
Ei erau la conferență, când Maghiarii năvăliau.
Precum văd, pe Kossuth Dragoș pân' acum l-a compromis!

Hatvani:

Și se poate ca Valahii calea să ne fi închis.
De și-or fi format oștirea și asupra noastră cad,
N'avem cale de scăpare, decât numai către Brad,
Și p'acolo însă drumul este încurcat și strimt.

Cătălina:

Iar Valahii se adună cete, cete, pe cât simt.
Toceam conversam acuma cu al pieței comandant.
Știi, Valahii, generale, sunt un neam interesant.
In război ei n'aleg arma, rezistenți, cântând ei mor.

Dacă suferi, își cată mângăierea 'n doina lor.
Ei la ordin totdeauna se supun și știu s'asculte,
De când sunt aici la dâșii, pot să spun am văzut multe.

Hatvani:

Ați văzut de sigur scene mișcătoare, dureroase.

Cătălina:

Unele. Dar erau multe cât se poate de frumoase.

Hatvani:

Este bine, când artiștii 'n dorul lor să progreseze
Arta, vin până la fața locului să studieze.

Cătălina:

Da. Și dacă se întâmplă câte-o rană să primească.
(Zâmbește arătând rana.)

Hatvani (Sărutându-i mâna):

Mii de scuze!

Cătălina:

Comandanții nu vor sfatul să primească

Dacă ei au tras din studii câteva concluziuni.

Hatvani:

Eu le-ascult.

Cătălina:

Să crezi că Dragoș umblă numai cu minciuni.

Te-a făcut să vii aicea și armata s'o expui.

Hatvani:

Dacă năvălește Iancu, am să-l dau pe mâna lui!

Cătălina:

Ei, dar știi că ești energic.

Hatvani (Galant):

Și acuma ce mă 'nveți?

Că te-ascult...

Cătălina:

Cred, pe Buteanu pân' la Iancu să-l trimieți,

Să-l invite ca să 'ncheie ruptul armistițiu iar...

Hatvani:

Nu-i târziu?

Cătălina:

Să nu se spună că nu-i nobil un Maghiar.

Dă-mi mandat să întru și eu...

(Arată spre camera prizonierilor.)

Să vorbesc și eu cu ei!

3*

Hatvani:

Eu admir îndemânarea și curajul la femei!

(Intră amândoi în cameră, în acest timp Buteanu pe gânduri, a tot fredonat singur):

Urban dela Hususău
A trimis carte 'n Brașeu:
Iancule, ține-te bine,
Că vin dușmanii la tine!
Iancu-i scris pe-un cocean
Și-o trimise lui Urban:
Las' să vie cât de mulți,
C'o 'ncăpeă ei pe sub munți!

Apoi:

Scris-am carte pe-un bănuț
La prea dreptul Bărnăț,
Și-am scris câteva cuvinte
La prea dreptul Axinte,
Și le-am spus pe două foi
Să gândească și la noi!

Scena IX.

(Cătălina, Hatvani, Buteanu, Andreica, Moldovan și Mureșanu)

Cătălina (Către Hatvani):

Iată și prizonierii. Bună seara, domnii mei!

Buteanu (Surprins):

Bună seara! (Ceilalți vin și ei.)

Mureșanu (Aparte lui Andreica):

Ce minune!

Moldovan:

Nu-i nimica, artă!

Andreica:

Ce-i?

Buteanu:

Ce doriți? Vedeți noi n'avem...

Cătălina:

Chestiunea stă așa:

(Se aude tulnicul, de data asta ceva mai aproape. Prizonierii tresar.)

Să vă duceți pân' la Iancu.

(Către Buteanu):

Să pleci tocmai dumneata.

Și să-i spuneți cumcă Domnul Hatvani vrea să-i vorbească,

Deci s'anunța, când voește amândoi să se 'ntâlnească?

(Cu înțelesuri lui Andreica):

Eu aş crede că chiar mâne Iancu este doritor

Să vorbească şi să spună...

Moldovan:

Da, e dornic...

Mureşanu (Aparte):

Din topor!

Hatvani:

Da... Aşa cum spune Doamna, e mai potrivit, socot!

Buteanu:

Ca să merg până la Iancu, sunt rănit, bolnav, nu pot!

Hatvani:

Ei, trataţi în sensul ăsta, eu în lagăr mă reped,

Ce s'a petrecut în lipsa mea acolo vreau să văd.

Bună seara! (Iese.)

Prizonierii:

Cale bună!

Moldovan (Lui Buteanu):

Ce mai vrei? Acuma pleacă!

Vezi, eşti liber, du-te, du-te, n'asteptă prea mult să treacă!

Cine ştie, dacă Iancu n'are vr'un atac în gând...

N'auzişi mai adineauri tulnicul pe deal sunând?

Cătălina:

Nu te înţeleg, Butene...

Buteanu:

Nu mă duc. Eu sunt mai mare,

Şi răspunderea mi-am luat-o singur pentru fiecare!

Ori şi câte stăruinţe, vie ori şi ce prăpăd,

Nu mă mişc de-aicea, până pe voi liberi nu vă văd!

Cătălina:

Nici când vine Cătălina şi te roagă 'nduioşată,

Nici când ştii c'a ta mireasă, plânge azi nemângăiată,

Şi că-i arde bietul suflet, că se mistue în foc?

Buteanu:

Du-te tu, Andreica, fetei Dumnezeu să-i dea noroc!

Cătălina:

Câte lacrimi vărsat-a în duioasa-i rugăciune!

Buteanu:

Dumnezeu să-i dăruiască tot atâtea zile bune!

Dar să ştiţi că cel din urmă ce de-aicea va porni...

Cătălina:

Vorba ta mă înfioară. N'ai iubit-o!

Buteanu:

Eu voi fi!

Ceialți:

Du-te, omule!

Buteanu:

Andreica! Pleacă, eu îți poruncesc!
Spune-i Iancului să vie iute, până nu primesc
Dela Brad dușmanii trupe.

Cătălina:

Dar, Butene, fie-ți milă
Nu de tine, dar de-un suflet care moare, de-o copilă!

Buteanu:

Am sfârșit. Andreica, pleacă!

Andreica:

Dacă poruncești, pornesc. (Iese.)

Moldovan:

Nu mai înțeleg nimica.

Buteanu:

Nu-i nevoie... Poruncesc!

Cătălina:

Dumnezeu să te înțeleagă!

Buteanu:

De pe-acuma cum o vrea...

Cătălina (Dându-i mâna):

Bună seara...

(Iese. Tulnicul sună.)

Buteanu:

Ei, acum, băieți, la lucru, să scăpăm cum vom putea!
Auzi, tulnicu-i aproape. Iancu s'a apropiat!
(Afară se aude un murmur nedeslușit.)

Moldovan (Uitându-se pe fereastră):

Nu e bine, căci dușmanul străjile ni le-a dublat;
(Mureșanu se uită și el pe fereastră, apoi o deschide. Se aude
sentinela: »Cine-i?... Stai!« Apoi o detunătură de pușcă.)

Mureșanu:

Incepură să se miște, par'că-s roiuri de albine...

Buteanu:

Treci de-acolo, e pericol!

Moldovan:

Impușcară după tine!

(Sgomotul crește din ce în ce. Tulnicul se aude tot mai tare. Aghio-
tantul lui Hatvani întră grăbit și se adresează lui Buteanu.)

Scena X.

(Aceiași. Aghiotantul lui Hatvani.)

Aghiotantul (Către Buteanu):

Generalul te poștește pân' la el să te prezinți...

Buteanu:

Pentru ce?

Aghiotantul:

Nu știu!

Moldovan (Aparte lui Mureșanu):

Imi pare patruzeci de mii de sfinți

Nu-s în stare să-i mai scape... Auzi tulnicul răsună...

Buteanu:

Iacă vin... (Se scoală cu lacrimile 'n ochi, îmbrățișează tovarășii și-i sărută.)

De-oi muri miresei mele, voi să-i spuneți voie bună,

Să nu plângă, ci de poate, să ia arma și să dea...

Și să-i spuneți că Buteanu a murit gândind la ea.

Aghiotantul:

Vorba multă ne 'ntârzie! (Către ceilalți):

Dumneavoastră ospătați! (Iese cu Buteanu.)

Tovarășii:

Dumnezeu te ocrotească!

Buteanu (Din ușe):

Rămâneți cu bine frați!

(Afară sgomotul continuă tot mai tare. Se aud împușcături și glasul tulnicului. Cei doi rămași cad pe gânduri. După o pauză Moldovan începe):

Moldovan:

Ni s'apropie sfârșitul!

Mureșanu:

Ce-i și cu viața noastră...

Uite, mi-se pare numai?... Cineva e la fereastră!

(Se duce, deschide, figura lui Cotișel apare iar speriată.)

Cotișel:

Dați mai iute! Nu e vreme! Uite, străjile-au plecat!

(Se aud împușcături.)

E bătaie!... Vine Iancu...

Moldovan:

Mureșene, am scăpat!

Mureșanu:

Stai o clipă să iau arma.

(Se duce 'n cămară, de unde revine îndată cu doi drugi de fier, pe care îi scosese dela fereastră. În acest timp Cotișel spune lui Moldovan ce s'a petrecut.)

Cotișel:

Iancu-i coala după măguri, satul l-a înconjurat
Iară Hatvani pe Dobra și pe Molnár i-a 'mpușcat!
Și cu Dragoș se sfădește și îl ceartă și îi spune,
C'a mințit și că nu-i dăte informațiuni mai bune.
Haideți! (Cei doi prizonieri sar pe fereastră.)

Moldovan:

Mai cu grije frate! Vezi așa... Pe ulicioară...

Cotișel:

E ascunzătoare bună lângă scocul dela moară
Intr'acolo...

(Mureșanu, care sare cel din urmă, pe fereastră.)

Mureșanu:

Moldovene, ține drugul! Hop așa!
(După ce-a sărit, de afară se aude o straje.)

Dă-te lângă zid. O straje!

Straja (De-afară):

Stai!

Mureșanu (De-afară):

Dă! Sugrumă-l! Nu-l lăsa!

(Scena rămâne puțin goală.)

Scena XI.

(Pe coridor apare Dragoș cu Aghiotantul, intrând în cameră.)

Dragoș:

Nu-i nimica. Las' că-l facem tot el pacea să ne-o ceară,
Când i-om spune c'astfel ăștia (arată spre cameră)
pân' la unu o să moară!

Aghiotantul (intrând în cameră):

Cred și eu. Dar cât de iute, blestemații ne-au surprins...

Dragoș:

Dacă tocmai generalul dup'o fustă s'a aprins...
Eu i-am spus. Dar el de colo mă credeă că sunt gelos.
Ei, acum, când o să fugă cu rușine, e frumos?

Aghiotantul:

Însă nu-i văd. Ia te uită, nu e nimenea în casă!
Au fugit?

Dragoș: Nu cred, căci n'aveau nici un modru cum să iasă.
Se vor fi ascuns pe-aceia, undeva, să-i căutăm...
(Afară se aude sgomot, tulnicul, împușcături.)

Aghiotantul:
Ar fi și-asta o poveste, peste ei să nu mai dăm...
(Privind fereastra deschisă.)

Uite, au deschis fereastra... Uite urmele...

Dragoș (Privind cu mânie): Așa!

Ei, dar n'au fost santinele? Cum de au putut plecă?

Aghiotantul:
Au fugit!

Dragoș: Așa e! Lașii! Uf, ce fire blestemată!
(Cătălina apare râzând la fereastră.)

Cătălina:
Nu vă supărați atâta! Ei se vor întoarce 'ndată!
(Râde și dispare 'n umbră. Cei doi privesc uimiți unul la altul.)
(Cortina cade.) (Va urmă.)

După doi ani.

Părintele Mărculeț după ce își sfădi sluga, după ce se certase cu preuteasa, intră în odăița care-i slujia de cancelarie, și, șezând la masă, începuse să frunzărească, într-o carte. Din când în când privea prin geam, și făcea mereu, cu ciudă: „Ce comedie!” De două săptămâni vremea ținea mereu umedă și rece. Când ieși de dimineață în curte și văzu acelaș cer, aceeaș moccire bolnăvicioasă în aer, părintele nu se putu răbda să nu zică tare: „Dacă-i iarnă — fie iarnă! Ce comedie!” Apoi află numai decăt o vină slugii, îl trase o ocară făcându-l ticălos. Intră în camera în care preuteasa îmbracă puzderia de copii mărunței, și, din nimica toată, se luă la ceartă cu dânsa. „Ce comedie, ce comedie!” zise părintele lăsându-și cu privirile mirate pe copiii mai marișori.

Preuteasa nu se supără. Ea știa că părintele nu putea suferi vremea asta mohorâtă, și, că în astfel de zile dumnilui îi plăcea să se certe, precum în zilele luminoase îi plăcea să râdă. Cu regula asta se împăcase ea de mult.

Părintele Mărculeț n'avea nici gând de cetit, ci frunzărea cartea simțind trebuința de-a face ceva. Deodată în ușe se auzi o ciocănitură, și fără să mai aștepte răspunsul, în odăiță intra repede, ca și când ar urmări-o cineva, o femeie tânără, înaltă, cu ochii negri, cu fața bărnace. Urmele lacrimilor se vedeau încă pe obrazii ei palizi.

Părintele părû deodată adâncit în cetire. Ar fi voit să nu-i între nime în casă, acum. Femeia dete bună dimineața, și se apropie, cu pași mărunți, să-i sărute mâna.

— Ei comedie! făcû părintele retrăgându-și mâna. Las' nu-i de lipsă. — Și părû că cetește iarăși cu mult interes.

Femeia însă, nu mai putû așteptă.

— Părinte, zise ea, abia stăpânindu-și plânsul, Pavel înnebunește. Mă bate, mă omoară, adause ea și începû numai decăt să suspine. Neridicând ochli din carte, părintele spuse sentenios, cu satisfacție:

— »Iară muierea să se teamă de bărbat! Ei comedie! Asta-i lege! Bărbatul trebuie să-și bată muierea dacă-i vinovată!

— Că nu-s vinovată părinte, nici cât o floare din grădină. Să nu-mi ajute...

— Iară tu nu te vei jură, — întrerupse părintele — nu te vei jură nici pe cer, că este scaunul lui Dumnezeu, nici pe pământ, că este așternutul picioarelor lui. Muierea trebuie să asculte de bărbat, adause repede părintele Mărculeț închizând cu sgomot cartea, și ridicându-se dela masă. Privirile lui se mai limpeziseră.

— Ce supărare ai Bucură? o întrebă el cu vocea mai blândă. Femeia începû să-i spună repede ce-o apăsă pe suflet. Nu se oprea decăt isprăvindui-se răsufierea. Și începû din nou. Părintele o ascultă cu interes tot mai mare. Din când în când o întrerupea.

„Un an și jumătate — începû femeia — am trăit cu el fără să-mi zică ori să-i zic fă-te 'ncolo, că ne-am luat din dragoste și din vola noastră, încă mama-mi zicea să nu mă grăbesc. O vorbă de vorbit, un sfat de făcut, o mâncare de mâncat, un drum de făcut, toate le făceam cu bună înțelegere, și traiul nost de-atunci să deie Dumnezeu să-l aibă toți oamenii, că ceartă n'a fost în casa noastră, bătaî n'am mâncat; nu săcurea, dar nici pumnul nu l-a ridicat asupra mea. Pe urmă, părinte, zise ea oftând,

Pavel s'a dus în America. Drept e și aceea că s'a dus cu învoirea mea, că m'a întrebat: să merg și eu Bucură, și eu i-am zis du-te.

— Așadar de când s'a întors din America, vi-s'a întors traiul spre rău? întreabă părintele Mărculeț încâlcindu-și barba cu degetele.

— Da, părinte, a stat în America doi ani, și astă toamnă la culesul viilor a sosit, fără să-mi scrie nimic și pe mine nu m'a aflat acasă, și când am sosit cea dintâi întrebare a lui, care nu mă văzuse de doi ani, a fost: Unde-ai umblat? Dar nu-i mai cunoșteam ochii că i-se schimbaseră și se uită la mine cu ură și vedeam că nu credea când i-am spus c'am fost până la o vecină.

— Și de unde știaî tu, că el nu credea? o întreabă părintele clipind din ochi.

— Vedeam pe fața lui și mi-a spus și el, că mintesc, că am ibovnic de când s'a dus el. Să vezi părinte, că mă prepune cu Ionu Florii, cu Căpraru și cu satul întreg, și eu sunt nevino-vată ca o floare din grădină, asta o spun pe sufletul meu. Și ziua cea dintâi s'a început cu rău, că eu trebuia să merg iarăși la vecina să cos, că am mașină de cusut, părinte, și lucrez pe la femei, că numai cu ce-mi trimitea el din America rău aș fi dus-o. El îmi zicea să rămân acasă. Eu, femeie lucrătoare.

— Lucrătoare, cum vei fi, în ziua cea dintâi, după ce ți-a sosit bărbatul trebuia să rămâi acasă, nu să umbli prin vecini. Ce comedie! Voi nu v'ați văzut de doi ani, zise cu ciudă părintele Mărculeț.

— Nu puteam să stau ziua întreagă — începui să torăie femeia — că și mamă-sa, soacră-mea, mi-a zis să-mi văd de lucru, că dumneaei mă cunoaște.

— Toată pasărea pe limba ei piere, nevestă, o întrerupse iarăși părintele. Ne rămânând cu el în ziua cea dintâi tu i-ai întărit numai bănuielele cu cari poate a plecat din America. Mulțarea trebuie să asculte de bărbat.

— Și soacră-mea mă cunoaște! continuă ea, părând că nu aude pe părintele, că doi ani de zile la o masă am mâncat, c'un fel de bucate ne-am săturat, într-o casă am dormit. Și s'o chemi pe dumneaei și s'o întrebi să vezi putea-va ea jură pe ceva rău împotriva mea, că eu am fost femeie de omenie cum puține sunt în sat și dacă lui nu-i plac, deie-mi drumul și caute-și altă nevestă.

— Ho-ho! făcù părintele Mărculeț, până la despărțanie mai este. Asta nu merge atât de ușor cum crezi tu. Și din tot ce-mi spui, eu nu văd pentru ce v'ați despărțit, adause începând să se plimbe prin casă.

— Mă pre pune, părinte, cu toată lumea și două zile a păzit după mine, ascunzându-se prin cucuruze, că zicea că mă întâlnesc pe acolo cu Căpraru, da eu pe Căpraru de două luni de zile nu l-am văzut în ochii mei, că n'am lipsă să-l văd. Și seara zice, că are treabă până la un om, dar cât ce ies puțin din casă, îndată-mi sare înainte și mă întreabă: „Unde vrei să mergi?” Și nopțile de cap mă judecă părinte și mă amenință cu moarte până se trezește soacra, — că ea-i cam surdă — și-i zice: „Ce aveți acolo! Mai las-o mă nebunule!” Dar el nu o ascultă nici pe mămă-sa și-mi spune mereu, că de mă prinde înii sucește grumazii ca la un puîu de găină.

— Nici n'ai fi vrednică de altă moarte dacă te-ar prinde, zise cu satisfacție părintele Mărculeț. El cum se plimbă, vedeă prin geam vremea mohorită de afară, și simțurile, sufletul i-se înăsprea din nou.

— Că nu mă poate prinde — începù plângând femeia, că n'are de unde. Eu îmi păzesc cinstea căsii și vreau să fie bine cum a mai fost, dar el e tot tulpure, și nu mai pot să mă înțeleg cu el. Că la o vorbă nu-mi răspunde, la o mâncare nu vine ca lumea, la părinți nu mă mai lasă, da eu i am spus, că decât să mă despart de părinții mei cari m'au crescut, mai bine mă despart de el. Ea tăcù înecată în plâns. Lacrămile îi curgeau șiroaie pe obrazi.

— Și pentru aceasta va lăsa omul pe tatăl său și pe mamă-sa și se va lipi de muieră sa! zise părintele sentențios. Asta-i lege de evanhelie, muieră, adause îndată, și nu-i sună numai bărbatului ci și muierii. Rău ai făcut, dacă i-ai spus așa. Foarte rău ai făcut.

Femeia tăcù puțin, părea că se gândește, apoi începù din nou, cu glasul puțin scăzut, care însă se înălță repede.

— El zice, că mă duc pe la părinți ca să mă întâlnesc cu ibovnicii, dar părinții mei sunt oameni de omenie, îi știe satul, și ei mă apără, nu mă îndeamnă la păcat, și doi ani cât a fost el dus, el m'au ocrotit și m'au mângăiat. El zice, că fur din casă dela noi și duc la părinți, dar ai noștri n'au ajuns zilele acelea

să aştepte milă dela noi, că-s harnici şi au din ce trăi⁴. Aici se opri, şi plânsul o înecă din nou. „Şi azi dimineată m'a bătut — zise ea suspinând — c'am vrut să merg până la ai noştri. Da eu nu s cânele nimănu şi dacă nu-i place caute-şi altă nevastă, decât să mă prepuie cu unul şi cu altul şi să mă păzească prin şuri, şi prin grădinile vecinilor, de-au început si vecinii să se iese de-un gând de el. Şi-i spune mamă-să: Pavele, adună-ţi minţile acasă, Pavele. Da el nu o ascultă, trebuie că-i smintit, că şi el a zis odată: nu ştiu ce-i cu mine, trebuie că înnebunesc. Eu părinte vreau să-l chem de faţă şi să spună sfinţiei tale dacă vreă să mă țină ca pe o nevastă cu credinţă, cum i-am fost, şi să nu mă mai bănuiască, ori dacă nu vreă să-mi deie cale slobodă, că eu călne la casa mea nu mai vreau să fiu.“ Femeia tăcu, suspinând adânc. Frângându-şi mâinile aşteptă răspunsul părintelui Mărculeţ.

— Ce crezi, zise într'un târziu părintele, v'aţi mai putea împacă?

— Ne-am putea! răspunse femeia repede ştergându-şi lacrimile. Numai să nu mă prepună mereu.

— Bine, bine! făcu părintele. Pentru asta ar trebui ca mai întâi tu să nu-l faci să te bănuiască. În rândul cel dintâi vei trebui să asculţi de el. Iţi zice el: muieru nu te duce în cutare casă! Tu să nu te duci, nici chiar la părinţii tăi, cel puţin până-i trec bănuielele. Muieru trebuie să se teamă de bărbat. Adecă să-l asculte. Bărbatul e capul muierii. Gândeşti tu că poţi să-l asculţi de-aici încolo întru toate? Părintele o privi cu ochii lui suri. Nu mai trebuia să răspundă ea. Din cum îşi plecase capul, din cum îşi adună buzele, el găsisese, că ea ar fi bucuroasă de împăcare.

— O să-l ascult, părinte. Cred că şi până acum să-l fi ascultat, zise ea.

— Bine bine, făcu părintele Mărculeţ mulţumit. Acum poţi merge. O să-l chem îndată pe bărbatul tău.

Şi, deodată cu femeia, ieşi şi părintele Mărculeţ.

— Niculae, măi Niculae, strigă el în curte.

— Aude, răspunse sluga, şi se ivi numai decât de sub şopron.

— Să mergi acum îndată la Pavel Brad, să vină la mine numai decât. Ai înţeles?

— Înţeles, făcu sluga mulţumit, că părintele nu mai era supărat pe el. Din cum îl chemă pe nume el înţelese, că inima

părintelui s'a muiat. Când eră mânios nu-i zicea pe nume. Îl strigă: „Măi ăsta!”

Părintele Mărculeț intra în odăiță, și privea prin geam. Pe uliță treceau din când în când bărbați cu pasul greu, încet, ca și când i-ar apăsa o povară nevăzută din aerul acesta mocnit și umed. Trecea, mai rar, o femeie cu gura ascunsă în cârpă. Erau îmbrobodite de iarnă, deși afară nu eră ger, ci numai umezeală rece.

Pavel Brad trecu pe sub ferestrele casei parohiale, cu capul în piept, cu pași hotărâți.

— Aici nu-i glumă, zise tare părintele Mărculeț văzându-l. Omul intra, respirând des. Venise repede, ori sufletul lui eră învoiburat.

— Te-a pârît nevasta, Pavele, spune c'o bați, c'o bănuiești. Te-am chemat să vedem ce-i adevărat din toate. — Părintele îl privi cu luare aminte. Omul eră de statură mijlocie. Își strângea buzele sub musteța retezată scurt. Ochii lui ardeau ca de friguri. Respiră tot mai des. Câteodată pieptul i-se înălța foarte tare.

— Am ascultat părinte și am venit, începui el cu vocea răgușită, ca și când l-ar strânge ceva de gât. Dar, să nu fie cu supărare, m'ați chemat înzadar. Eu nu mai vreau să trăiesc cu ea. N'o mai sufer în casa mea. — El vorbea agitat, respirând des, oprindu-se mereu. Dar, din vorbe, din priviri, din fața lui aspră se vedea că-i hotărât.

— Să nu ne grăbim, prietene, zise părintele și între sprâncene i-se ridică o dungă groasă. — Graba strică treaba, adause el.

— Nu mă grăbesc părinte. Acum suntem în iarnă și dela culesul viilor de când am venit, am avut vreme să mă socotesc destul. Aici e vorba de doi ani părinte. Doi ani mi-a stricat toată vieța! Da, mi-au stricat-o, pentrucă, eu cu ea nu mai pot trăi.

— Numai voință să fie, se poate, prietene. Trebuie să iertăm. Trebuie să ne muim inimele! zise domol părintele. El vedea că omul acesta, pe fața căruia se mai cunoștea paliditatea celor doi ani petrecuți în cutare fabrică din America, vedea din glasul lui că suferă.

— Noi, un an și jumătate am trăit bine, părinte. Pe urmă m'am dus în America. Știi d-ta că se duc destui oameni dela noi. Mi-am zis: să câștig și eu. Acasă sunt căpătări puține. M'am înțeles cu ea și m'am dus. — El, aici, oftă adânc, și-și puse mâna pe masa părintelui. Am muncit în rând cu alții și ce agoniseam

trimeteam acasă. Ei îi trimeteam. Eră ea și mama acasă. Eu o avusem dragă. Mă gândeam la ea, și-i scriam destul de des, că știu scrie. La început îmi răspundea și nevasta tot așa. Pe urmă, după vreo jumătate de an, scrisorile ei începură să se rărească. Imi ziceam, cercând să mă liniștesc, e vremea lucrului, și ea nu știe scrie. Și-i trimeteam bani. Pe la strânsul fânului, îi vine la un om dela noi o scrisoare de acasă. Omul lucră cu mine în fabrică. Uite ce scrie de nevastă-ta, măi Pavele, îmi zice, și-mi dă scrisoarea. Și-acolo zicea: fratele Pavel ce mai face, că Bucura lui duce lume albă cu Ionu Florii. Ca orice om, am început s'o bănuiesc.

— Nu poți da crezământ la orice veste, Pavele. Poate a fost un om rău și a voit să vă strice casa! zise părintele Mărculeț. El urmărea cu mult interes toate mișcările Românului, privirile lui înfrigurate. Și omul îi eră tot mai simpatic.

Țăranul oftă din adânc, clătină din cap și începù:

— Ce-mi spui d-ta acum, mi-am zis și eu părinte. Altfel n'ași mai fi putut stă o zi în țară străină. I-am scris și ei, uite Bucură ce veste mi-a sosit! Ea mi-a răspuns îndată, o aducea mărturie pe mama și se jură pe cer și pe pământ că-i tot așa de curată cum o știu. Eu m'am liniștit așa de jumătate, că de ce să mintesc înaintea sfinției tale și să-ți spun că am crezut-o deplin?

— Ei, muierea! făcù părintele cu ciudă.

— M'am liniștit așa ca să mai pot rămâne un an, zise el mai departe cu vocea înghețată. Dar în celea din urmă trei luni ale anului al doilea nu mi-a mai răspuns la nici o scrisoare.

— Iacă muierea! zise părintele care eră convins de-acum de vinovăția femeii.

— Atunci mi-am zis: stai să vedem! Și am plecat acasă fără să-i dau de știre. Că m'am gândit pe drum ce voi afla acasă? De, ca omul, părinte.

— Ca omul năcăjit, făcù părintele.

— M'am gândit, nu zic. Dar eram și vesel. Imi ziceam: poate nu va fi nimic adevărat. Când am ajuns, ea nu eră acasă. Intr'un târziu vine. Va fi auzit de prin sat că eu m'am întors. Eu am văzut-o încă prin fereastră. Și deodată mi-s'a pus ceva rece la inimă. Ea venea mânioasă, izbi portița, și oricât a cercat să pară veselă, nu a putut. Da, n'a putut părinte. Ochii ei erau vinovați. Eu i-am văzut îndată. Nu cuteză să se uite deschis la

mine. Se uită pe furis. Pe urmă, temându-se să n'o gătesc, a spus că are de lucru și s'a dus la o vecină. — El tăcu și-și luă aier. Ochli lui ardeau și mai tare.

— Tu ai venit cu prepusul din America, Pavele, și foarte ușor ai putut să te înșeli — zise părintele.

Țăranul zimbă dureros.

— Nu mai eră nevasta mea, părinte. Eu o știam pe Bucura așa cum am lăsat-o. Doi ani însă mi-au schimbat-o. După doi ani, din ziua cea dintâiu n'am mai cunoscut-o. Înțeleg din fiecare vorbă ce-o spune, din fiecare mișcare, că nu-i mai ea. S'a isprăvit! Doi ani mi-au stricat viața! sfârși el oftând adânc.

— Bine, frate, dar numai după bănuiele de-acestea, după cum ți-se pare, nu ne putem lua, zise părintele întăritat deodată împotriva lui Pavel. Spune probele ce le ai împotriva ei, adause repede, și începă să se plimbe prin odăiță.

— Ceeace am spus pentru mine e mărturie prea multă împotriva ei, începă cu greu țăranul. Eu știu cum am trăit cu ea mai înainte, părinte. Eu știu! Inșă pentru d-ta îți spun și dovezi. — El se opri puțin. Înainte de toate, continuă îndată — din banii cari i-am trimis din America nu mai e nici o băncuță. N'a pus la bancă nici o coroană. Toți i-a cheltuit.

— Iacă muicrea! făcă cu bucurie părintele, ca și când ar fi satisfăcut de dovada aceasta împotriva femeii.

— Am întrebat-o, nu mi-a răspuns. Zice că banii trec. Zice că eu n'am să-i poruncesc. I-am spus că am, că i-s bărbat, ș'atunci mi-a zis: Nu știu ce-i că te-am urit ca pe dracu.

— Ei, nemernica, zise părintele înțepenindu-se înaintea omului. — Ți-a spus așa? Sunt chiar vorbele ei?

— N'am voie de glume, părinte, mă poți vedea. Așa a zis. Pe urmă seara, îndată ce simte că nu-s acasă, noaptea cihar, iasă în grădină și începe să tușească. Înainte cu doi ani n'ar fi ieșit noaptea în grădină singură, pentru un corn de țară. Am păzit-o. Am prins-o. Vezi bine n'am martori, dar pot jură. Odată, într-o seară, i-am spus că merg până la covaci să-mi ascută un fier de plug. Dar' când a început să-și facă semnul cu tusa, eu am deschis porțița grădinii. „Da ce te-ai și întors? De te-ar fi luat dracul pe tine cu covaci cu tot' așa m'a întâmpinat.

— Toată pasărea pe limba ei piere, zise părintele vesel.

— Ei, părinte, ce să le mai înșir toate. Poate ea nici nu-i așa de vină. Poate-s de vină mai mult cei doi ani. Dar eu n'o

mai cunosc, și nu mai pot trăi cu ea. M'am însurat cu o femeie, și acum asta e alta, e a doua. El tăcù, oftând. Respirația lui se mai liniștise acum.

— Bine frate, să zicem că-i greșită, începù părintele. Dar chiar tu spui că poate ea nu-i așa vinovată, ci cei doi ani de despărțire. Să zicem să le dați uitării toate și să vă împăcați.

— Nu se poate, părinte, n'o pot iertă. Aici e vorba de-o vleață. Eu am cercat, dar nu se poate. Ea acum mi-e străină, zise el cu silă.

— Dar' nevasta o făgăduit că te va ascultă de-acuma în toate.

— Înțeleg, zise el zâmbind amar. Ea a început să-și tragă pe samă. Dar' e prea târziu. Ea mi-e străină, și 'n casa mea n'o mai sufăr.

— Gândește te prietene, că n'ai dovezi grele ca să-i arăți necredința. Nu vă vor despărți, zise părintele.

— Eu mă simt despărțit de ea părinte. Ce va zice legea, treaba legii. Țin'o legea, eu n'o mai sufăr în casa mea. Doi ani părinte, mi-a stricat vicața. Ce folos am eu de America?

— Hm! făcù părintele, și nu mai stăruî. Înțelese că n'ar avea nici un rezultat, orice îndemn. Apoi dumnealui simțea și un fel de satisfacție dovedindu-se vinovăția acestei femei. Ca ea erau destule în sat, ale căror bărbați câștigau cu multă trudă banul în străini, iar ele acasă se dădeau în coate cu feciorii din sat. În potriva acestui rău el își ridicase cuvântul de multe ori chiar și în biserică. Dar' se vede, cu nici un rezultat.

Totuși după ce Românul ieși, gândindu-se la relele multe cari vin din America odată cu banul, gândindu-se că iar va avea un proces de divorț în parohia sa, începù să se mânie. Procesele acestea îi erau celea mai nesuferite. El se plimbă puțin prin odăiță, privi prin geam în aerul sur, și ieși apoi în curte. Aierul umed îl atăța. Află un topor aruncat de sub șopron în tină. Îl privi, îl mișcă cu piciorul, îl ridică de coadă.

— Mai ăsta! Mai ăsta! începù să strige după sluga părintele Mărculeț.

— Ei, să mă fi luat dracul, zise sluga punând repede țesala și peria și ieșind din grajdul vitelor.

— Asta-i uncalță? Asta-i grijă? începù părintele.

Și ziua aceea întreagă se auzi prin curte vorba lui aspră.

Ion Agârbiceanu.

Școală și societate.¹⁾

I.

S'a spus de către mulți și de multe ori: orice școală este un produs al societății care o întemeiază și o susține, și poartă caracterul acelei societăți. O societate cu un anumit nivel cultural, cu anumite însușiri și anumite scăderi nu poate avea altă școală decât una corespunzătoare stării de dezvoltare culturală în care se găsește; căci o școală nu e ceva abstract ci un organism viu compus din mai mulți factori pe cari îi dă societatea. Profesori, elevi nu pot fi altfel decât cum îi produce societatea; mijloacele de învățământ, manuale, colecții și tot ce alcătuește școala până la zidurile între care se petrece partea cea mai mare a vieții școlare, sunt așa cum le poate crea societatea. La rândul ei, școala nu poate produce, pentru societate, mai mult decât îi permit mijloacele și starea în care se găsește. Școală și societate sunt într'un raport de perfectă reciprocitate sau, mai bine zis, școala nu e altceva decât o icoană în mic a societății.

Se găsesc însă și astăzi destui cari își fac o idee cu totul greșită despre școală. Își închipuiesc școala ca un fel de întocmire de unde, pentru o sumă oarecare, băiatul sau fata, după un anumit timp, are să iasă, neapărat cu un anumit tipar, adică cu anumite cunoștințe de limbi, de istorie etc. Pentru acești oameni școala nu se deosebește mult de cunoscutele automate ce se pot vedea mai ales prin gări, unde pui piesa de 20 bani și aștepti până pică obiectul dorit. Iar dacă mașineria nu funcționează — cum se întâmplă adeseori — și rămâi în pagubă de suma riscată, afurisești și automat și pe acela care l-a așezat acolo ca să tragă lumea pe sfoară.

¹⁾ Publicăm acest articol frumos și plin de învățături folositoare, deși a fost scris de regretatul autor între alte împrejurări politice, decât cele de azi. El poate fi un memento pentru toți.

Acum cercetați dacă nu se poartă, în adevăr, mulți părinți astfel față de școală; și cercetați, pe de altă parte, ce este școala secundară în realitate: un mediu social de trecere între familie și societate. Băiatul sau fata intră în acest mediu social cu anumite însușiri și cunoștințe, pe care ni le-a dat familia, și va intra, mai târziu, în societate cu ce i-a putut oferi și cu cât și-a putut însuși din mediul școlii.

Este școala noastră secundară așa cum e azi — inferioară celei săsești sau celei ungurești, căci aceste trei sunt instituturile de creștere la care pot reflecta la noi părinții? Iată o întrebare care se discută adeseori în cercuri mai mici și în cercuri mai mari, dar aproape totdeauna foarte superficial, pornind dela cazuri singuratice de bucurie sau de supărare părintească.

De sigur, nu vom putea să rezolvim noi aici definitiv această chestiune, care cere un studiu amănunțit. Putem însă stabili anumite judecăți generale, pe care va trebui să le admită oricine.

Din capul locului e clar că școala românească va fi în unele privințe inferioară, iar în altele superioară și celei săsești și celei ungurești. Școala ungurească este a statului; ea are sprijinul moral și material al cârmuirii; evident, în privința asta școala noastră e inferioară, ea e mai săracă și decât cea săsească. Dar să ne întrebăm: a cui e vina? sau: cine ar putea să ajute? Școala însăși sau societatea? Căci lipsa de mijloace e, de sigur, o mare piedecă în desvoltarea unei școlii.

Școala săsească are cea mai veche tradiție și are toată tradiția și bogăția unei culturi și literaturi universale. În privința asta e superioară și celei românești și celei ungurești. Întrebăm iarăși: poate fi școala noastră înviovătită pentru aceasta? Din partea unui om cu mintea sănătoasă, de sigur, nu.

Dar oare școala noastră să nu fie în nici o privință superioară celorlalte două? Profesorii noștri își câștigă

calificația, cu multă greutate, pe la universități străine. Ei trebuie să-și însușească, în acelaș timp, prin strădanile lor proprii și o cultură românească. Ei fac o muncă îndoit mai mare, în timpul studiilor, decât a colegilor lor Unguri și, de sigur, una mai grea decât colegii Sași, cari pot studia și în limba lor. Munca aceasta extraordinară are însă calitatea de a trezi puteri extraordinare, de a forma personalități cu o conștiință mai înaltă de datoriile lor, cu un devotament și un entuziasm mai mare pentru cariera căreia nu se dedică în așteptarea unei recompense materiale mulțumitoare, ci din vocațiune și cu abnegație.

Acestea nu sunt cuvinte de laudă la adresa profesorilor, ci sunt adevăruri pe care le poate constata oricine din împrejurările grele în care trăim. E un noroc această lege a desvoltării: că împrejurări extraordinare nasc și virtuți extraordinare.

Nu tăgăduim că pot să fie printre noi și profesori fără devotament și entuziasm, dar aceștia sunt tocmai abateri dela tipul profesorului ardelean, excepții care confirmă regula.

Aici este superioritatea școalei noastre peste celelalte două: în devotamentul și entuziasmul profesorilor cari își dau seama că au de îndeplinit o muncă cu mult mai grea și mai largă decât aceea a unui funcționar al statului bine plătit sau chiar decât aceea a colegului sas, căruia tradiția îi ia o bună parte din sarcina de muncă și de frământare proprie.

Acestea sunt lucruri pe cari le constatăm cu toată obiectivitatea: școala ungurească are avantajul puterii, cea sâsească al tradiției, a noastră al căldurii sufletești; cea dintâi are caracterul școalei oficiale, a doua al școalei cu trecut, care e și o binefacere, dar și o povară uneori, a noastră are caracterul școalei tinere, cu toate însușirile și defectele tinerețelor.

Cu acestea trebuie să-și facă publicul nostru seama și nu e permis să pretindă dela școala noastră lucruri cari nu sunt cu puțință. Să vedem însă cum se poartă publicul nostru în realitate, ce atitudine are mai ales față de scăderile și greșelile cari există, fără îndoială, la orice instituție omenească.

E clar că nici o școală nu poate satisface toate pretențiile ce se ridică față de ea. Nu mai puțin adevărat este că la orice școală se întâmplă și nedreptăți; aceasta este în firea lucrurilor omenești și nici un om cuminte nu va osândi, pentru o nedreptate făcută de un judecător, întreagă instituția justiției.

Dar uitați-vă acum ce face publicul nostru. Indrăznește cineva să ridice pretenții deosebite când își dă copilul la școală străină? Nu; ci se mulțumește absolut cu aceea ce-i oferă școala fie cât de puțin. Sau ați auzit spunându-se vreun cuvânt de critică despre școlile străine de pildă despre mănăstirile în care își face educația majoritatea fetelor noastre și care se știe că au o pedagogie proprie, mănăstirească cu rădăcini puternice în catolicismul medieval? Afară de generalități vagi, de sigur, nu.

II.

Cum se poartă publicul nostru față de școala românească? Întrebați numai pe directorii și directoarele puținelor noastre internate de fete, ce pretenții se fac, verbal și în scris, căci, în ce privește educația fetelor, suntem mai caprițioși. Unul care are laudabila intenție de a da ficei sale creștere românească, pretinde totuș, ca aceeaș fetiță, care nu știă decât ungurește și slab românește, după doi ani sau adeseori după unul singur, să-i vorbească perfect nemțește și să știe și franțuzește și aceasta la vârsta de 14—15 ani și fără de a mai întreba dacă sărmana victimă, a unei iubiri părintești rău înțelese, are

acest deosebit talent pentru limbi sau nu. Iar dacă minunea așteptată, precum e firesc, nu se întâmplă, atunci vai de biata școală și de bieții profesori.

Un altul se plânge, că fîca lui sau a cutărei rudenii a lui, după un an sau cel mult doi, încă tot nu are un stil românesc după placul lui. Nu întreabă însă de inteligența și talentul fetei, nu ține seamă de vîrsta ei și nu cercetează cu ce cunoștințe de limbă românească și cu ce pregătire a venit nevinovata fetiță la școala românească. Dacă ar cercetă, ar află că vin eleve — și nu numai din ținuturile expuse, ci și din centre românești — cari de abia știu ceti românește și părinții acestor fete nu și-au luat osteneala să-și învețe copiii proprii să citească românește și nu se simt jenați să-i ducă așa pregătiți la școală românească. Astfel de cazuri ne prezintă familiile noastre într'o tristă stare de nepăsare națională și negligență culturală. Să nu se piardă însă din vedere că, fără de sprijinul familiei, școala nu poate îndeplini decât jumătate din aceea ce-și propune.

Și mai interesant însă devine cazul, când se comite vre-o nedreptate școlară. Nu cercetăm acum câte din aceste nedreptăți există numai în concepția foarte subiectivă a ambiției copilărești sau părintești jignite, ci admitem că greșeli și nedreptăți se fac pretutindeni unde sunt oameni.

Cum se poartă publicul nostru — onoare excepțiilor! — în astfel de cazuri? Cum se poartă față de o școală streină? Se știe și este o plângere generală a noastră că, la școalele streine, adeseori nu se mai măsoară cu măsura cuvenită. Cu toate acestea n'am auzit de vre-o reclamație la autorități superioare, deși revolta nedreptăților a fost uneori așa de mare încât cunosesc cazuri în care și-au făcut ei înșiși dreptate — cu

pumnul. Aici ar fi locul pentru reclamații la autorități și la ministru, spre a le arăta cum organele lor subalterne, puse ca să dea creștere, contribuiesc la sălbătăcirea moravurilor. Noi însă ce facem în astfel de cazuri? Cedăm terenul, blăstămând, poate, dar numai în de noi, și atunci ne aducem aminte de școalele noastre românești ca de un bun loc de refugiu.

S'a făcut însă vre-o nedreptate la o școală românească, — să zicem că s'a făcut —, ce se întâmplă? Nici nu ne mai certăm, ci condamnăm îndată toată școala, ba unii sunt degrabă gata cu amenințarea: dacă nu..., facem arătare, mergem până la guvern!

Acum puneți față în față cazurile: în cel dintâi, arătarea înseamnă reclamarea unui drept, dela autoritatea care are să supravegheze dreptatea; renunțarea la acest drept denotă lașitate, umilință, slugărnicie. În cazul al doilea: arătarea înseamnă denunțare, căci fiecare școală a noastră își are autoritățile ei proprii superioare, la care se poate reclama; iar a amenința cu denunțare la dușman denotă cea mai mare perfidie, cea mai strașnică lipsă de caracter, fiindcă seamănă a șantaj.

Astfel de cazuri, fie și numai izolate, trebuie să ne umple de îngrijare. Norocul însă că ele sunt totuși rare.

Mai mult suferă școala românească din cauza lipsei de disciplină a publicului nostru. E simptomatic însă și aici că, lipsa aceasta de disciplină se manifestă numai față de institutele noastre proprii. La școala sau internatul strein ne ducem copiii la timp și nu îndrăznim să ne permitem nici o neregularitate. La școala noastră, abuzând de faptul că e avizată, adeseori la sprijinul nostru, întârziem cu săptămânile și — tot noi de către pădure — ne plângem pe urmă că nu e ordine și că nu se învață destul. Să ne dăm însă seama că această lipsă de dis-

ciplină față de instituțiile proprii, e identică cu lipsa de respect față de tine însuși și aceasta, împreună cu disciplina de frică în fața streinului, denotă lipsa de maturitate, de cultură și în cele din urmă iarăși caracter slugarnic. Prin astfel de procedare însă stânjenim într-o măsură foarte mare activitatea școalelor noastre și contribuim la coborîrea nivelului lor față de cele streine. Să ne gândim numai bine: disciplina e principalul mijloc educativ al școlii, noi cerem dela școală educație, dar o privăm în acelaș timp, tot noi, de mijlocul ei cel mai puternic de educație; e asta lucrare de om cu mintea sănătoasă?

Faptul că societatea noastră se poartă în anumite cazuri cu nepăsare față de școala românească, sau contribuie chiar ea la zădărnicierea activității școalelor noastre, nu se poate explica altfel, decât printr'o strașnică rătăcire a judecății oamenilor, provenită din negândire și din lipsa de cultură.

• Ale cui sunt școalele noastre dacă nu ale societății românești? Cine are interes ca ele să fie bune și să poată desfășura o muncă cât mai rodnică? Guvernul sau societatea noastră? Cine le-a înființat, cine le susține, cine le poate sprijini, de cine atârnă, într'un cuvânt, ca școalele noastre să fie cât mai bune? Incape față de ele vre-un cuvânt de critică, care nu s'ar răsfrânge asupra societății noastre întregi? Iar dacă lovim noi înșine ori în ce chip în ele, nu facem întocmai ca nebunul care își aprinde casa sau își schilodește trupul său propriu, tăindu-și vre-un braț sau scoțându-și vre-un ochiu?

Poate veni o îndreptare a scăderilor dela altcineva decât dela noi înșine? Cu cât va crește spiritul nostru de jertfire pentru cultura națională, cu atâta vor suferi și institutele noastre mai puțin de sărăcie. Să nu ne prea

lăudăm în privința aceasta, căci facem încă cu mult prea puțin. Aproape toți suntem mai de grabă gata să criticăm cutare școală că, are laborator sau bibliotecă săracă decât să contribuim cu ceva la sporirea lor.

Iar cu cât vom prețui și vom respecta mai mult instituturile noastre, păzind cu toată rigoarea regulele lor de disciplină, cu atâta vom avea școale mai bune și cu atâta se va folosi societatea noastră mai mult de ele. Cine zice — cum zic din păcate mulți la noi — : „E școală românească, pot să-mi duc copilul și mai târziu“, se batjocorește pe sine însuși și batjocorește neamul mai rău decât oricare strein.

Când vom înțelege odată, că relele cele mai mari sunt acelea pe cari ni-le facem noi înșine și că numai dela noi ne poate veni mântuirea, căci orice îndreptare, orice pas înainte, orice înălțare trebuie să pornească dela însuși omul, dela însăși societatea doritoare de progres.

Dr. Ion Borcia.

Prisonierii...

Un vânt pribeag cutremură salcâmi
Șoptind o taină tristă tremurând,
Ca vajnici roibi, ce și-au pierdut stăpânii.
Văd umbre negre 'n larguri alergând,
Văd suflete din taine desvelite
Cum se avântă 'n noapte 'ngrozitor,
Simt truda grea a lumii obidite
Și ranele mă dor din trupul lor.

Eu mă 'nfior, mă sbat în toiul morții
Și chinuit eu plâng în rând cu ei,
Și sbuciumat de lovitura sortii
Regret că m'au născut părinții mei,
Că mi s'a dat o lume de păcate
Să ispășesc o viață cu dureri,
Căci vaielele veacurilor toate
Le-aud și azi și mâne ca și ieri.

Căci ce vrea noaptea pribegiei negre
Când stoarce-atâta vaiet și blestem,
Ce vreau atâtea plânsete funebre
Câte le-aud că 'n desperare gem,
Și cine sunt acești pierduți ai lumii
Ce rălăcesc sbătutuți în agonii,
Ce se sfârșesc în flacăra genunei
Intr'ale vieții crude ironii...

Sunt frații mei, pribegii sărăciei,
Supuși umili ai marilor dureri,
Cei înfrăjiți cu sarcina robiei,
Cei istoviți de vlagă și puteri,
Cari văd pierind cărarea îndurării
Și-asupra lor întunecatul cer...
Martiri svârliți ca pradă disperării
Ce-și roagă moarte și 'nzădar o cer...

Sunt frații mei de-o limbă și de-un sânge
Cari sorb teroarea crudului infern,
Mi-e inima, ce desperată plânge
In spasmul lor, ce 'n taină și-l aștern,
Mi-e carnea mea și sufletul și vieța
Ființa mea e ruptă dintr'a lor:
Simțesc amar cum se așterne ceața
Și bieții 'n toiul chinurilor mor...

Oh stați, o stați să vă sărut cu focul
Ce-mi mistue nepotolitul dor,
O fraților, ce v'ați pierdut norocul
Mă așteptați să vin la voi în sbor,
Să 'mbrățișez calvarul ce vă stoarce
In marea jertfă 'n care ați căzut,
S'alerg spre voi durerea mă întoarce
Ca 'nsângeratul trup să vi-l sărut.

Aurel Contrea.

Documente istorice.

Dăm mai jos un document foarte interesant din veacul al XVIII-lea privitor la înjghebarea primelor școale populare românești în Ardeal. Documentul acesta e un ordin circular scris cu slove cirilice adresat cu data 8 Iunie 1787 de către episcopul unit dela Blaj Ioan Bob protopopilor săi din Ardeal, între cari să numără și protopopul Ciril Țopa din Sibiiu, care purta p'atunci titlul de protopop „al Armenilor“, numirea unei eparhii protopopești dela satul Armeni în vasta dieceză unită a Făgărașului, eparhie, ce azi nu mai există cu această numire.

Directorul școalelor, la al cărui „ponos“ se face provocare la începutul acestui document, nu e altul decât marele cronicar Gheorghe Șincai, care a purtat slujba de director și inspector al școalelor românești din Ardeal timp de 12 ani, adevărat până la 1794, când fu ridicat din această slujbă pe urma unor diferențe, în cari ajunsese cu episcopul Bob.

Despre Gheorghe Șincai, care tocmai la data acestui ordin circular eră în plină activitate, se spune, că sub durata directoratului său a întemeiat în Ardeal 300 școale românești. Ce parte avură însă protopopii la înjghebarea primelor instituții culturale ale oropsitului popor românesc peste tot, — ne lasă să presupunem tocmai documentul din vorbă. *E un merit mare acesta al preoțimii pentru luminarea neamului, care nu poate fi ignorat și pe care e o datorie să și-l revendice în întregime tocmai în zilele noastre, când elemente iresponsabile „mici de suflet, mari de patimi“, umblă s'o defăimeze și discrediteze, ori când se trece peste ea atât de ușuratic la ordinea zilei.*

Că protopopul Țopa, preot de o evalificațiune superioară, îndeosebi își va fi făcut datoria alergând din sat în sat întru întemeierea școalelor populare, numite de el *școale naționale*, — n'avem motive să ne îndoim, mai

ales că eră om de școală și cu înalte aspirațiuni, erau însă și alții asemenea lui în Ardeal.

Dar documentul din chestiune ne lămurește și asupra pretențiilor de procopseală, ce le ridică episcopul Bob față de *primii* luminători ai poporului, cari „să poată nu numai diac (cantor) satului a fi, ci și norma a o învăța“, îndatorindu-i să meargă „pe începutul postului... Crăciunului“ la Blaj la învățătură, „dar așa de gătiți, cât să aibă cu ce trăi peste tot postul“. Atât aveă să țină pe semne cursul de pregătire.

Nic. Togan.

Iată documentul:

Ч. А Хс Фрате!

Понослѣнидѣсъ А анѣл май де кѣржнд трекѣт директорѣл шкоалелѣвр анѣлицатѣлѣй К. Гѣвернѣзм, ши арѣтжнд, кѣм ел синѣр нѣ е А стат съ пѣатѣ плинн кѣ граба, карѣ сар кѣвени, порѣнчидѣ че исаѣ дат пентрѣ крѣирѣ ши лѣтемеѣрѣл шкоалелѣвр лѣтре рѣмжнѣй, нѣ атжта пентрѣ депѣртѣрѣ лѣкѣрилар, кѣт пентрѣкѣ нѣ тотѣѣсна поате гѣси пѣаменѣ акасѣ, саѣ дей ши гѣсѣѣше, пентрѣ мѣлатѣ лѣнѣлѣелѣй, кѣ каре сѣнт кѣпрѣншѣй, лѣдѣтѣшѣй ай стрѣнѣе нѣ поате: мѣаѣ венит дела ачелаш анѣлицат К. Гѣвернѣзм порѣнкѣ, съ вѣ порѣнческѣ фрѣѣиilor вѣастрѣ, ка фѣеѣекарѣ съ вѣстѣскѣ А Епархѣа са декретѣмѣла чел лѣмпѣрѣтеск, кареле саѣ лѣтѣпѣрит пентрѣ крѣирѣ ши лѣтемеѣрѣл шкоалелѣвр лѣтре рѣмжнѣй ка ешинѣ дирѣкторѣл ла вѣзнѣтаѣе, кѣ атжт май лесне ши май кѣ грабѣ съ поатѣ испрѣви але сале.

Дрѣпѣтачѣа фрѣѣѣа та лѣжнд порѣнка ачаста, вѣй оѣмѣла фѣрѣ нѣчѣй ѡ зѣбавѣ прин тоате сателе, кѣте сѣнт лѣ Епархѣѣѣй, ши вѣй вѣсти декретѣмѣла, кареле цисѣ трѣнѣмѣте ачи лѣнкис, тѣтѣрѣвр фѣїлар ноѣри челѣвр правѣславнѣчѣй де лѣѣѣ грѣчаскѣ, лѣжнд грижѣ, ка тоѣѣ съ плинѣскѣ чѣле че съ порѣнческѣ лѣтрѣжнѣсѣ; іарѣ май алес лѣтрачѣа вѣй

ѡи стрѣданик, де вей ашеза шкоале а твате сателе, а каре акъ нѡ сав ашезат, ши вей жѡдека, къ сѡнт делипсъ, вѡне лѡжд сама, къ нѡмай а сателе ачѣлкѣ тревѡе ашезате шкоале, каре сѡнт май марй, ши ан каре вѡр пѡтѣ трѣи даскъли, iar чѣле май мичй ле вей скрѣ ла чѣле май марй, май вѡртѡс де нѡ вѡр ѡи прѣ департе де ачѣстѣ.

Акжтѡй деспре алѣцерѣ даскълиларѡ, те вей анѣлѣце кѡ сътѣни ши веѣ алѣце даскъла ѡи ка ачела, кареле съ поатѣ нѡ нѡмай дѡак сатѡлѡй а ѡн, чн ши норма а ѡ лѣѣца, ши пе чей алешй аѡ вей тримите пе ачепѡтѡл постѡлѡй вѡнторѡ ал Крѣчнѡлѡй анчй ла лѣѣцѣтѡрѣ, дар аша де гѣтиѣй, кѡт съ анѣт кѡ че трѣи песте тот постѡл.

Май пре оѡрмѣ вей аѣѣ грижѣ де вей тримите а тот анѡл пе Паций, ши пе Гимиѡаѡл ѡнгѡрилар ла дирѣкторѡла деспре тоате шкоалеле, кѡте вей аѣѣ ан Епарѡиѣй, инфѡрмаѣиле, каре съ порѡнческ ан табела чѣ май де пре оѡрмѣ а Декретѡлѡлѡй. Фѡй благѡславѡит. Блаж и Иснѣ аѡпѡз.

Ал Фрѣѣиѣ Тале

де вѡне вѡиторѡ

Елѣдика Иоан Еѡвѡ.

Фрѣѣиѣ Гале Чинстѡтѡлѡй Прѡтопѡп Кирил Цѡпа ал Армѣнилар кѡ благѡсловѡиѣ ех офѡ ла Гѡиѡѡ.

Transcriere:

Cinstite în Hristos Frate!

Ponosluindu-se în anul mai de curând trecut directorul școalelor înălțatului C. (crăiesc) Gubernium și arătând, cum el singur nu e în stat să poată plini cu graba, carea s'ar cuveni, poruncile ce i s'au dat pentru croirea și întemeierea școalelor între Români, nu atâta pentru depărtarea locurilor, cât pentrucă nu totdeauna poate găsi pe oameni acasă, sau de-i și găsește, pentru multe învălueli, cu care sunt cuprinși, îndatăși a-i strânge nu poate: mi-au venit dela acelaș înălțat C. Gubernium poruncă să vă poruncesc

frățiilor voastre, ca fieștecare să vestească în eparhia sa decretumul cel împărătesc, carele s'au întipărit pentru croirea și întemeierea școalelor între Români, ca eșind directorul la vizitație, cu atât mai lesne și mai cu grabă să poată isprăvi ale sale.

Dreptaceea frăția ta, luând porunca aceasta, vei umbla fără nici o zăbavă prin toate satele, câte sunt în eparhie-ți, și vei vesti decretumul, carele ți-se trimite aci închis, tuturor fiilor noștri celor pravoslavnici de legea grecească, având grijă, ca toți să plinească cele ce se poruncesc într'însul; iară mai ales într'aceea vei fi strădalnic, de vei așeză școale în toate satele, în care încă nu s'au așezat, și vei judecă, că sunt de lipsă, bine luând seama, că numai în satele acelea trebuie așezate școale, care sunt mai mari și în care vor putea trăi dascăli, iar cele mici le vei scrie la cele mai mari, mai vârtos de nu vor fi prea departe de acestea.

Încătu-i despre alegerea dascălilor, te vei înțelege cu sătenii și veți alege dascăl om ca acela, carele să poată nu numai diac satului a fi, ci și norma a o învăța, și pe cei aleși îi vei trimite pe începutul postului viitoriu al Crăciunului aici la învățătură, dar așa de gătiți, cât să aibă cu ce trăi peste tot postul.

Mai pe urmă vei avea grijă de vei trimite în tot anul pe Paști și pe Simihaiul Ungurilor la directorul despre toate școalele, câte vei avea în eparhie-ți, informațiile, care se poruncesc în tabela cea mai de pe urmă a decretumului. Fii blagoslovit.

Blaj, 8 Iunie 1787.

Al Frăției Tale

de bine voitoriu
(ss) Vlădica Ioan Bob.

Adresa: Frăției Sale cinstitului Protopop Ciril Topa al Armenilor cu blagoslovenie ex offo la Sibiiu.

Numirile topografice.

Studiul numirilor topografice din Ardeal în trecut l-au cultivat în măsură foarte modestă exclusiv unii amatori, cu toate că toponomia prezintă unul dintre cele mai puternice argumente pentru vechimea poporului nostru. În prezent importanța acestui studiu a crescut cu deosebire în ce privește numirile de localități a căror explicare și reducere la formele originale o impun nouile raporturi politice în cari trăim.

Trebuie să fim precauți în această privință ca să nu cădem în greșelile Ungurilor, cari sub pretextul de a reduce numirile de localități la formele vechi istorice, urmărind de fapt numai scopul maghiarizării pe toate terenele, au lucrat fără multă pricepere, schimbând, fără considerație numiri vechi în numiri ungurești ce li se păreau potrivite. Astfel ei nu și-au ajuns întotdeauna scopul ce-l urmăreau căci, de o parte numirile lor noi nu erau potrivite ca să se poată generaliza în populație, iar de altă parte Ungurii nu au prea ținut cont de etimologie în zelul lor de maghiarizare și astfel uneori au ajuns chiar un rezultat invers. Privitor la generalizarea numirilor ungurești este caracteristic răspunsul unui țaran român întrebat despre numele cutărui sat: »Numele cel vechiu românesc nu avem voie să-l întrebuițăm, iar cel nou unguresc nu-l pot învăța!«

Un exemplu de desconsiderare a etimologiei la Unguri e următorul: Numirea satului românesc *Rocna* din județul Dobâca, al cărei etimon este cuvântul celtic *roc* care însemnează românește stâncă, în consonanță cu situația lui pe un promontor stâncos în o cotitură a Someșului, Ungurii au schimbat-o în *Kornislaka*, cuvânt compus, a cărui parte primă este numele propriu al unei familii ilustre de conți unguri, iar a doua însemnează românește locuință. Astfel credeau stăpânii de ieri că le-a succed să elimineze din uzul public o numire de sat românească și să o înlocuiască cu una neaoș-ungurească! Dar chestia stă altfel căci numele familiar al ilustrilor conți nu este unguresc, dimpotrivă el este curat românesc întocmai ca alte cuvinte similare: plopîș, stejăriș, alunîș etc. Conții din chestie sunt originari din satul ce poartă numele unguresc *Somkerék*, care s'ar putea traduce verbal românește cu roata cornului. Acest sat este situat la poalele unui deal acoperit cu pădure, al cărui numire românească este *Cornii*. Conții sunt români de

origine și nu și-au preschimbat nici măcar numele cel românesc precum au făcut-o cu cel al localității. Cuvântul românesc *corn* este latinul *cornus* (mas), iar cuvântul unguresc *som* este traducere verbală al aceluia. În fine ungurescul *laka* poate fi explicat dela românescul loc, egal cu latinul *locus*. Iată deci cum Ungurii în un exces de zel au preschimbat o numire veche celtică în o numire românească fără să urmărească acest scop!

Avem și noi un exemplu mai recent de exces de zel: Este în memoria multor călători cum un bun militar de ai noștri a înlocuit numirea ungurească a stației Apahida cu numirea românească de Podul-tatii. Traducerea aceasta în românește nu este corectă căci cuvântul unguresc *apa* în afară de tată mai este și un nume propriu al unei vechi familii de origine românească *Apa*, dela care descind și principii Ardealului de odinioară Apafi. Dovadă că în cazul de față cuvântul *apa* este nume propriu ne servesc cele două numiri analoge tot din valea Someșului-mic: Bonțida ungurește Bonczhida și Gherla în timpuri mai vechi Gerlahida (Árpádkori uj okmánytár V. 20. 1291). Bonț este nume de familie cunoscut în forma Kapitán alias Boncz de Boncznyires. Despre numele Gherla ne lipsește dovada că este și acesta numele unei familii, dar nu avem îndoială în baza analogiei cu *Apa* și *Bonț*. Restează să cercetăm dacă partea a doua a numelui Apahida, cuvântul *hida* este el unguresc? Cu toatecă chiar la aceste trei puncte în valea Someșului-mic se află și poduri, totuș nu este sigur că avem a face cu *hid*-ul unguresc de vreme ce, de o parte este incorect ungurește *hida* căci ar trebui să fie *hidja*, iar de altă parte mai avem o analogie în numele românesc al satului Hida, unde în lipsa unui râu nu putea să existe vreun pod de importanță. Este deci evident că etimonul cuvântului *hida* trebuie căutat în afară de limba ungurească.

Precum vedem, trebuie să ne ferim de a cădea în erori și pentru ca să putem atinge acest scop se impune necesitatea ca erudiții noștri și anumiți amatori cari au cunoștințele de specialitate să se ocupe de chestia numirilor de localități, iar organele administrative să nu ia dispoziții pripite ca să se evite retractările ce ar trebui să urmeze.

Sunt numiri de localități cari la aparență sunt neaoșe ungurești, dar a căror etimologie ne dovedește contrarul. Astfel este numirea ungurească a satului Asszonynépe, care se numește ro-

mânește Asinip. Numirea ungurească se prezintă ca un cuvânt compus din *asszony*, românește femee și *népe*, românește popor, ambii termeni veritabili și corecți ungurești, iar numirea românească ne face impresia la prima vedere că ar fi formată din cea ungurească, întocmai precum s'a format din numirea ungurească a satului Istvánháza numirea românească Iștihaza. Numirile de localități s'au dat întotdeauna numai în oarecare bază rezonabilă ca d. e. chiar numirea Istvánháza, românește casa lui Ștefan, care s'a

Port bărbătesc din Șeghiște.

dat după toată probabilitatea unei case singuratice proprietatea unui oarecare Ștefan și dupăce, pe lângă aceea, s'au mai construit și alte case și cu timpul s'a format un sat întreg a cărui numire originală s'a conservat. Din această considerație ar mai rezulta că numirea ungurească Asszonynépe nu este întocmai rezonabilă, căci un raport vremelnic de proprietate pe care-l prezintă această numire nu este potrivit să se perpetueze ca nume propriu. Chiar și în baza aceasta trebuie să căutăm originea acestei numiri în afară de înțelesul ei în ungurește. Faptul că în Spania a existat un oraș

celtiberic numit Acinipo ne îndrumă să examinăm etimologia acestuia fiind forma lui cu mult mai apropiată de numirea românească Asinip decât este aceasta de ungurească Asszonynépe.

Numirea Acinipo prezintă un cuvânt compus din acin și ipo. Cuvântul *acin* (us) este latinesc, înseamnă românește o specie de boabe de struguri sau de alte plante, de vreme ce cuvântul ipo este negreșit grecescul ἵπος, românește cal.

Avem deci a face cu o numire compusă din două cuvinte dintre cari unul este latinesc iar celalalt grecesc. Privitor la astfel de numiri topografice cari ocur cu deosebire în Etruria, ca Rusella, Cortona ș. a. ne spune d'Harcenville în opul *Antiquités étrusques, grecques et romaines*, Paris 1788 t. V, p. 45, că ele sunt cele mai vechi pe teritoriul Italiei. Intrând astfel și Asinipul nostru tot în aceeaș categorie, cade sub aceeaș considerație și prezintă prin urmare o numire din străvechime.

În ce privește diferența de un sunet între *acin* și *asin* se naște întrebarea care ar fi forma cea originală. Este posibil să fie forma *acin* dacă admitem că boabele de struguri cari au această numire latină sau boabele de alte plante ca d. e. de boz, o plantă răspândită în Ardeal, ar fi o mâncare predilectă a cailor. Etimonul cuvântului *asin* din forma românească a numirii Asinip este tot un cuvânt latinesc: *asinus*, românește măgar. Noi credem că forma originală a numirei acesteia este cea românească Asinip tradusă verbal măgar-cal, și iată pentru ce:

Cetim în Herodot (IV—129) că în țerile situate de-a stânga Dunării de jos primii măgari i-a introdus regele Perșilor Darius cu ocazia expediției lui împotriva Schiților. Ne mai spune Herodot (IV—135), cum acest rege a lăsat măgarii din tabăra sa pradă Schiților ca să se poată salvă. Dela numirea ce s'a dat unui atare asin cal, — în limba care se vorbea pe acele vremuri în țările noastre, — care întâmplător a ajuns să existe în satul din chestie, nu este imposibil să se fi perpetuat numirea de astăzi ca o amintire a acelu mare eveniment.

Numirea săsască a satului Asinip este Frauenvolk. Traducere verbală după ungureasca Asszonynépe, cu un mic defect întrucât în ungurește poporul din chestie este al unei femei, în săsește acela este proprietatea mai multora.

În țările locuite de Români există un număr foarte însemnat de numiri topografice. Toate obiectele cari constituie suprafața so-

lului își au numirile lor particulare, cari în parte sunt la înțelesul limbei de astăzi, iar în o bună parte prezintă nume proprii, cari nu mai sunt la înțelesul limbei românești și sunt moștenite din vechime. La Sașii cari sunt colonizați de vreo nouă secole pe aceste plaiuri numirile topografice sunt în mare parte cele românești iar puținele numiri originale ce le au se reduc la forme foarte simple: Der grosse Berg, der kleine Berg, die Koppe —

Port femeiesc din Șeghiște.

dealul mare, dealul mic, colina, dar numiri topografice veritabile la ei nu găsim nici acolo unde ei formează majoritatea locuitorilor. Cea mai înaltă culme în preajma Sibiului se numește săsește »Grigori-Berg« — dealul lui Grigore și nu s'au cugetat până astăzi să-i dea acestui deal, la panta căruia se află mormintele eroilor de viața lor, o numire germană, precum locuitorii satului săsesc Cisnădioara încă nu au o numire pentru valea ce trece prin satul lor.

Toponomia românească este fixată în limba poporului de multe secole; în literatură ea nu a intrat decât numai în o mică parte

cu toate aceste toponomia românească nu se mai schimbă decât foarte arare ori. Am putut constata un singur caz:

Valea Răbra, începând dela satul Parva în sus are mai multe vâlcele și pârae afluențe de ambii ținuturi, cari, fiind terenul muntos, se numesc izvoare. Astfel este izvorul Vidrei, izvorul Artirișului, izvorul pietros, izvorul Dușilor, izvorul Bârliei etc. Intre numirile aceste există și izvorul lui Șustăr, al cărui etimon este cuvântul german *Schuster*, românește pantofar. Se zice că acest izvor a avut înainte de vreo 60 de ani o altă numire care s'a dat uitării. Iar numirea de izvorul lui Șustăr a primit-o din următorul incident: A trăit în satul Parva pe la mijlocul secolului trecut un țăran care în tinereța lui a stat în serviciul militar și acolo a trebuit să învețe meseria de pantofar din care cauză, după ce s'a reîntors acasă i-a rămas porecla de Șustăr. S'a întâmplat apoi, cu mai mulți ani în urmă, că Șustărul nostru își vede de gospodăria lui de oier pe moșia sa situată pe acel izvor. În o iarnă grea s'a întâmplat că s'a rostogolit din muntele Bârlea o mare lavină de zăpadă care l'a îngropat de viu pe Șustăr împreună cu oile și argații lui. De aci încolo izvorul poartă numele de izvorul lui Șustăr.

Julian Marțian,
maior i. r.

O audiență la împăratul Traian.

Se cunoaște de mult, din relația lui Philon Alexandrinul (Περὶ βίᾳ πρὸς Γάϊον), felul cum Caligula a primit în audiență pe delegații Evreilor din Alexandria, veniți să se plângă de prigonirile concetățenilor lor: alergând ca un apucat din cameră 'n cameră, dând ordine 'n dreapta și 'n stânga la meșteri și oameni de serviciu, în timp ce solii se țineau de el și-și spuneau păsul, în hohotele de râs ale asistenței, care se prefăcure în huidueli formidabile, când Cesarul îi întrebă, de ce nu mănâncă carne de porc.¹⁾

¹⁾ Gluma făcută de curând în presa noastră în legătură cu atacurile îndreptate de un ziar semit contra unui bătrân politician *suis* (= suilli) *generis*, reeditează, fără să știe, apostrofa lui Cicero la adresa unui Caecilius, de rit mosaic, care acuză pe Verres (= vier, mascur): »Ce are Evreul cu porcul?« (v. Plutarh, *Cicero*, VII, 3). — Interesant, de observat, că Greul din Cheroneia înțelege pe lat. *verres* greșit, ca: ἐκτεταγμένους χοίρους («pore curățite»), când el înseamnă, din contră: »mascurul«, *masculus*, în toată puterea cuvântului (omis la Keller, *Antike Tierwelt*, I, 404), ca și reflexul românesc, *vier*.

Acum în urmă, celebra colecție »The Oxyrhynchus Papyri« din Oxford publică (vol. X, Nr. 1242) un document grecesc asemănător, fragmentar din nenorocire, care interesează, nu numai prin actualitatea permanentă a conflictelor »antisemite« (v. Reinach, *Textes d'auteurs grecs et latins relatifs au judaïsme*, Paris 1895; Stähelin, *Der Antisemitismus des Altertums*, Basel 1905), ci și, mai ales, prin personalitatea marelui străbun împăraresc ce prezidează procesul.

Rolul Impărătesei Plotina în această afacere e la fel cu acela al Agripinei în ambasada la Claudius, al cărui nume se și pomenește în partea finală, — aproape total distrusă, — a actului (v. *Ägypt. Urkunden aus d. K. Museen zu Berlin, Griech. Urk.*, 511).

Dar iată — în traducere — însuși »protocol«, în care, dincolo de stilizarea tendențioasă, cetitorul va ști să distingă adevărul:

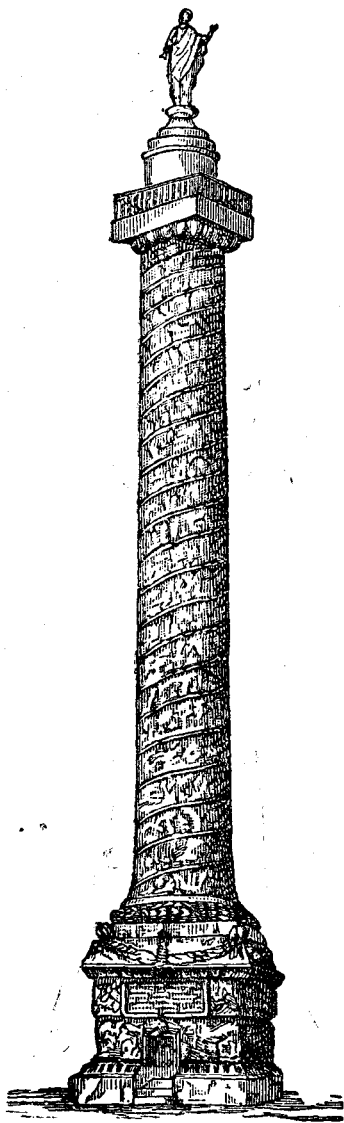
[Grecii din Alexandria aleseră ca soli pe: Hermaiscus,] »Dionysius, fost în mai multe delegații, Salvius, Iulius Salvius, Timagenes, Pastor, gimnasiarh, Iulius Phantias, Philoxenus, gimnasiarh designat, Sotion, gimnasiarh, Theon, Athenodorus, Paulus, de fel din Tyr, avocat benevol al Alexandrinilor. Aflând de aceasta, Evreii aleseră și ei deputați din neamul lor, votând pe: Simon, Glaucon, Theudes, Onias, Colon, Iacob și Sopater, Antiohian de obârșie, avocat pentru Evrei. Deci plecară din cetate, fiecare parte ducând cu sine proprii săi zei...

»...Și, la sfârșitul iernii, debarcară la Roma. Impăratul află că au sosit trimiși ai Evreilor și Alexandrinilor și orânduî un loc pentru ascultarea amânduror părților; și Plotina preveni pe senatori

Impăratul Traian.

ca să fie împotriva Alexandrinilor și să favorizeze pe Evrei. Și, intrând cei dintâi, Evreii salutară pe Impăratul Traian, care-i salută și el foarte binevoitor, fiind deja câștigat pentru ei de Plotina. După dâșii intrară și solii alexandrini și salutară pe Impărat, care nu le răspunse la salut, ci le zise: »Mă salutați ca unii ce ați fi vrednici să fiți întâmpinați cu binețe, după ce ați îndrăznit să faceți atâta obidă Evreilor? Ci, haide, începeți și ...«

Columna lui Traian.

[La care, Hermaiscus, din delegația Alexandrinilor, obiectând ceva semeț, Impăratul îl înfruntă:] »... S'ar părea că dorești să mori și disprețuiești moartea, așa-mi răspunzi de obraznic!« Hermaiscus zise: »Dar ni pare rău că senatul tău e plin de Evrei fără-de-lege.« Impăratul zise: »Uite, îți spun a doua oară, Hermaiscus, tu-mi răspunzi obraznic, bizuindu-te pe originea ta nobilă.« Hermaiscus grăi: »Ce ți-am răspuns obraznic, Prea-Mărite Impărate? Lămurește-mă.« Iar Impăratul zise: »Când spui că senatul meu e în mâna Evreilor!« Hermaiscus: »Adevărat că vă supără numele Evreilor? Dator ești să ocrotești iarăși pe ai tăi, și nu să ții partea Evreilor fără-de-lege.« Și, pe când Hermaiscus rostiă acestea, chipul lui Sarapis, pe care solii îl purtau cu dâșii, asudă deodată, și, văzând aceasta Traian, se minună; și peste puțin se făcu năvală mare spre Roma și larmă de gloate răsună,

și toți alergară spre părțile de sus ale colinelor ...«

V. Bogrea.

Explicarea unor fenomene preștiințifice sau oculte.

În numărul 3 al revistei »Transilvania« am făcut câteva considerațiuni generale asupra fenomenelor zise preștiințifice sau oculte. Cu acea ocazie scriam că unele din aceste fenomene se pot explica prin stările de hipnoză sau de desagregație psihică.

În cele ce urmează voi expune sumar mecanismul intim al acestei desagregații sau separatism psihic și felul cum prin acest separatism se poate explica fenomenele zise desocultate.

Toate actele din viața noastră zilnică se pot împărți în 2 categorii sau grupe: a) unele voluntare, libere, conștiente și altele b) automate, inconștiente și involuntare. După teoriile noi științifice, fiecare din această categorie sau grupă de acte, corespund în creierul nostru la câte un centru sau grup de neuroni psihici.

Vom avea așadar, un grup superior — centrul psihic superior — (numit încă de profesorul Grasset, centrul conștient [o]) și un grup inferior — centrul psihic inferior (numit de Grasset și centrul inconștient sau poligonal).

În cele mai multe din actele vieții noastre de toate zilele, ambele grupe, ambii centrii deci, colaborează și participă la direcțiunea generală a actului săvârșit.

Sunt însă împrejurări când aceste 2 categorii de centre se separă, nu-și mai suprapun activitatea lor, și aceste stări distincte ne pot servi în adevăr la analiza fiziologică sau patologică a fiecărui psihism în parte. Și pentru a înțelege mai bine felul desagregării sau separației psihismelor, (lăsând la o parte stările patologice), vom insista asupra câtorva din stările zise *fiziologice* sau *extrafiziologice*.

Printre cele dintâi vom cită: a) *Somnul*.

În timpul somnului psihismul superior, — centrul conștient deci, — se repausează, abdică dela orice direcție, control sau inițiativă; psihismul inferior — centrul inconștient — își manifestă singur activitatea proprie dându-ne visurile. — Visurile sunt în adevăr acte psihice formate din idei sau imagini cari par a prezenta oarecare grad de inteligență, dar le lipsește intelectualitatea superioară și voința liberă. Ele sunt absurde ca asociațiune de idei. Visătorul nu are noțiunea timpului, duratei și spațiului. Visurile arată contradicțiuni și fapte nelogice, care nu aduc mirare de multeori aceluia ce doarme. Voința aceluia ce doarme este ani-

hilită ca și a unor alienați sau ca a unui om beat. Orice lucru intelectual făcut în somn nu este un lucru de invenție sau creație adevărată, ci de rumegare de expresie, lucru ce nu ni-l poate da decât psihismul inferior.

O altă desagregație de stare fiziologică este: *b) Distracția.*

Zicem de o persoană că este distrată atunci când psihismul superior gândește la un lucru și face un alt lucru cu psihismul inferior. Punctul interesant este faptul că în această stare de desagregație, psihismul inferior primește și înmagazinează inconștient, — bine înțeles — impresiuni și suveniruri, cari pot apărea mai târziu în stări similare de desagregație sau separatism psihic (distracție, somn hipnotic). Câte-odată chiar pot apărea în stare de veghere normală.

(Fenomenele cunoscute sub numele de »deja văzute«).

Obiceiurile noastre sau actele săvârșite prin obișnuință sunt încă acte ale psihismului inferior.

Instinctele care nu sunt decât niște obiceiuri repetate în serii întregi de generații și care parvin să se transmită prin hereditate, sunt încă produse ale psihismului inferior, ele constituind reunirea obiceiurilor din moși strămoși.

Pasiunea nu este decât tot o desagregație psihică în care psihismul superior este orbit, iar psihismul inferior devine năvalnic și scapă de sub controlul neuronilor psihici superiori.

Un alt frumos exemplu de desagregație psihică ni-l oferă *psihologia mulțimei* sau *colectivitatea*, unde nu odată poate avem ocazia să ne convingem cum psihismul superior abdică dela direcțiune, iar cel inferior funcționează singur, dirijat fiind, fie de vecinii noștri (contagiunea psihică), fie de conducători.

Printre stările extrafiziologice de desagregație sau separatism psihic, 4 sunt formele mai comune, unde se prezintă acest separatism:

1. Este *hipnoza* sau *somnul provocat* sau *stare de sugestibilitate*. Această stare se obține prin fixarea privirei și atenției asupra unui obiect (de obicei strălucitor) și se caracterizează a) prin ruperea comunicațiilor între cele 2 psihisme, psihismul superior ne mai având nici o acțiune asupra psihismului inferior, precum și b) o stare de maleabilitate a psihismului inferior, care se supune aproape în totul psihismului superior al hipnotizatorului (acel ce provoacă hipnoza). Negreșit hipnotizatul (acel adormit)

păstrează până la oarecare punct o forță de rezistență la sugestiunile rele ale hipnotizatorului. Hipnotizatul reține deci în psihismul său inferior, elemente de morală, de religie, de educație socială, etc, care-i permit a nu executa oarecare ordine ale hipnotizatorului, ceea ce explică raritatea crimelor comise în hipnoză. Dacă hipnoza este o stare extrafiziologică provocată prin intermediul unei persoane (hipnotizatorul) și care ne poate da mai des cheia trucerilor sau înșelăciunilor comise de cei de rea credință sau neștiutori (și de care ne vom ocupa în alt capitol); celelalte stări extrafiziologice care explică fenomenele de *automatism motor*, de *spiritism științific*, de *cristalomancie*, etc., sunt stări ce nu cer intermediul altei persoane și care deși sunt similare stărilor de separatism psihic arătat mai sus în hipnoză, sunt produse de subiect însuși (subiect ce poartă numele de medium), care făcând să abdice centrul lui conștient superior, lasă psihismului inferior producerea fenomenului.

Explicația va fi înțeleasă mai bine după definirea actelor sau fenomenelor caracterizate sub denumirea de preștiințifice sau oculte.

Pentru aceasta iau grupul de fenomene așezate de Grasset în categoria fenomenelor explicate științificește (desocultate) adică: spiritism, învârtirea unui obiect, pendulul explorator, bagheta magică, cumberladismul (cetirea gândirei), cristalomancia (vederea în sticlă), fenomenele de »dejă văzut« și romanele poligonale.

Prin *spiritism* se înțelege fenomenul în care spiritele descarnate, după chemarea unei persoane (moarte), de către un medium (subiect susceptibil unui ușor separatism psihic), se reincarnează momentan în acea persoană chemată și dictează diferite răspunsuri sau face diferite comunicări. Aceste răspunsuri sau comunicări se fac prin intermediul unei mese cu trei picioare, pe care asistenții așează mâinile în o poziție, așa fel, ca degetul unuia să atingă degetul celuilalt, sau prin scris, mediul făcând pe scriitorul. În o conferință ținută la Asociație am dovedit cum acest fenomen nu-și poate păstra credința definiției lui, întrucât spiritele nu au dat până în prezent proba existenței și identității lor.

Învârtirea unui obiect este un fenomen similar și constă în aceea, că mai multe persoane așezând mâinile sau degetele pe obiect în condițiile în care se așează mâinile pe masa spirită, fără ca cineva să împingă cu voință și conștiență obiectul, acesta se

mișcă, iar prin un alfabet convențional, ca și la spiritism, se pot obține comunicate.

În *pendul-explorator*, fenomenul constă în mișcarea unui pendul (un corp greu, atârnat de un fir) ținut între 2 degete, de un medium, pendul care fără mișcări aparente din partea mediumului, începe să se miște lovind obiectele dimprejur.

Bagheta divină sau *magică* eră o baghetă de alun în formă de furculiță, care servea odinioară la descoperirea izvoarelor, comorilor ascunse și chiar a criminalilor.

Cumberlandismul sau *cetirea gândirei* constă în faptul, că un bun medium poate descoperi un obiect ascuns sau o acțiune secretă, numai prin contactul luat cu o persoană (deasemenea bun medium), care cunoaște și urmărește locul unde este ascuns acel obiect sau firul acțiunii plătuite.

Cristalomancia sau *vederea prin sticlă* este fenomenul în care o persoană așezată în fața unei oglinzi, a unei sticle sau a unui obiect strălucitor ca apa din fântână, etc., vede lucruri pe cari interpretându-le la actele vieții sale le ia ca preziceri.

Deja văzut exprimă actul în care o persoană vede în obiect lucrul, localitatea, etc., ce-i apare pentru prima oară, un ce cunoscut, văzut de mai înainte.

În *sfârșit romanele poligonale* sunt romane descrise de medii, pe cari le dă ca văzute și scrise din locuri și dela persoane cari nu se mai pot întâlni sau cercetă.

Înțelegând teoria separatismului psihic dată la începutul acestui capitol, vom înțelege ușor explicația acestor fenomene. În adevăr, închipuiți-vă că sunteți în jurul unei mese, ce trebuie să se învârtăască. Psihismul superior (centrul conștient) al tuturor asistenților ca și al D-v. este serios (nimeni nu trebuie să glumească, aceasta este condiție importantă). La fiecare din asistenți psihismul inferior (centrul inconștient) se găsește în expectație. Centrul conștient prezidă numai până la așezarea D-v. la masă, apoi prin fixarea atenției asupra fenomenului ce urmează să se producă, începe să abdice, să se desintereseze și ședința care începe liberă, voluntară, conștientă, se continuă involuntar, inconștient. Și atunci e de ajuns ca prin psihismul inferior unul din asistenți (cel mai susceptibil din punct de vedere nervos), să facă o mișcare a mesei involuntară inconștientă pentruca psihismul inferior a celorlalți asistenți să o imite și masa sau obiectul să fie

împinse automat în aceeași direcție. La un moment dat, centrul conștient al unuia sau al tuturor observă fenomenul, rămâne uimit nedându-și seama cumcă această mișcare e produsă de centrul inconștient.

Regulele unei bune reușite impun negreșit la asistenți: a) să fie încrezători în fenomen; b) să fie serioși; c) să se gândească neconținut la el.

Cum nu toată lumea are o egală aptitudine în abdicarea psihismului superior și intrarea în acțiune a psihismului inferior, înțelegem de ce la o ședință, prezența anumitor persoane, dă o garanție sigură de reușită; prin opoziție cu alte persoane care strică sau împiedecă această reușită.

Așa că mișcarea mesei în spiritism, mișcarea unui obiect oarecare, a pendulului, a baghetei divine nu sunt mișcări datorite unor forțe noi, necunoscute, mistice, dupăcum nu sunt datorite nici spiritelor. Ele sunt mișcări involuntare, inconștiente, comise de medici, de un asistent sau chiar de toți asistenții, cari iau parte la ședință. Iar răspunsurile sau comunicările date prin alfabetul convențional sau prin mâna mediumului nu sunt date de un spirit, ci sunt produsul imaginației psihismului inferior al mediumului și cu atât mai mult cu cât se observă concordanța între ideile exprimate de medium în stare de veghere și acelea exprimate de el prin personajele pe cari le evocă în starea de separatism psihic (état de transe).

În Cumberlandismul cu contact, subiectul dirijor, care conduce pe cel în stare de separatism psihic, are el însuși psihismul superior adormit prin faptul concentrării tare a gândirii asupra actului ce trebuie să-l execute, gândirea sa trece în mod inconștient în degete sau alte părți ale corpului și prin mișcări, prin presiuni sau atracțiuni inconștiente, involuntare, dirijează în mod automat pe individul care are ochii legați sau care se găsește în stare de separatism psihic și care devine astfel cu totul pasiv, supunându-se impulsurilor pornite dela psihismul inferior al subiectului dirijor. Pentru buna reușită a acestei operații se cere ca dirijorul să fie autoritar, iar dirijatul să fie destul de supus și pasiv. Când dirijatul se oprește și ezită, însemnează că dirijorul nu urmărește actul ce urmează să se execute.

Cristalomancia nu este decât o halucinație a psihismului inferior, separat de cel superior.

În adevăr, prin privirea mult timp în sticlă, în oglindă, etc. și prin fixarea atenției asupra fenomenului ce trebuie să se producă, centrul conștient își pierde din controlul său și lasă ca psihismul inferior să halucineze, adică să facă asociațiuni de imagini întocmai ca în vis. Într'un moment dat centrul conștient descopere, vede și fixează aceste asociațiuni, pe cari le ia drept realitate.

Vorbind mai sus de distracție, ziceam că se întâmplă de multeori ca psihismul inferior să primească în mod inconștient impresiuni din afară, impresiuni ce pot să reapară după un timp mai îndelungat în conștiința psihismului superior, producând fenomenul de »deja văzut«. Un exemplu ar fi următorul: Trecem în mod distrat prin o localitate, unde natura lasă o impresiune centrului inconștient sau psihismului inferior (care prin distracție e separat de cel superior), mergând apoi, după un timp oarecare (și pentru prima oară) în o altă localitate, centrul nostru psihic colaborând împreună și văzând un tablou al naturii, identic cu acel ce-l avem din trecut numai în psihismul nostru inferior, rămânem uimiți cum acest tablou ni-se pare cunoscut, fără să ne dăm seama unde și cum l-am văzut.

Aceste reminiscențe, suveniruri rămase în psihismul nostru inferior din vis, din distracție, etc., pot să reapară alteori sub forme de false recunoașteri; atunci când de exemplu afirmăm că am văzut în un loc dat și la o oră anumită persoana A, pe când în realitate noi văzusem persoana B, dar asociasem în mod distrat în psihismul nostru inferior, haina sau încălțăminte a persoanei B, imaginii persoanei A.

Activitatea unui mediu, nu se mărginește numai a mișcă mesele, obiectele, a scrie un răspuns, etc. El poate cu psihismul său inferior vorbi sau scrie mai îndelungat, dând naștere la adevărate romane, inconștiente sau poligonale. Așa am avut odinioară »Romanul din planeta Marte«, descris de d-na Smead, unde se descrie tot ce se găsește în acea planetă, într'o limbă atribuită a fi vorbită de poporul din Marte, care în realitate nu e decât un jargon francez. Tot așa a fost romanul »Ciclul regal« al d-nei Hélène Smith.

Dacă asociația ideilor și imaginilor, aceea a inspirației psihismului inferior, poate da naștere în stare de separatism psihic, romanelor poligonale, sau inconștiente, și dacă tulburările facul-

tăților psihismului inferior pot da naștere la halucinațiuni sau iluziuni poligonale, tot ele ne-ar putea servi cred la explicația unor alte fenomene oculte ca: telepatia, aducerea dela distanță, materializarea, etc., cari pot fi aduse însă în discuție cu altă ocazie.

Dr. Preda, Sibiu.

Rolul simțurilor și al inteligenței în cunoașterea lumei din afară.

Deosebirea între inteligență, rațiune și puterea de judecată, și însemnătatea lor pentru știință și pentru viața practică.

Inteligența și rațiunea au fost privite totdeauna ca două facultăți deosebite; însă nime n'a făcut între ele acea deosebire lămurită și precisă, care o vedem în opera lui Schopenhauer. Ba în unele cărți, chiar și în ale lui Kant, se confundă una cu alta, sau li-se dă un înțeles imposibil. Reproduc aci verbal deosebirea și însemnătatea acestor trei facultăți pentru știință și viața practică.

Inteligența și importanța ei. — „Precum trecem din lumina nemijlocită a soarelui la lumina împrumutată a lunii, așa trecem dela reprezentațiunea intuitivă, nemijlocită și sigură a inteligenței, la noțiunile abstracte ale rațiunii, cari tot cuprinsul lor îl au dela acea cunoaștere intuitivă și numai în legătură cu ea. Câtă vreme rămânem pe terenul percepțiunei și privim deadreptul lucrurile, totul e lămurit, solid și sigur. Aci nu sunt nici întrebări, nici îndoieli, nici rătăciră; nu voim și nu putem merge mai departe, ne mulțămim cu privirea lucrului de față. Percepțiunea este destulă șieși; pentru aceea, ceea ce a răsărit curat din ea și a rămas întocmai, cum e adevărata operă de artă, nu poate fi niciodată fals, nici nu poate fi contrazis vreodată, pentru că nu dă numai o părere, ci lucrul însuși. Dar cu cunoștința abstractă, cu rațiunea, a intrat în viața teoretică îndoiala și rătăcirea, în viața practică grija și căința. Dacă în reprezentațiunea intuitivă *aparența* poate schimosi pe un minut realitatea, în cea abstractă rătăcirea poate domni veacuri, poate arunca jugul său de fier peste popoare întregi, poate înăbuși cele mai nobile tendințe ale omenirii; și pe acela, pe care nu-l poate amăgi, prin robii săi, prin amăgiții săi îl poate pune în lanțuri. Ea (rătăcirea) este

dușmanul, în contra căruia cele mai înțelepte spirite ale tuturor timpurilor au susținut o luptă neegală, și numai ce ele i-au putut cuceri a devenit proprietatea omenirii. Pentru aceea e bine să atragem luarea aminte asupra-i, fiindcă întrăm pe terenul, care este împărăția sa. S'a zis adeseori, că trebuie să urmărim adevărul, și când nu i vedem nicăiri folosul, pentru că folosul poate veni indirect și acolo unde nu ne așteptăm. Eu adaug, că trebuie cu același zel să tindem a descoperi și a desrădăcina rătăcirea și unde nu i vedem stricăciunea: pentru că orice rătăcire poartă un venin în sine. Dacă e spiritul, dacă e știința care face pe om domnul pământului; atunci nu pot fi rătăciri nevătămătoare, și mai puțin pot fi onorabile, sfinte rătăciri. Și spre mângăierea aceloră, cari în nobila și greaua lor luptă în contra rătăcirii, într'un mod sau altul, cu orice privilegiu, jertfesc putere și viață, nu mă pot opri de a adauge, că da, câtă vreme adevărul încă nu se vede, rătăcirea își poate juca jocul său, ca și bufnțele și liliecii în timpul nopții; dar mai de grabă ne putem aștepta, ca bufnțele și liliecii să arunce soarele înapoi spre răsărit, decât ca adevărul recunoscut și lămurit și deplin spus să poată fi respins, pentru ca vechea rătăcire să-și poată lua iarăși neturburată locul său comod. Aceasta e puterea adevărului, a căru biruință e grea și obositoare, însă odată câștigată nu i-se mai poate smulge'.

Bine înțeles, ca adevărul descoperit să poată fi deplin cunoscut și apreciat și să poată fi tuturor folositor, trebuie o pregătire prin un anumit grad de cultură intelectuală. Astfel, împărțășirea lui dă naștere prejudiciilor, cari iarăși sunt rătăciri, mai rele ca cele dintâiu.

Rațiunea. — Afară de cunoștința intuitivă, între toate viețuitoarele pământului, numai în om s'a ivit o altă putere de cunoaștere, a răsărit o nouă conștiință, care foarte nimerit s'a numit *reflexiune*. Pentru că în adevăr este o relucire, un derivat al cunoștinței intuitive, însă de o natură și o însușire deosebită. Această nouă și mai potențată conștiință, acest reflex al percepțiunilor în rațiune, singur dă omului acea chibzuință, care distinge conștiința lui de a animalului, și prin care toată purtarea lui devine așa deosebită de a fraților săi neraționali. El îi întrece în putere și în suferință. Ei trăiesc nu numai în minutul de față, el trăiește și în trecut și în viitor. Ei își îndestulesc

trebuința minutului de față; el îngrijește prin cele mai măiestrite întocmiri pentru viitorul său, ba chiar pentru timpuri, în cari nu poate trăi. Ei sunt supuși cu totul impresiunii momentului, influenței motivului de față; el se hotărește după idei abstracte, neatârinate de prezent. Pentru aceea el înfăptuește planuri chibzuite, sau lucrează după maxime, fără privire la împrejurările și impresiunile întâmplătoare ale momentului; pentru aceea d. e. el

Ulița Lăturanilor din com. Șeghiște (județul Bihor).

poate lua în liniște măsuri pentru propria sa moarte, se poate prefăce ascunzând cu desăvârșire cugetarea sa, poate dăde secretul său în mormânt; poate face alegere între mai multe motive, cari se află prezente în conștiința sa și cari, în luptă unele cu altele, își măsoară puterea lor asupra voinței, așa că cel mai puternic, învingând, determină voința și este o probă sigură a însușirii ei. Pe animal din contră îl determină, impresiunea de față; numai frica de constrângerea de față îi poate înfrâna lăcomia, până când această frică se schimbă în nărav sau deprindere, și ca atare hotărește voința: ceeace se numește *dresură*. Animalul

simte și privește; omul, pe lângă aceasta, cugetă și știe; amândoi voesc. Animalul își arată simțirea și dispozițiunea sa prin mișcare și sunet; omul comunică altora cugetările sale prin vorbire, sau ascunde cugetări prin vorbire. Limba este întâiul product și unealta necesară a rațiunii sale; pentru aceea în grecește și italienește limba și rațiunea se înseamnă prin același cuvânt: *λογος*, *il discorso*.

Numai cu ajutorul limbei împlinește rațiunea cele mai importante funcțiuni ale ei: lucrarea mai multor inși în unire, îndeplinirea de întreprinderi plănuită a multor mii, civilizațiunea, statul; mai departe, știința, păstrarea experienței trecute, cuprinderea într'o noțiune a mai multor însușiri și lucruri comune sau asemeni, împărtășirea adevărului, răspândirea rătăcirii; cugetarea și poetizarea, dogmele și credințele deșerte.

Animalul învață a cunoaște moartea numai în moarte. Omul se apropie cu conștiință de moartea sa în fiecare oră, și aceasta întristează uneori vieța aceluia, care nu cugetă că întreagă vieța e o continuă nimicire. (— Nota pesimistă). Mai ales pentru aceasta a creat omul religiunile și sistemele filozofice; deși nu se știe, dacă oecaze prețuim mai presus în purtarea sa, dacă dreptatea de bunăvoie și nobleța simțemintelor este fructul filozofiei sau al religiunii. Din contră, ca creațiuni sigure ale amândurora și ca produse ale rațiunii pe această cale există cele mai de mirare, cele mai extravagante păreri ale filozofiei din deosebite școale, și cele mai bizare, uneori cele mai crude obiceiuri ale preoților deosebitelor religiuni¹⁾

Inteligența are o singură funcțiune: cunoașterea nemijlocită a legăturii dintre cauză și efect, și intuițiunea lumii reale, din care se derivă toată prevederea, pătrunderea și darul de invențiune, ori cât de felurită e explicarea acestora. Asemenea și rațiunea are o singură funcțiune: formarea noțiunilor; și din această unică funcțiune se explică toate fenomenele, cari deosebesc vieța omului de a animalelor.

În primul stadiu al existenței individului, inteligența produce senzațiuni sau simple intuițiuni. Din combinarea acestora, pe încet, prin continuă deprindere, se nasc percepțiunile sau cunoașterea lucrurilor, ce cad sub simțirile noastre. Urmele acestor percepțiuni rămân pe urmă întipărite pe substanța sură a creierului, constituind memoria, și din ele se nasc noțiunile.

¹⁾ Die Welt als Wille und Vorstellung. I § 8 p. 41 și următoarele, ed. III.

Noțiunile se formează din percepțiunile lucrurilor singuratice, prin *abstracțiune*, înlăturând toate însușirile prin cari mai multe lucruri de același fel se deosebesc între sine; și prin *generalizare*, reținând numai însușirile comune felului sau grupei întregi. Așa

Casă țărănească acoperită cu paie din Șeghiște.

se formează noțiunea de *specie* din percepțiunile tuturor indivizilor cari o compun, și *genul* din noțiunile tuturor speciilor subordonate lui. Pentru aceea, cu cât noțiunea e mai generală, cu cât cuprinde în sine mai multe lucruri, cu atât cuprinde mai puțin din însușirile lor individuale, cu atât e mai ștearsă. Și no-

țiunile cele mai înalte, cele mai abstracte sau mai generale, sunt și cele mai grele de înțeles. De aci vine, că noțiunile singure, fără ajutorul observațiunii și experienței, nu ne pot da niciodată cunoștințe depline și lămurite despre lucrurile, la cari se repoartă. Cunoștințele câștigate numai din noțiuni, adică numai din vorbirea sau scrierile altora, sunt neexacte, nedepline sau defectuoase, și uneori greșite, false și primejdioase. De aci se înțelege, cât de greșită este educațiunea intelectuală neîntemeiată pe observațiunea directă a lucrurilor și pe experiență; și de aci se poate înțelege valoarea acelor sisteme filozofice, cari se întemeiază pe astfel de noțiuni, numite principii, cum e *absolutul*, *ființa supremă*, *nemărginitul*.

Din acest punct de vedere, Schopenhauer află, ciudată și pe dos⁴ calea, pe care s'a dezvoltat geometria dela Euclide până astăzi. Precum aritmetica se întemeiază pe intuițiunea de măsurare în timp, pe creștere și decreștere, pe înmulțire și împărțire; așa geometria se întemeiază pe intuițiunea de întindere în spațiu; și toate problemele ei consistă în a ne arăta măsura precisă a întinderii, a liniilor, suprafețelor și spațiului dintre ele, și legătura lor între sine. Matematicii numai cele 12 axiome ale lui Euclide le privesc ca întemeiate pe intuițiune; afară de acestea, toate teoremele și problemele geometrice le demonstrează prin argumente logice. Prin aceasta ei ne conving despre adevărurile ce vor să ni-le arete, dar nu ne lămuresc pentru ce sunt așa; ne dau numai temeiul lor logic (*principium cognoscendi*), dar nu și pe cel real (*principium essendi*). Schopenhauer propune o reformă a geometriei în acest înțeles. El pretinde a reduce argumentarea logică a adevărurilor geometrice la întemeierea lor prin intuițiune: lucrare uneori mai simplă, alteori mai anevoioasă, însă care ne dă rezultate mai multămitoare, ne arată nu numai cum sunt lucrurile, ci și pentru ce sunt așa. Kosak, un profesor de matematică și fizică la gimnaziul din Nord-Mausen, a și făcut, în 1852, o programă a geometriei după teoria lui Schopenhauer.

Judecata și importanța ei. — Cât rămânem pe terenul abstracțiunii, putem face diferite combinațiuni, însă toate întemeiate pe cunoștințele câștigate din experiență, prin intuițiune. Vre-o cugetare nouă, vre-o descoperire sau vre-o intuițiune nu putem face decât prin *puterea de judecată*, care e o facultate mijlocitoare între inteligență și rațiune. Ea pune în legătură cu-

noștințele intuitive ale experienței cu noțiunile abstracte ale rațiunii, ale științei; și sau subsumează o cunoștință nouă unei noțiuni vechi, adică un caz particular unei reguli generale, formând și înmulțind astfel știința; sau reduce o noțiune la cunoștința intuitivă, pe care se întemeiază și din care e abstrasă, argumentând astfel adevărul acelei noțiuni.

Ea este puterea de a descoperi prin observațiune deosebirea între lucruri asemeni, și analogia între lucruri deosebite, și de a afla într'un caos de fenomene adevărata cauză a unui fenomen-efect, și efectele ce le poate avea un fenomen-cauză. Ea este cu deosebire facultatea *apercepțiunilor*. Din miile de impresiuni, cari le primește cineva din mediul cosmic și social, mintea lui se oprește numai asupra aceloră, cari sunt la un fel sau în legătură cu cunoștințele înmagazinate deja și cari formează mediul său intelectual, numit de unii psihologi *organul apercetiv*. Acest mediu e deosebit după aplicările, profesiunea, știința sau arta, cu cari se ocupă omul, dupăcum adică e naturalist, poet, agricultor, sau altceva. Cunoștințele câștigate astfel prin observațiune cu ajutorul cunoștințelor familiare deja observatorului, după legea asociațiunii stărilor de conștiință, se numesc *apercepțiuni*.

Ele înmulțesc adevărata noastră comoară intelectuală. Și orice cugetare originală, orice descoperire sau invențiune în industrie și în știință, orice imagine frumoasă, orice inspirațiune în poezie și în alte arte are ca temei o apercepțiune. Cunoștințele câștigate din cărți, sau din auz în școală, au valoare, sunt adică adevărate cunoștințe numai atunci, când le putem înviora sau completa prin percepțiunile din cari sunt abstrase, sau cel puțin imaginile lucrurilor ce le înfățișează.

Orice meditațiune, orice lucrare intelectuală, întemeiată numai pe noțiuni abstracte, este defectuoasă sau este falsă, și deschide calea tuturor rătăcirilor. Pentrucă noțiunile sunt numai umbre întunecoase ale lucrurilor, și combinate între sine pot da rezultate și produse baroce și imposibile, ca și imaginile deșteptate în creier când dormim, în vis. Noțiunile abstracte, ca și visurile, plutesc în gol, sunt lipsite de temelia solidă a lumii reale, cu care ne pun în comunicațiune organele simțurilor exterioare. Animalul nu poate rătăci delă calea naturei, pentrucă el e condus de senzațiuni, de percepțiunea realității, și de instinct

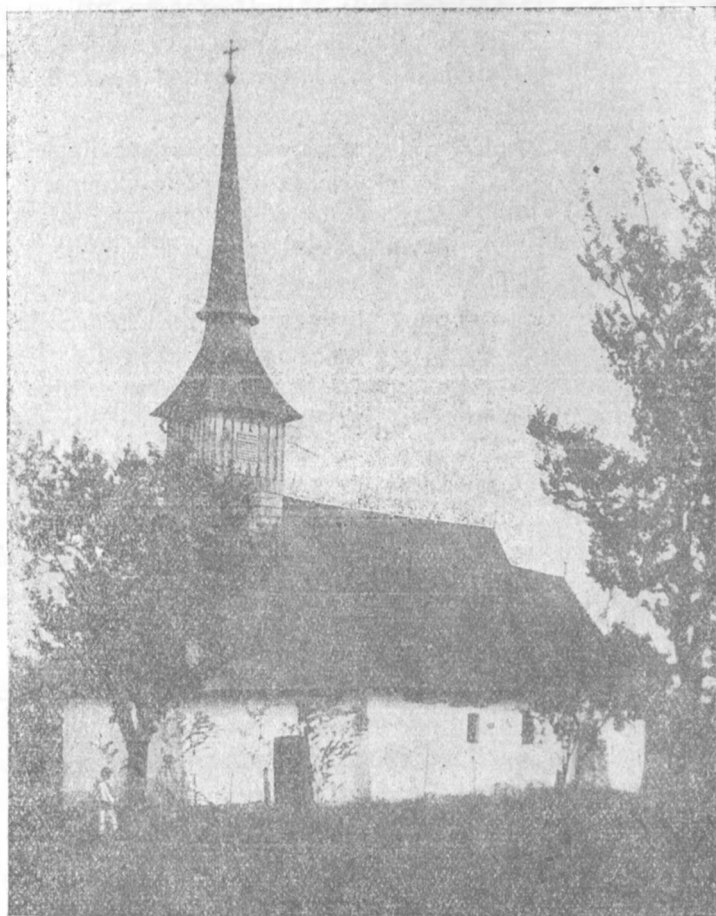
care e oarecum cristalizarea acestor senzațiuni în organismul animal prin neîntrerupta repetițiune și prin moștenire fiziologică dela generațiunile anterioare. Omul însă, când e condus numai de ideile abstracte ale rațiunii, cari pot fi adevărate sau false, sau chiar absurde și primejdioase, e supus la fel de rătăciră, cum ne arată istoria politică, socială și religioasă: superstițiuni și rătăciră socotite ca virtuți, ca date și obiceiuri sfinte, ca fapte bune și mântuitoare, când aparțin unui popor întreg; privity însă cu groază, ca idei și fapte de oameni nebuni, când le vedem la indivizi singuratici. Să ne aducem aminte numai de cruzimile fanatismului religios la diferite popoare și mai ales ale inquisițiunii, și de victimele ghilotinei în timpul revoluțiunii franceze din 1789.

Insemnătatea rațiunii. — Facultatea de abstracțiune și reflexiunea numită rațiune, pe cât e de nesigură și înșelătoare, când nu e răzămătată pe observațiune și puterea de judecată; pe atât e de importantă, când e împreunată cu acestea. Ea are o nemărginită însemnătate pentru viața omenească. Ea este creatoarea celor trei mari puteri intelectuale, cari ridică pe om deasupra vieții animalice: ei îl datorim limba, știința care ne poate stăpâni puterile atunci, și chibzuința în viața practică. Inșă în cugetarea abstractă nu trebuie să pierdem din vedere niciodată terenul sigur al realității. Conceptele rațiunii trebuiesc totdeauna înviorate și reînnoite prin experiență, adevă prin vederea lucrurilor la cari se rapoartă, sau cel puțin prin imaginile lor.

Asemenea cunoștințe așa zise intuitive, comune omului cu animalele, câștigă adevărata lor valoare numai dezvoltate prin puterea rațiunii, și dându-li-se sferele largi ale noțiunilor abstracte. Percepțiunea singură reduce viața psihică la minutul de față, cum o au animalele neraționale, și face pe individ robul impresiunilor momentane. Pentru aceea toate cunoștințele omenești au, ce e drept, isonul și temelia lor în intuițiunile sau senzațiunile inteligenței, însă ele devin adevărate cunoștințe numai întrucât se păstrează în memorie, se combină cu alte cunoștințe asemenea, mărindu-și conținutul și sfera totodată, și întrucât rămân statornice ca material al judecării și cugetărilor noastre. Din ele se formează știința, care nu e decât completarea și punerea în rând sau sistemizarea acestor cunoștințe.

Cunoștințe curat intuitive nu are decât animalul nerațional. Pentru aceea el *cunoaște*, dar nu *știe*; și are memoria percep-

țiunilor repetate, cum arată dresura și relațiunile lui cu omul; și are imaginațiuni, cum arată visarea lui în somn; nu are însă reprezentățiuni abstracte sau noțiuni, nici memoria acestora.

Biserica din Șeghiște.

Cunoștințe curat raționale asemenea nu sunt decât legile fundamentale ale cugetării: principiul identității, a este a , al contradicțiunii a nu este b ; al excluziunii terțiului, a sau este b sau nu este b ; și al rațiunii suficiente, aplicată cunoștințelor abstracte, orice fenomen trebuie să aibă o cauză. Aceste 4 prin-

cipii, împreună cu ideile de timp, de spațiu și cauzalitate, ca legi ale inteligenței și simțirii, sunt singurele considerate de Schopenhauer ca apriorice. Însăși logica, întemeiată pe cele 4 legi ale rațiunii; chiar matematicile, întemeiate pe relațiunile de spațiu și timp; și fizica pură, întemeiată pe principiul cauzalității, împrumută, în parte, materialul lor din experiență, izvorul tuturor științelor, întrucât materialul lor sunt raporturi de noțiuni, abstrase din cunoștința lumii reale.

Inseși legile cugetării și simțirii au aprioritate numai relativă, întrucât izvorul lor, în ultima linie, e tot în experiență, tot în senzațiunile elementare, primite din lumea din afară. Și aceasta modifică mult metafizica școalei idealiste, fără însă a micșora culoarea și fondul ei de adevăr.

Simțul. — Opus noțiunii abstracte și știrea este simțul. Sub acest cuvânt se înțelege tot ce nu e noțiune abstractă. Astfel, senzațiunile de culoare, de sunet, și toate cunoștințele mai mult sau mai puțin nelămurite, fie relative la viața practică, fie la știință, artă, morală, sau religieune, întrucât aceste cunoștințe își păstrează încă impresiunea realității, fără să fie însă destul de țărnuite și transparente, se cuprind sub numirea de simț. Ideile abstracte sau maximele, fără simțul realității, duc în știință la pedantism, în artă la manierism sau la imitarea formei fără fond real, în viața practică la stângăcie și la ridicul. Pentru că ideile abstracte mai niciodată nu se potrivesc lucrurilor, căror se aplică; și golul dintre ele trebuie să-l împlinească percepțiunea sau simțul realității.

Ridiculul se naște din această nepotrivire între ceea ce este și ceea ce cugetă cineva. Când această nepotrivire e căutată înadins, se zice *glumă* sau *spirit* (Witz) iar când se practică inconștient, se zice naivitate, simplitate, sau prostie.¹⁾ Joc de cuvinte (calembour) se zice această nepotrivire, când ea consistă numai în vorbe, când adevărat aceeași numire se dă duor lucruri sau duor acțiuni contrare.

Simțul în om, atât prin firea cât și prin însemnătatea și folosul său, este foarte asemenea instinctului în animalul nerățional, care este pentru animal un conducător mai sigur în relațiunile lui cu lumea din jurul său decât rațiunea pentru om.

¹⁾ Vezi Estetica de autorul acestei lucrări, cap. Ridiculul și speciile sale.

Simțul, fie ca intuițiune, ca vedere sau pipăire, fie ca un îndbold instinctiv, este corectivul necesar al rațiunii.

Rațiunea practică. — Pe terenul științei orice lucrare trebuie să se întemeieze pe cunoștințe intuitive, ca să aibă valoare. Scrierea, care ne dă numai noțiuni abstracte, nu ne poate spune nimic nou, nu înmulțește știința cu nimic. Ba încă cugetarea abstractă, fără o continuă privire a realității, ne poate rătăci. Chiar în viața practică, cine se conduce numai de precepte și de idei abstracte, fără a avea pururea în vedere realitatea lucrurilor și împrejurărilor, se poate înșela. Pentru aceea omul natural pune totdeauna mult mai mare preț pe ceea ce cunoaște din propria vedere decât pe cunoștințele abstracte sau pe ceea ce aude dela alții. Din contră, oamenii, cari trăiesc mai mult cu vorbe decât cu fapte, mai mult între cărți decât în viața practică, prețuesc mai mult preceptele și cunoștințele abstracte decât experiența. Așa se aplică, cum Leibnitz, Wolf și urmașii lor, după exemplul lui Duns Scotus, priveau cunoștința intuitivă ca nelămurită și nesigură. De aci vine, că în matematici s'a înlăturat propria evidență, cea intuitivă, în favoarea celei logice; că, în general, orice cunoștință neabstractă, empirică, e cuprinsă sub numirea vagă de simț și e puțin prețuită; de aci vine în sfârșit, că în morala lui Kant simțământul simpatiei, adevăratul fundament al moralei, a fost înlăturat ca nevrednic de om, și înlocuit cu o maximă abstractă.

Rațiunea, în adevăr, e de un folos nemărginit în viața practică, ca și în știință. Ea deschide omului un larg orizont în jurul său. Prin ea omul se deosebește de animalele nerăționale, cum cârțița se deosebește de animalele cu vedere, și cum pilotul înzestrat cu o busolă, un quadrant și o hartă geografică, se deosebește de corabierul, care nu vede decât valurile și cerul deasupra sa.

E o minune, cum omul, cu ajutorul rațiunii, pe lângă viața sa *în concreto*, duce și o a doua viață *în abstracto* sau numai în domeniul cugetării. În cea dintâi el e supus tuturor furtunilor realității și, dat pradă influenței prezentului, trebuie să lupte, să sufere, să moară, ca animalul. Viața sa *în abstracto* însă, cum o vede el în mintea sa, este oglindirea liniștită a celei dintâi și a lumii în care trăiește, este o schiță în miniatură a vieții sale reale. Aici, în sfera reflexiunii neturburate, i-se pare

rece, fără culoare și străină minutului de față, care acolo îl stăpânește cu putere; aici el e numai privitor și observator. Retras în cercul reflexiunii sale, omul e asemenea unul actor, care și-a jucat rolul unei scene, și până când trebuie să vină iar în altă scenă, ia loc între privitori și se uită liniștit la ceea ce se întâmplă pe scenă, de ar fi chiar pregătirea morții sale; însă la rândul său se duce iar, și lucrează și suferă, cum îi este hotărât. Din această îndoită viață izvorește liniștea omenească, care se deosebește atât de mult de lipsa de reflexiune a animalului, și cu care omul, după ochibzuită cumpănire și după lucrarea unei hotărâri, sau după recunoașterea unei necesități, așteaptă sau împlinește cu sânge rece cele mai însemnate, adeseori cele mai înfrorătoare lucrări: suicidul, duel, sau alte fapte cutezate și primejdioase, în contra cărora se revoaltă întreagă firea sa animalică. Aici se vede, în ce măsură rațiunea devine stăpână peste firea animalică. Pretutindeni, unde lucrarea e condusă de rațiune, unde motivele ei sunt noțiuni abstracte, nu intuițiuni singuratică sau impresiuni ale momentului, de cari e condus animalul, rațiunea se arată ca facultate *practică*, numită împrumutată dela Aristotele și considerată de Kant ca fundamentul moralei⁴.

Însă nu rațiunea e izvorul simțămintelor morale, al virtuții și al fericirii. Ea luminează atât calea virtuosului și omului sfânt, cât și a păcătosului și criminalului. Ea e numai serva volnței și pornirilor ei, îndreptate spre bine sau spre rău.

Rațiunea totuși e de mare folos în viața practică atât pentru a trăi potrivit cu legile morale, cât și pentru a duce la îndeplinire întreprinderi folositoare. Pentrucă ea, punându-ne în vedere felurite motive, ne face posibilă alegerea celor mai bune, și ne subtrage astfel de sub influența patimilor și impresiunilor momentului, dându-ne libertatea, una din condițiunile fundamentale ale moralei; și pentrucă în întreprinderi practice, conduse după planuri hotărâte dinainte, ea ne ajută să avem înaintea noastră planul hotărât, să nu greșim.

În ceea ce privește amănuntele însă, atât pe terenul moral cât și pe terenul practic al acțiunii și al executării operelor de artă, reflexiunea mai mult împiedecă decât ajută. Aici lucrarea inteligenței, intuițiunea, a percepțiunea și imaginațiunea, deșteptate și mâinate de puterea, care vine din fondul sau substratul inco-

știent al sufletului, împreună cu deprinderea, joacă rolul principal. Singură cunoștința preceptelor morale nu poate face pe nime virtuos, nici cunoștința regulilor arhitecturii sau poeziei nu poate face pe nime arhitect sau poet. Pentru aceasta trebuie simțământ, imaginațiune, și cu deosebire inspirațiune sau entuziasm.

„Cea mai deplină dezvoltare a rațiunii practice în adevăratul și propriul ei înțeles, culmea cea mai înaltă, la care poate ajunge omul prin întrebuințarea numai a rațiunii sale, și în care se vede mai lămurit deosebirea lui de animal, este idealul înțeleptului stoic. Pentru că etica stoică, în originea și fondul ei, nu e știința virtuții, ci numai un îndreptar pentru viața rațională, al cărei scop e fericirea prin liniștea spiritului. Virtutea și faptele virtuozității sunt numai mijloace pentru acest scop. Din această cauză etica stoică e fundamental deosebită de sistemele, cari tind la virtute ca la un scop final, cum sunt învățăturile Vedelor, a lui Platone, a creștinismului și a lui Kant.“

Stoicismul e un eudemonism. Și, după vederea lui Schopenhauer, o „viață fericită“ e o *contradictio in adjecto*. Probă că Stoicii, ca un mijloc de a scăpa de rău și de suferință, recomandă suicidiul. Contradițiunea care se vede în principiul fundamental al eticii stoice, se vede și în idealul lor, în înțeleptul stoic, „care nu are în sine viață, nu are adevăr poetic, ci este un popanț de lemn, inflexibil, care nu știe la ce e bună înțelepciunea sa, și a cărui desăvârșită liniște și mulțămire, a cărui fericire e tocmai contrară ființei omului... Cu totul altfel apar, puși lângă dânsul, învingătorii lumii, călătorii și pustnicii de bună voie, pe cari ni-i arată și pe cari în adevăr i-a produs înțelepciunea indiană; și altfel apare însuși mântuitorul creștinismului, acea minunată figură, plină de adâncă viață, de cel mai mare adevăr poetic și de cea mai mare însemnătate, și care totuși, cu o deplină virtute, cu adevărată sfințenie și sublimitate, ni se înfățișază în starea celei mai înalte suferințe.“¹⁾

Slăbiciunea și îngustimea facultăților intelectuale. Afară de neajunsurile arătate până aci, facultățile noastre intelectuale au și alte scăderi. Inteligența, ca și rațiunea este în marea majoritate a oamenilor stăpânită de egoism; judecata omenească este mai totdeauna orbită de interese individuale, de simțăminte de simpatie sau antipatie, de pasiuni, și de tot felul de prejudeții, reli-

¹⁾ Die Welt als Wille und Vorstellung, v. I, 108 și v. II. § 16, ed. III.

gloase, sociale, politice, naționale. Intre cele mai mari neajunsuri ale inteligenței este îngustimea sau succesivitatea lucrării sale, adică însușirea de a nu putea cuprinde în conștiință, în fiecare moment, decât un singur lucru, o singură idee, un singur punct din nemărginita întindere a timpului. Și de aci urmează necesitatea uitării. Pe când se află în punctul luminos al conștiinței o idee sau o imagine cu accesoriile ei, toate celelalte cunoștințe sunt date uitării, sunt înlăturate în cercul inconștient al organului suflătesc. Numai astfel se pot forma și păstra în memorie înseși noțiunile, elementele științei omenești.

O inteligență desăvârșită ar fi atotștiutoare, ar avea conștiința într'un moment dat de întreaga evoluțiune cosmică, de tot prezentul, de tot trecutul și viitorul lumii. O ființă superioară cu o asemenea inteligență, neîmpiedecată în sborul ei de mulțimea cunoștințelor sale, cum ne închipuim pe Dumnezeu, ar privi cu milă slăbiciunea inteligenței noastre, și ar surăde de pretensiunea ei de a cunoaște și a cuprinde în sine nemărginitul.

Tendința de a cunoaște tainele nepătrunse ale naturei, mai cu seamă dorința de a înțelege misteriosul fenomen al morții și menirea omului în această trebuință metafizică a firei omenești și setea de a o îndestuli și de a se înălța către idealul desăvârșit al omenirii, către Dumnezeu, — a dat naștere religiunii și filosofiei cu deosebitele lor sisteme.

Mihail Strajan.

Zări din univers.

August 1920.

Zilele s'au scurtat binișor. Tot cu atâta s'au lungit nopțile. Efemeridele astronomice ne spun, în graiul lor, că Soarele a ajuns la poziția indicată prin următoarele coordonate ecvatoriale:

$$AR = 10^h 4^m 40^s$$

$$Decl. = + 11^{\circ} 49' 2''$$

Dar țăranul nu se orientează după coordonate rectangulare, ci constată că-i trebuie mai mult petrol și că, până în zorile zilei, Găinușa se ridică sus, pe cer.

Evident, că pentru momentul *acesta*, suntem mai mulțămiți cu orientarea, practică și poetică, a țăranului, decât cu înțelegciunea matematică a anuarelor astronomice. Intorcându-ne însă privirile spre viitor, spre nopțile din ce în ce mai lungi ale lunilor de toamnă și de iarnă: rolurile se vor schimba. Orientarea țăranului s'a isprăvit. Anuarul astronomic progresează, fără greș. Prevede, ne arată în cifrele lui seci, cursul fenomenelor. Ni-le aduce

pe toate înaintea ochilor sufletești. Nimic poetic, dar totul adevărat. Ori totul poetic, fiind și adevărat...

Numai cu înțelepciunea Efemeridelor astronomice putem prevedea toate configurațiile planetare din viitor.

Mercur se tot ascunde în razele Soarelui. Nu de giaba mitologia elină l-a făcut zeul hoților și al comercianților, cari știu pitulă. Dar calculul astronomic îl urmărește în tot cursul înaripat. Îi prevede aventurile cele mai mari dela Soare, *elongațiile maxime*, spre vest sau est. Îi prevede conjuncțiile superioare și inferioare. Îl surprinde chiar și în trecerea pe dinaintea Soarelui.

În 3 Decembrie se va afla în elongațiunea maximă spre vest, vizibil ca stea de dimineață, dacă va fi cerul senin și dacă nu-l va eclipsa ultimul pătrar al Lunei.

Elongațiunea maximă spre răsărit va fi în 25 Octombrie. *Mercur* s'ar vedea seara, după apusul Soarelui, dacă cerul va fi senin la orizontul vest; dacă nu am avea aproape lună plină și dacă Luceafărul nu ne-ar oferi priveliște mai frumoasă. Iată trei dacă. Și iată de ce e așa de greu observabil *Mercur*.

Venus va străluci în lunile de toamnă ca luceafăr de seara.

Marte apune de timpuriu.

Iupiter tocmai astăzi se află în conjuncțiune cu Soarele, adică la aceeași ascensiune dreaptă de $10^h 4^m 40^s$, dar nu la aceeași declinațiune. În Septembrie se va ivi ca stea de dimineață, la răsărit. La Crăciun va răsări seara, pe la 22^h , iar în Februarie 1921 va răsări seara la 18^h și va apune dimineață la 6^h văzându-se toată noaptea, în zodia Leului, nu departe de

Saturn, care în 8 Septembrie trece prin conjuncțiunea cu Soarele ($AR = 11^h 6^m 33^s$) și apoi se ivește, dinspre răsărit, la intervale scurte după *Iupiter*. În Martie 1921 se va vedea toată noaptea.

Uranus se află în zodia Udătorului. Îl poți urmări cu un binoclu, dar numai dacă-l știi anume.

Neptun, în zodia Racului, se vede numai cu ochiune mari. Prin conjuncțiune a trecut în 3 August.

Notițele precedente sunt îndestulitoare pentru a lămurii deosebirea însemnată, ce există între orientarea vagă, fie și poetică, a omului din popor, sănătos la minte și inimă și între orientarea, ce o poate avea omul iubitor de știință.

Aceeași deosebire de orientare o putem constata în toate manifestările de viață culturală. Omul de știință pricepe și poate gusta concepția poetică a omului din popor. Omul din popor nu pricepe și nu poate gusta concepțiile omului de știință.

De aceea se impune revistelor noastre serioase să fie nu numai *beletristice*, cum pretind unii scriitori și mulți cetitori, ci din capul locului *didactice*, cum trebuie să pretindă cetitorii de mâne.

Dar dela zările din univers să nu ne prea coborim în vâltoarea frământărilor de zi.

Gavril Todica.

Cronică.

Toate persoanele, cari au primit Nr. 1, 2, 3 și 4 din revista noastră și nu i-au înapoiat, se consideră ca abonate și sunt rugate a ne trimite costul abonamentului.

Costul abonamentului se vede pe pagina ultimă a copertei.

CRONICA POLITICĂ.

Cauzele desastrului polon. Cettorii ziarelor noastre rămân uimiți în fața nenorocirei ce o îndură în timpul de față biata Polonie. Din învingătoare să ajungă dintr'odată învinsă. Dela alianța mareșalului polon Pilsudski cu hătmanul ucrainean Petliura, cari împreună cuceriseră Kievul, capitala Ucrainei și visau să între, poate, în Moscva și Petrograd, acum se pomenesc cu trupele revoluționare rusești în fața Varșoviei, capitala Poloniei, de unde trebuie să se refugieze atât guvernul republicii polone, cât și reprezentanții puterilor streine.

Dacă ar cunoaște mai bine împrejurările, de sigur nu s'ar miră. Presa serioasă streină (engleză, franceză, italiană) n'a încetat un moment să arate pericolul aventurii polone.

Un stat, ale cărui granițe nu sunt fixate nicăierea, face alianță cu unul din dușmanii săi cei mai urgisiți pentru o cauză pierdută. Acesta e cazul Pilsudski-Petliura. E cunoscut doară că delegații poloni la conferența de pace au purtat o campanie violentă împotriva Ucrainenilor și a chestiunii ucrainene peste tot, susținând că e • utopie. Și acum însuș statul polon vine și se aliază cu hătmanul ucrainean trădător Petliura cu scopul de a creia o Ucraină despărțitoare între ea și colosul moscovit. Poate să aibă • astfel de alianță ceva temei moral? Chiar dacă ar avea, alegerea hătmanului Petliura n'a fost nici de cum nimerită. Pentru că partidul ucrainean

adevărat reclamă pentru Ucraina întregă Galiția-orientală. Petliura, aliându-se cu Polonii, renunță la această provincie. Mai poate avea un astfel de hătman ceva trecere înaintea con-naționalilor săi?

Dacă alianța Pilsudski-Petliura ar fi fost numai de natură defensivă, n'ar fi fost atât de gravă. Ea a fost însă ofensivă. Și aceasta a fost greșeala fatală. Cucerind mareșalul polon, aliat cu hătmanul cazac, Kievul, orașul sfânt al Rusiei, a provocat sentimentul religios-național al Rușilor, sentiment care dormită, dar care nu dispăruse încă. Acest sentiment a mișcat masele sovietiste rusești spre Polonia, pe care au invadat-o aproape cu desăvârșire. S'a adeverit odată mai mult în istorie, că orice revoluție, dacă e atacată din afară, devine îndată din socială națională. Iar o astfel de mișcare e greu să înăbușești, chiar când posezi mari puteri armate. Cazul s'a văzut în revoluția franceză dela sfârșitul secolului al 18-lea. Dar apoi, când îți lipsește total orice organizație politică și administrativă serioasă, cum e republica polonă de astăzi?! Nu e mirare, că observatori imparțiali ai frământărilor politice din Orient s'au întrebat: oare națiunea polonă, care a ieșit acum după războiu la iveală, ca și cum ar fi ieșit din mormânt, nu este mai curând un spectru decât o ființă vie?

Dar așa se vede, că popoarele, când sunt în mormânt ori aproape de mormânt, sunt mai lacome ca de alt-

mintrelea. Intr'adevăr nu-ți poți explica, cum vin bărbații de stat ai Poloniei, să reclame astăzi dela sovietele rusești restituirea Poloniei în hotarele ei dela 1772? Și cum vin să ceară plebiscit pentru regiuni, complet rusificate, când se știe cât e de contestabil plebiscitul și în țările culte, — dar apoi în Orientul întunecat?! Ce desastru, când instinctul de cucerire e mai puternic ca cel de conservare! El aduce pericole, ca cel în care se află astăzi Polonia și uneori și mai mari.¹⁾

✕

CRONICĂ CULTURALĂ.

Transportarea capului lui Mihai-Viteazul. În 26 August c. a fost reșezat spre veșnică odihnă capul lui Mihai-Vodă Viteazul în Mănăstirea Dealului din Târgoviște, de unde a fost ridicat în zilele retragerii din 1916 de profesorii de liceu, Pavelescu și Nanu, ca să fie ferit de profanarea inamicului. Regretăm că această transportare nu s'a făcut în cadrele cuvenite, cum s'a plănuț în început. O dovadă mai mult, că nu ne știm prețui îndeajuns oamenii mari ce i-am avut. În consecință arătăm încă și acum, că suntem nevrednici de ei.

Cu acest prilej aflăm potrivit să reamintim „*Invățăturile ce le dă Mihai-Viteazul*” prin d-l N. Iorga:

1. Persoanele venite cu noi nu mai au nevoie de a fi lămurite asupra scopului cu care am venit noi aici.

O fac aceasta pentru acea parte din Târgovișteni cari au venit să ne vadă și să ne asculte și căroră le exprim — în lipsa celorlalți — mulțumiri pentru primirea ce ni s'a făcut în acest oraș de cultură.

Venim fără niciun scop ascuns și

fără nici un sentiment de interes personal ori de partid. Venim pentru birserica în care zace Mihai-Vodă, venim să prăznuim 310 (acum 319) ani dela împlinirea datei când o oaste românească a intrat în Bălgrad, în Alba-Iulia, prin dreptul biruinței, prin răsplata dreaptă a unor silințe mari, a unor grele jertfe. De aceia am venit.

Și eram datori să venim, chiar în împrejurările în care am venit pentru că atunci când s'au împlinit 300 de ani în capăt dela petrecerea evenimentelor care alcătuiesc epopeia anilor: 1595 până 1601, când s'au putut socoti trei veacuri depline dela isprăvile străbunilor, gândul societății românești eră aiurea, la micile noastre nevoi și patimi, la păstrarea locurilor câștigate în lupta politică și la aducerea pe căile obișnuite a unor stăpâni noi.

Totdeauna, ca și la serbătorirea zilelor mari ale lui Mihai Viteazul, țara aceasta a fost prea ocupată pentru a-și pierde timpul în cultul eroilor săi.

Și mai eră ceva care a împiedecat comemorația cuvenită. Suntem deprinși a întrebă, când e vorba de comoara amintirilor și de flacăra nădejdilor noastre, și pe dușmani, pentru că și ei, aliații noștri, să ne îngăduie amintirea și așteptarea.

De aceea, când s'au împlinit trei sute de ani dela marea biruință și dela fulgerătoarea tragedie a lui Mihai Viteazul, dela înfrângerea lui la Mirislău, dela răzbunarea din Goroslău. dela Călugărenii celui dintăiu luminii de săbii românești libere, dela luarea în stăpânire a pământului românesc din Ardeal, dela întregirea prin câștigarea Moldovei a trupului național românesc desorbit, dela trădarea și măcelărirea Viteazului, aceeași liniște neturburată ca și astăzi stăpâniă în Târgoviște, în mănăstirea Dealului.

Măcar astăzi și măcar noi am venit

¹⁾ Cronica aceasta s'a scris la începutul lunii August.

Și am fi venit într'un întunec și mai adânc cu și mai slabe puteri ca să ne facem datoria, către neam, de a lumina.

N'am venit la mormântul lui Mihai Viteazul ca la orice mormânt. Căci sunt morminte închise și altele pe care nimic, nici o voință dușmană, nici o tiranie nu le poate închide. Și mormântul Mihai Viteazul e dintre acelea care nu pot fi închise. Acolo se sbuciumă, neîmpăcat și dureros, idealul nostru, și, cât timp va fi neîndeplinit acest ideal ce se sbuciumă în durere, nu va fi loc și ceas de odihnă pentru acel mort de acolo, care e viu în cugetele noastre, care e însăși vieața, râvnitoare spre dreptate, spre lumină, spre putere, a acestor cugete.

În Târgoviștea moartă de azi, noi, cei vii, am venit astfel să vorbim cu Mihai, cel veșnic viu în suferință. Și, în tăcerea de mormânt de acolo, el ni-a vorbit, după clipa rugăciunilor de pomenire și a șoaptelor de nădejde.

Puhoiul neamurilor ne sfăpânește și ne-a stăpânit, și față de acest blestem, atâta am știut să facem, — să ne întrebăm: până când această nemilostivire dumnezească, până când această mucenie a unui popor nevinovat? Și n'am înțeles că rugăciunile cerșesc înzadar mila cerurilor! N'am înțeles că adevărata rugăciune, primită de Dumnezeu în orice ceas, este aceia a muncii, a conștiinței de sine. Cerurile, care nu aruncă binecuvântarea lor asupra cerșetorilor, se deschid, bogate în binecuvântări, asupra activității omenești conștiente de scopurile ei, asupra vitejiei, asupra străduințelor îndărătnice, asupra isprăvii îndeplinite.

Prin fapta lui, așa vorbește Mihai. El a venit într'un present netrebnic, pe care unii îl linguseau și se foloseau de pe urma lui, alții îl îndurau, alții

plângeau și se rugau și cereau dreptate, iar el, înarmându-se, l-a răspins.

Conștiința nouă și tare, luminată asupra drepturilor noastre și asupra puterilor ce erau în noi, el a isgonit cu sabia de foc a arhanghelului pe acei cari nu înțelegeau că trebuie să plece de pe pământul altui neam. N'a chibzuit prea mult și n'a cerut sfaturi îndelungate înțelepciunii, care potrivește drumul la fapte mai rareori decât moralizează pe urma lor, dupăce, fără dânsa, ele au fost îndeplinite. Prin răscoala contra Turcilor el, stăpânitor slab peste țară slabă, el, nesigur de ai săi, a înfruntat pe cel mai mare împărat al lumii, stăpân pe cele mai uriașe puteri de bogăție și de ostire, a provocat lumea turcească, admirabil disciplinată. Un viteaz, — aceasta înseamnă, adăugând la acea slăbiciune, la acea nesiguranță elementul personal care transformă și învinge. Astfel el a putut fi liberatorul unui neam românesc în glorie și jertfă, nu în socoteli și cerșire.

Și, astăzi, pot să ia aminte ceice întreabă oracolul, cu mâinile pline de dăruri, și stau pe gânduri. Liberarea unui neam se plătește cu sânge, și neamul care n'are în prezent acest prisos scump de vieață pentru a-și pregăti vieața viitorului, acela să-și suporte robia în tăcere. Căci nimic nu se poate dobândi —, cum o spunea în biserică președintele nostru, — decât prin sine însuși, prin ce-ți gătești luptând cu primejdia vieții, cu generoasa risipă a sângelui tânăr.

Nu pe o cale plină de flori, svărlite din dreapta și din stânga, pe când de sus plouă lumina cerului albastru, ci pe calea tragică a trupurilor calde, stropite de sânge, se merge drept la izbândă. Cu ostașii, și nu cu cerșetorii neobosiți ai tuturor vremurilor! Biruința smulsă la Călugăreni lui Șihă-

Paşa n'a fost, astfel, fapta unui singur om, ci a unui neam întreg, a miilor de tineri cari de bună voie s'au coborât sub brazdă, jertfindu-se pentru ca să putem trăi noi cei de astăzi.

Şi iată o întâie învăţătură pentru cei ce se duc acolo la mormântul Lui, de unde se revarsă în veşnic izvor cuvântul de viaţă: că pentru a putea trăi o viaţă, ce ți-a fost dăruită, ești dator s'o meriți, ca om și ca neam, în fiecare clipă.

2. Și a doua învățătură ne vine din greutățile carierei lui, din suferința și moartea străbunului.

Mihai Viteazul eră un om politic, și, ca un om politic, el se încredința factorilor competenți. Și „factorii competenți”, îndepărtându-l de ai săi la fiecare pas, pe neted drum de oficialitate, l-au adus la înfrângerea dela Mirislău, l-au întrebuințat la Goroslău și l-au târit la trădarea dela Turda.

Mare învățătură! Prin neamul nostru se putea îndeplini trainic idealul, dacă, întrucât eră cu puțință măcar, eroul ar fi ținut seamă de acest factor, incompetent. Tot geniul său militar nu i-a putut asigura însă biruința pe calea altora, pe care se rătăciseră pașii săi, după strălucirea ispitei. Călugărenii au fost sfărâmarea porților ladului, și osândiții nevinovați strigau din dureri către Arhanghelul izbândeii, dar el a mers înainte, pe drumul de bucurii ispititoare, la capătul căruia îi zămbia Raiul și-l aștepta prăpastia, și decât ladul mai neagră. Greșeala de atunci nu mai trebuie repetată. Oriunde e o fărâmă din neamul nostru, de ea trebuie să ținem seamă întâiu. Din pământul nostru să scoatem aurul care-i zace în adâncimi.

3. Și, acum, al treilea învățământ, cel ce vine, după moartea eroului, din nerăzbuinarea lui.

Niciun om mare nu e așa de mare,

încât el singur să poată îndeplini o operă mare.

Așa fû soarta lui Mihai Viteazul. Dacă s'ar fi sprijinit pe o societate însuflețită de spiritul său, el n'ar fi rătăcit ca un prigonit de soartă pe pământul Țării, căreia-i dăduse libertatea. N'ar fi rătăcit ca un fugar dela Buzău la Argeș, dela Argeș în Oltenia, în mândra Oltenie unde fusese și el Ban al Mehedinților și care acum stătea nesimțitoare la nenorocirea lui. Nu și-ar fi sângerat fruntea de treptele tronului preînalt. Nu s'ar fi întors braț la braț cu Basta și nu s'ar fi întâmplat apoi ce s'a întâmplat la Turda.

O țară întreagă s'ar fi ridicat să-l apere, să-l înalțe, să-l răzbune, și s'ar fi văzut ce poate face o țară întreagă.

L-a ucis crima lui Basta, dar noi întâiu, strămoșii noștri. L-a ucis siguranța lui Basta că nimeni nu se va ridica să-l răzbune, că după uciderea lui va rămâneă partidă împărătească la noi, pe care n'o va desgusta nedreptatea și n'o va cutremura crima.

Astfel Mihai a perit din lipsa de conștiință a poporului său. Dar veacuri au trecut, și conștiința noastră învie la lumina amintirii lui.

Noi îi vom da capului profanat, scos astăzi spre priveala curioșilor și doritorilor de distracție, un mausoleu de marmură. Dar piatra de deasupra lui nu-l va închide. O cheie de aur vom păstra-o pentru a deschide mormântul în ceasul care se va veni. Cultura românească-l va pregăti, prin toate așezămintele ei, și prin acesta al nostru în care pătrunde și o rază din alt ideal. Cheia de aur o vom țineă aproape de inima noastră. Și în ziua cuvenită cu ea vom atinge mormântul, și el se va deschide pentru a crește puterea conștiinței noastre cu puterea minunată a Viteazului ce așteaptă.

*

Sărbătoarea națională dela Mă-rășești. Franța, nobila noastră soră latină, a avut fericita inspirație să încredințeze unuia din cei mai viteji fii ai ei, *mareșalului Joffre*, învingătorului dela Marna, o admirabilă misiune morală. Ca semn de recunoștință, pentru statornicia și curajul dovedit de poporul nostru în războiul pentru întregirea sa în granițe mai firești, și pentru cauza umanității reprezentate de noi și aliații noștri, sora noastră mai mare a lăsat să fie decorat marele nostru căpitan, *M. Sa Regele Ferdinand* și *capitala București* cu „crucea de războiu“, oferită de însuș marele mareșal, acest Aëtius modern, cum l-a numit d-l ministru de războiu, generalul Rășcanu. Aceaș decorație a fost rezervată *comunei Mărășești*, înălțată de guvernul nostru la rangul de comună urbană.

Că ce e Mărășeștii în istoria neamului nostru, a arătat d-l ministru *Rășcanu* la marea sărbătoare ținută acolo, în prezența mareșalului francez, la 22 August a. c. El a zis, între altele: „La Mărășești cerbicia românească, înfrângând puterea pumnului de fier german, ne-a scăpat petecul de țară ce ne rămăsese, ne-a scăpat armata, dinastia, întreaga noastră energie cu care azi ne refacem. Mărășeștii, împiedecând intrarea trupelor germane în inima Moldovei, ne-a dat posibilitatea realipirei Basarabiei, la desmembrarea colosului rusc. Mărășeștii a menținut viu singurul pion al ordinei în contra molimei rusești, singurul zid în contra dezordinei, jafului, distrugerii civilizației europene. Mărășeștii, reînviind virtuțile strămoșești, ne-a pus în fața lumii în adevărata noastră lumină, ne-a dat valoarea morală, puterea susținerii revendicărilor noastre, ne-a câștigat admirația lumii. La Mărășești s'a înfipt primul steag al României Mari.

Acestea sunt fructele mănoase ale bravurei strămoșești reînviată, acestea urmările fericite, nestimate, ale celei mai mari victorii a neamului.

Pe laurii câștigați aci, de cei a căror morminte ne înconjoară și de atâția din D-voastră cei prezenți, eroi din regimentele diviziilor Armatei 1-a Română, comandată rând pe rând de generalii Cristescu și Grigorescu; pe laurii aceștia clădim azi opera începută acum 300 de ani de marele Mihai; laurii aceștia sunt temelia edificiului măreț, înălțat cu prețul a imense sacrificii: „Idealul Național“.

Prin legea ce s'a votat, țara a dovedit că înțelege să-și arate întreaga ei solitudine pentru urmașii celor morți pe câmpul de onoare și pentru invalizii de războiu, ale căror puteri de muncă s'au slăbit întru apărarea patriei.

Inițiativa privată nu va lipsi de sigur să completeze și să desăvârșească opera statului.

Iar strălucirea Mărășeștilor, fruct al vitejiilor neamului și recunoștinței lui, trecând hotarele, străbătând lumea, va spune tuturor, totdeauna că „Pe aici nu se trece“.

Mareșalul Joffre decorează apoi Mărășeștii cu „Crucea de război franceză“, medalia soldatului francez.

D-l Colonel Issailly citește textul următoarei citațiuni la ordinul de zi al armatei franceze:

„Mărășeștii nobil oraș martor al zilelor de încercări și de lupte glorioase ale anului 1917, în momentul când armata română luptând contra trupelor germane superioare ca număr, a oprit, printr'un eroic efort și printr'o rezistență îndârjită, o ofensivă pe care inamicul o credeă hotărîtoare și a constrâns pe acest inamic să renunțe la luptă, dupăce a încercat pierderi grele“.

Mulțimea adunată izbucnește în urale. Strigătele de „Vive la France“ nu mai conțenesc.

Mareșalul Joffre, vădit emoționat, ține următorul discurs:

„In Iulie 1917 armatele lui Mackensen atacau frontul ruso-român spre Siret pentru a-l rupe; ele încercau și să pătrundă pela sud în Moldova pe care o amenință la nord ofensiva combinată a Principeului Leopold de Bavaria și aceea a Arhiducelui Iosef.

Cu toate atacurile furioase care durară mai bine de 15 zile, Mackensen nu izbuti în fața rezistenței dârze a armatei române.

Stăpânind astfel inamicul, cu prețul unor eforturi eroice și a unor pierderi considerabile, armata română, salvă armatele ruse de pe frontul Bucovinei și acoperea victorios drumul Odessei.

Chiar dușmanii noștri au recunoscut proporțiile eșecului lor. Ludendorf chiar scrie în memoriile sale: »Armata română se consolidase în așa fel că, judecând drept imposibilă obținerea vreunui succes strategic, am oprit atacurile«.

Acesta este locul glorios pe care îl ocupă în istoria generală a Răsboiului, bătălia pe care am venit s'o comemorăm. Franța a trebuit să fie reprezentată și pentru ca amintirea Mărășeștilor să rămâne unită cu fastul istoriei sale, ea a citat la ordinea de zi a armatei sale acest sat, devenit pentru totdeauna celebru, conferându-i astfel titlul de nobele pe care ea l-a decernat orașelor sale martire.

Mă închin cu un pios respect în fața glorioasei amintiri a generalului Grigorescu și salut în numele armatei franceze pe eroii români căzuți pe acest câmp de onoare.»

D-l general Rășcanu, mulțumește, în numele guvernului român, pentru decorațiunea oferită Mărășeștilor și ex-

primă recunoștință pentru acest semn de simpatie față de noi, al Franței pururea victorioasă.

D-l Gh. Negroponte, președintele comisiunii interimare a urbei Mărășești rostește următoarea cuvântare:

„Mărășeștii înseamnă o dată de glorie neperitoare în analele istoriei noastre.

În luna August 1917 Germanii hotărâra să termine odată cu noi, să ne alunge din cele câteva județe ale Moldovei, în care, ca o sfidare pentru ei, tricolorul românesc stăruia să fălăie. Elanul furios al diviziilor teutone și al complicilor lor, se sfărâmă aci, în fața rezistenței eroice a unui stoicism antic a mândrilor soldați români, ale căror piepturi opuseră o barieră de netrecut dușmanilor noștri.

„Pe aici nu se trece“ a spus atunci M. S. Regele, gloriosul nostru Căpitan, care a fost sufletul binecuvântat al rezistenței și victoriei noastre ajutat de bravul general Eremia Grigorescu. Și în adevăr, nici nu s'a putut trece pe aici.

Nouă luni, după retragerea în Moldova, o adevărată minune se înfăptuise. Armata română s'a reorganizat grație patriotismului supraomenesc al Regelui, ofițerilor și misiunii franceze a generalului Berthelot și generalului Petin. Spuneți Franței, domnule Mareșal, că mormintele fiilor Franței căzuți aci ne sunt scumpe și le vom purta o pioasă recunoștință. Victoria dela Mărășești a fost Marna noastră.

Suntem adânc mișcați pentru onoarea pe care Franța ne-a făcut-o decorând orașul nostru și trimițând la această sărbătoare pe eroul dela Marna“.

După terminarea cuvântărilor, elevul Nicolaescu din liceul militar Tg.-Mureș, recitează o poezie atât de frumos, că mareșalul îl îmbrățișează.

În numele guvernului francez, Mareșalului Joffre, conferă următorilor ofițeri generali Legiunea de onoare:

În gradul de comandor d-lor generali D. Popovici și Moșoiu.

În gradul de ofițeri d-lor general de brigadă Zadig, colonel Grigorescu Artur, Marțian Dumitru, Pop Ene, N. Mihăilescu.

În gradul de Cavaleri ai Legiunei d-lor Locot.-Colonel Eug. Nicodini și Căpitan Zamfiropol.

În gradul cu Crucea de război d-lor locot. Hotnoc D., Popa Niculae, Ion Stănescu și Sava, șef de muzică.

D-l general Rășcanu decorează cu „Steaua României” pe capitanul francez invalid Pauly.

Mareșalul primește apoi defilarea trupelor. Ținuta acestora place mult eroului. Odată cu trupele defilează și invalizii de război. Mulțimea îi aclamă frenetic și îndelung.

La orele 12 jum. se servește pe peronul gării Mărășești, o masă de 200 tacâmuri.

Primăria Mărășeștilor a oferit mareșalului Joffre un admirabil album în semn de veșnică aducere aminte a marei zile, când ercul dela Marna a călcat pământul sub care zac eroii dela Mărășești și a hotărît să numească piața principală după numele lui.

Înainte de a părăsi capitala, mareșalul Joffre a adresat următoarea scrisoare d-lui general Rășcanu, ministru de război:

Domnule ministru!

Trupele române, pe care am avut onoare a le trece în revistă, în ziua de 19 August c., în parcul Carol, alături de M. Sa Regele, și la 22 August la serbarea aniversării Bătăliei dela Mărășești, m'au impresionat foarte viu, prin frumosa lor ținută și prin atitudinea lor mândră și marțială; ele

mi-au dat impresiunea unor trupe disciplinate, solide și gata a susține cu glorie marile și nobilele tradițiuni ale armatei române.

V'aș fi recunoscător, Domnule Ministru, dacă ați binevoî să fiți pe lângă M. Sa Regele, interpretul admirațiunii și urărilor mele ce le fac pentru armata M. Sale.

Primiți vă rog, Domnule Ministru, expresiunea înaltei mele considerațiuni.

Joffre.

*

CRONICA ECONOMICĂ.

Convenția cu Austria. Convențiunile economice sunt mai însemnate decât alianțele de război. Acestea se încheie cu scopul de a distruge. Acelea cu scopul de a construi. Și cum războiul, abia încheiat, a distrus nenumărate bunuri materiale, problema refacerii economice, a reconstrucției țărilor vandalizate de război, astăzi e mai arzătoare decât oricând.

Țările, ca și indivizii, tot mai mult trebuie să se convingă că izolate, și cu atât mai puțin învrajbite, nu-și pot îndeplini misiunea lor. De aceea e neapărată nevoie să-și întindă una alteia mână de ajutor.

Dintre toate țările înconjurătoare, incontestabil că Austria se bucură, în această privință, de o atenție specială, întrucât acest stat care constituie miezul fostei împărății habsburgice posedă industria cea mai puternică și mai utilată dintre toate celelalte state vecine. Țara noastră are încă nevoie de produsele industriale streine precum actuala republică austriacă redusă ca teritoriu dar cu o populație extrem de deasă are nevoie de cerealele și de produsele noastre.

Aceste considerațiuni au determinat pe cei cari au răspunderea gospodăriilor ambelor țări să fixeze într-o

convențiune specială; mijloacele prin cari ambele state s'ar putea sprijini reciproc economiceste. Convențiunea aceasta cuprinde clauze cari facilitează și intensifică mijloacele de producție ale ambelor țări prin activarea desfacerii disponibilităților în așa măsură încât să n'aducă prejudicii nevoilor interne ale fiecăreia.

În acest scop eră necesar ca produsele naturale sau industriale ale ambelor țări să se bucure de principiul națiunii celei mai favorizate, adică tratamentul lor să nu fie altul sau mai puțin favorabil decât al produselor celorlalte state și nici organele de desfacere ale acestor produse să nu se bucure de drepturi sau datorii nici mai urcate nici altele decât ale altor state. În noua convențiune s'a lărgit acest principiu în sensul că se consideră ca produse industriale și materiile importate de ambele țări cari suferă o transformare de fabricație. Acelaș tratament își asigură ambele state în ce privește taxele către stat, comune sau corporațiuni.

Libertatea transitului trebuia și ea asigurată complect prin excluderea oricăror taxe vamale și oricăror restricțiuni, iar prohibirea e considerată ca admisibilă numai din motive de siguranță publică, de poliție sanitară sau în anumite cazuri privitoare la proviziunile de războiu.

Prin aceeaș convențiune se asigură în mod reciproc un acord asupra admisibilității prohibirii sau restricțiunii comerțului și se fac înlesniri în ce privește transportul pe căile ferate ale mărfurilor de import pentru ambele țări.

O altă clauză importantă este regimul navigațiunii care se egalează. Vasele de comerț ale ambelor țări vor fi supuse reciproc aceluiaș tratament ca și vasele naționale. Pentru traficul

vaselor austriace între porturile românești și viceversa se va cere însă autorizațiuni speciale din partea guvernelor respective.

Comercianții ambelor țări vor fi autorizați să cumpere în aceleași condițiuni ca și cei indigeni iar voiajorilor li se vor face înlesniri vamale în ce privește eșantilioanele de mărfuri sau mărfurile pentru bălciuri.

Societățile anonime, asociațiile economice de comerț și orice întreprinderi similare se vor bucura reciproc de acelaș tratament ca și supușii ambelor țări cari se vor bucura în persoană, în proprietatea și în interesele lor de aceeași protecție legală ca și naționali. Societățile comerciale de asemenea nu vor fi supuse la tax mai mari decât cele naționale.

În ce privește măsurile de prohibire a exportului se va țineă seamă, în cea mai largă măsură, de nevoile ambelor părți contractante. Aceasta fiind o chestiune de o importanță specială, limitarea exportului și importului se va fixa printr'o convențiune specială în virtutea căreia contingentarea mărfurilor se face de comun acord și distribuirea de permise speciale în urma unei înțelegeri între București și Viena. Principiul acestei înțelegeri este stabilirea unei liste de mărfuri exportabile, fixarea cantității lor anuale și împiedecarea acaparării permiselor de către particulari.

Orice neînțelegere ivită asupra clauzelor acestei convențiuni va fi supusă arbitrajului. Tribunalul se va compune dintr'un delegat român, unul austriac și un supra-arbitru elvețian și ședințele se vor ține pe teritoriul părâtului.

Convențiunea se încheie pe termen de un an și cu dreptul de reînnoire trei luni înaintea expirării.

Un capitol special este destinat sprijinului reciproc în ce privește traficul transporturilor și ajutorarea cu locomotive, vagoane și vapoare de cari ambele țări și le pun la dispoziție.

Cea dintâi urmare favorabilă pentru România a noiei convențiuni comerciale va fi recunoașterea și grăbirea executării contractului încheiat cu o casă austriacă pentru repararea a cinci sute de locomotive.

Precum se vede, prin noua convențiune, a cărei alcătuire se datorește d-lui ministru al industriei și comerțului, Octavian Tâslăuanu, se creiază obligațiuni cari, fără să dăuneze economiei naționale fiecăreia din părți, asigură sprijin efectiv celeilalte părți contractante.

*

Proiectul de statut al Dunării a fost prezentat, zilele trecute, conferinței internaționale din Paris, întru unită cu scopul de a introduce noul regim riveran, sau mai bine zis nouele regime riverane, fiindcă, precum se vede, conferința internațională dela Paris vrea să introducă un regim pentru gurile Dunării și altul pentru fluviul însuș dela Braila până la Ulm.

Acest proiect e o mare primejdie națională, precum arată distinsul economist d-l *Vintilă I. Brătianu* într'un articol publicat în noul ziar „*Înfrățirea*” din Cluj dela 24 August a. c. sub titlul „In chestia Dunărei. Comisia Gurilor Dunărei”. Proiectul vrea să permanentizeze un rău, de care România a pățimit dela 1856 și apoi dela 1878 incoace. Pe când însă tratatele din Paris (1856) și din Berlin (1878) au instituit *C. E. D.* (Comission européenne du Danube) cu caracter provizor, conferința de acum vrea să o permanentizeze. Aici e o primejdie.

Altă primejdie e însaș prezența agenților vrăjmași ai Comisiunei Eu-

ropene pe pământul țării, cari, precum în trecut, așa pot să facă spionaj în dauna noastră și în viitor.

Comisia fluvială e investită, conform acestui proiect de statut, cu drepturi nelimitate. Ea poate să deschidă porturi france și zone libere în porturile noastre, — lucru ne mai pomenit în analele istoriei noastre.

Conferința internațională dela Paris ne tratează mai rău ca pe niște dușmani, pe noi bunii săi aliați. Ea vrea să internaționalizeze chiar și Prutul, care astăzi nu mai e rău de frontieră ca înainte de anexarea Basarabiei, ci fluviu în interiorul țării românești.

Așa se vede că conferința internațională e condusă de alte principii decât acele ale dreptății, frățietății și egalității, pe care le proclamau cu atâta emfază.

La Dunăre ar face excepție în scopuri de subjugare politică și economică.

Sperăm însă că, grație intervenției reprezentanților noștri români și streini amici, conferința va adopta și pentru Dunăre un singur regim, precum s'a făcut pe toate fluviile internaționale (Rin, Elba, Oder sau Escaut), nu două, cum voiește acum, și îl va organiza după alte principii, mai drepte și mai raționale.

Iată în rezumat concluziunile, la cari ajunge d-l *Vintilă I. Brătianu* în menționatul articol :

1. România nu poate primi acest statut fiindcă permanentizează pe acel învechit al Comisiei europene și care nu mai corespunde cu situația creată României-Mari.

2. Fiindcă supune în mod inutil Delta și toate brațele Dunărei, care nu interesează decât nevoile noastre interne, acelui regim învechit și contrar drepturilor noastre de stat suveran.

3. Fiindcă trebuie o comisie unică pe toată Dunărea navigabilă, la care să participe pe lângă riverani și state mari europene.

4. Fiindcă, pentru a garanta funcționarea unui regim de libertate trebuie solidarizarea statelor riverane, și deci respectarea drepturilor lor de suveranitate în apele lor; reglementul propus nerespectând aceste drepturi și nelăsând conform tratatelor și principiilor dreptului internațional aplicarea reglementelor și execuția lucrărilor fiecărui stat riveran în apele sale sub controlul Comisiei internaționale.

5. Fiindcă la Porțile de Fer se creiază un regim inadmisibil pentru interesele noastre și contrar principiilor de mai sus și se consolidează regimul unguresc.

6. Fiindcă prin clauzele porto francilor, zonelor libere, folosința forțelor idraulice, a regimului vamal și de aceea a punerii sub porunca agenților Comisiei organelor administrative românești, și a înființării de tribunale internaționale pentru a da hotărâre pe teritoriul național, se lovește în drepturile noastre de stat suveran.

7. Fiindcă contrar principiilor admise de Conferința Păcii, cabotajul nu este rezervat riveranilor, cum este drept să fie; România deține peste o mie de km. pe Dunăre, precum și Gurile ei pe ambele țărmuri.

Neatârănarea ei politică, propășirea ei economică, liniștea ei viitoare sunt direct legate de regimul ce se va stabili pe acest fluviu.

Ea nu poate primi decât un regim corespunzător cu aceste interese vitale ale ei, și tocmai ca stat mai interesat ca oricare altul la o temeinică rezolvire a acestei chestii, ea are ca și în 1883 dreptul și autoritatea mai mare ca oricare altul să se opună la orice regim, care robind Dunărea ar robi-o și pe ea.

Un articol asemănător a publicat d-l Vintilă I. Brătianu și în Nr. din Iulie c. al revistei englezești „*The Balkan Review*”. *Economistul*.

*

CRONICĂ ȘCOLARĂ.

Invățământul profesional în circumscripția Cluj.

A) Școalele civile.

II. *Zidirile școlare.* În Bistrița: a) școala civ. de fete se află în zidire proprie; în jumătatea a doua a zidirei sunt școalele primare de Stat, b) școala de băieți se află într-o zidire dată de orașul Bistrița Statului. Rog, să se ia dispoziții: 1. ca școala primară și școala civilă de băieți să schimbe locul, prin aceasta școala primară nu pierde nimic, dar cea civilă profită mult. Anume: direcțiunea școalelor civ. de băieți și de fete este comună, deasemenea este comun în parte și corpul profesoral al școlilor. Fiind ambele plasate în același loc, dar cu totul separate, fără îndoială s'ar face nu numai o ușurare a muncii corpului didactic, dar și pentru timpul de instrucție ar fi mai avantajos, delăturându-se cu totul întârzierile; 2. să se intervină ca orașul Bistrița să renunțe definitiv la zidirea unde este școala de băieți.

Zidirea școalei de fete are la fundament nevoie, pentru prevenirea unor cheltuieli considerabile mai târziu, de reparaturi radicale fiind prea slab. Altcum este pe deplin corespunzătoare.

Asemenea pe deplin corespunzătoare avem zidiri în Abrud, Cluj, Turda, Aiud, Huedin și Târgu-Mureș. În Huedin zidirea școalei împreună cu terenul este reclamată, în baza contractului încheiat cu Statul ungar, de către comunitatea reformată din localitate, o chestie care iar va trebui de timpuriu limpezită.

În Târgul-Mureș în aceeași zidire se

află plasată școala superioară de comerț de Stat, un oficiu pretorial și un post de vardiști de stradă. Rog, să se ia măsuri urgente, ca atât postul de vardiști, cât și oficiul pretorial, care amândouă în mod ilegal s'au plasat în zidirea școllei și, care contribuie în mare măsură la neorânduiala, care am aflat-o în această zidire, să evacueze de urgență clădirea școllei.

În clădiri nepotrivite sunt plasate școllele din Dej, Gherla, Reghin, Zlatna și Ocelele-Mureșului. Mai cu seamă cu totul nepotrivite sunt zidirile din Reghin, Zlatna și Dej. În Reghin și Zlatna sunt în localuri cu chirie. În Dej va fi nevoie de acordarea unui credit mai mare și de transformarea radicală a actualului edificiu, în care se mai află plasată și o clasă de școală primară.

Cea din Gherla și din Ocelele Mureșului sunt cevași mai corespunzătoare, dar au lipsă de încăperi. Zidirea școllei din Gherla este proprietatea orașului Gherla, dar dată pentru totdeauna în folosința Statului.

Sală de desemn au școllele de băieți din Bistrița și Abrud, cea de fete din Bistrița, Aiud și Turda (cea din urmă ocupată de internat).

Sală de lecții fisico-chimice și istorie naturală au școllele de băieți din Bistrița, de fete din Bistrița, Aiud și Turda.

Lipsește sală de gimnastică în Dej, Gherla, Ocelele-Mureșului, Reghin, Abrud și Zlatna. Apă de beut lipsește în Gherla, Aiud, Abrud și Reghin. Resumând: zidirile corespund încă necesităților urgente cu excepția celei din Reghin, care va trebui cu orice preț plasată în altă parte. Această constatare însă nu are scopul să spună, că celelalte lipsuri indicate în acest raport și în procesele verbale, n'ar trebui delăturate, și încă în timpul cel mai scurt posibil.

Teren școlar și grădină școlară în general lipsește. Ar fi de dorit, ca la

aplicarea legii de expropriere să fie luate în considerare și necesitățile școlilor civile. Dacă nu se va face acest lucru acum, mai târziu va întâmpina greutăți de neînvins. De teren disponibil școllele vor avea fără îndoială nevoie. Precum am amintit în multe locuri lipsesc sală de gimnastică, care vor trebui zidite, lipsesc internate, care cu timpul se vor înființa; se vor înființa pe lângă școlle și ateliere de lucru manual, lipsește loc de joc, de gimnastică de vară, grădină școlară, care s'ar putea planta, fie în vederea instrucției științifice, fie în vederea lărgirii cunoștinței practice a tineretului școlar etc.

Singură școala din Abrud este în posesiunea unui teren de circa 12 hectare. Studiarea întrebuințării acestui teren s'ar putea face în acord cu organele Ministerului de agricultură și în vederea nevoilor Munților apuseni.

Clădirile școlare apartinătoare Statului nu sunt asigurate. S'ar putea face asigurări în regia proprie a Ministerului de instrucțiune, ca la un eventual incendiu, să nu fie Ministerul nevoit a-și desechilibra bugetul cu noile clădiri. Nu sunt de părerea ca asigurările să se facă la societăți particulare. Clădirile școlare sunt în general destul de curate. Se remarcă în această privință școala din Abrud și Aiud, unde pe lângă menținerea unei curățenii și ordini de model elevii și elevele se îngrijesc și de florile plantate la micile balcoane ale ferestrelor dând întregii clădiri o înfățișare cu mult mai estetică.

Simțul estetic al elevilor să fie cultivat nu numai în mod teoretic în școală ci și în mod practic afară de școală.

III. Mobiliarul școllelor. În general corespunde necesităților. O parte a mobilierului foarte frumos și modern al școllei din Aiud a fost dat la ordinul Resortului în toamna trecută școllei civile din Orăștie. Ca uniformitatea să nu

sufere, acest mobilier să fie restituit iarăși vechiului proprietar: școalei civile din Aiud.

O mare parte din mobilierul școalelor civile din Odorheiu și Târgu-Mureș a fost înstreinat de autoritățile civile și militare, precum și de școalele locale.

Ideal ar fi la școale civile de băieți, întreg mobilierul școalei să fie confecționat în atelierul școalei, cum s'a făcut sub Unguri d. e. în Abrud.

IV. Ateliere de lucru de mână prevăzute cu unelte necesare avem la școala din Bistrița și Abrud pentru băieți, la școala din Bistrița, Dej, Cluj, Aiud și Turda pentru fete.

V. Colecțiunile științifice. Sunt îndestulătoare în general. Singure școalele din Reghin și Târgu-Mureș n'au avut nici un fel de colecțiune. Colecțiunile școalei din Târgu-Mureș au fost transportate în edificiul liceului de băieți.

Colecțiunile școalelor în acest an nu numai că n'au fost sporite, dar nici cele aflătoare în școale din motive multiple n'au fost puse îndeajuns în folosul instrucției. Întrebuințare intensă s'a făcut de mijloacele intuitive mai cu seamă la școala din Cluj și Abrud.

În Abrud, urmând tradiția lăsată în această școală dela Unguri, profesorii au contribuit și în acest prim an de școală românească prin munca individuală a fiecăruia la sporirea și întocmirea colecțiilor, aparatelor și mobilierului. Profesorul de geografie a desenat două hărți ale României, directorul și ceilalți profesori de specialitate au transcris în românește mai multe schițe, tablouri și deseme intuitive. În cea mai mare parte au provăzut obiectele cu numiri românești ș. a. Lucrul acesta se va face pe încetul și la celelalte școale.

VI. Biblioteca. Atât Biblioteca profesorilor, cât și cea a elevilor constă partea cea mai mare din cărți ungurești. Înjghebarea de biblioteci românești se face

cu mari greutate din lipsa de fonduri disponibile și din lipsa de cărți. Dacă o școală adună o sumă de bani, ca să-și cumpere o bibliotecă, alegerea cărților se face la întâmplare sau este lăsată la discreția librărilor.

Lipsește de tot cărțile românești în bibliotecile școalelor din Zlatna și Ocna-Mureșului.

Sunt de părerea ca: 1. *Cărțile ungurești* de prisos aflătoare în bibliotecile școalelor noastre, *anume cărțile potrivnice intereselor românești, să fie distruse.*¹⁾ Vor face excepție numai cărțile de știință și traduceri mai bune din limbi străine.

2. Biblioteci românești sistematice nu se pot înființa fără ajutor dela centru. Să se compună un catalog de cărți, care pot să formeze biblioteca tinerimii și unul, care să indice cărțile menite să formeze nucleul bibliotecii profesorilor. Aceste biblioteci să fie puse în posesiunea școalelor noastre, pe calea, care se va afla de cuviință.

Aflu deasemenea necesară luarea de măsuri dela centru pentru provederea școalelor noastre cu colecțiunile și aparatele necesare. Un deposit central oficial, sau încurajarea unei întreprinderi particulare de felul acesta ar fi de mare folos învățământului nostru.

VII. Societățile tinerimei. În prea puține locuri funcționează după anumite norme societăți de ale tinerimei, d. e. societăți sportive, cercuri de lectură turistice ș. a. Vârsta plâpândă a tinereții acestor școli până la un anumit grad explică aceasta. Cercurile de lectură au însă un rol destul de însemnat pentru școalele frecventate și de străini. Excursiuni școlare s'au făcut în toate școalele. Școalele din Aiud și Ocnele Mureșului au făcut o excursiune mai lungă de 1 zi.

¹⁾ Nu! Să se adune la un loc și să se trimită la fabrică! N. Red.

Pentru înlesnirea excursiunilor școlare, să se dea ordin tuturor cassierilor dela C. F. să libereze bilete de tren gratuite elevilor și profesorilor excursioniști, dacă la excursiune iau parte mai mulți de 15 elevi.

VIII. Administrație școlară și conducerea școalelor. În general funcționează normal.

Registre demne de remarcat și de introdus în toate școalele am aflat în biroul directorului școalei din Aiud și anume: Registrul inspecțiilor directorului, registrul despre absențele profesorilor, cronică evenimentelor mai importante școlare și cronică despre viața școlară a elevilor.

Lipsa de imprimate și de instrucțiuni precise privitoare nu numai la fondul ci și la forma în care să se facă administrația școalelor noastre a adus cu sine, că de uniformitate nu poate să fie vorba. Pentru buna propășire a școalelor aflu necesar organizarea unui curs pentru teți directorii și îndrumătorii școalelor noastre. În acest curs s'ar da pe deoparte instrucții privitoare la administrație, iar de altă parte instrucțiuni privitoare la îndrumarea învățământului din punct de vedere pedagogic și științific.

Sabin Oprean.

*

LA ALȚII ȘI LA NOI.

O nouă organizare a politicei franceze. Fiindcă Franța a făcut în timpul din urmă felurite experiențe cu diplomații și politicianii ei, se proiectează o reformă radicală a ministerului de externe (Quai d'Orsay). În deosebi a avut număroși reprezentanți în America latină, cari nu cunoșteau limba țărilor de acolo : spaniola.

În viitor se proiectează o împărțire a reprezentațiunilor diplomatice și consulare în zone. Diplomații și consuli vor trebui să cunoască limba

țării unde sunt trimiși și să servească 15 ani în zona pe care și-o vor alege. Avansările se vor face în cadrele zonelor alese, și, dacă se poate, fără schimbarea locului.

Pentru a creia oarecare unitate și stabilitate în politica externă, care în timpul din urmă fluctuă și ea, cum s'a văzut mai nou din explicațiile date, comisiunei afacerilor streine a camerei franceze, de domnii Briand, Tardieu și Millerand, se proiectează organizarea unui consiliu superior al afacerilor streine ce ar fi să se compună din foștii preșidenți ai republicei, din foștii ministrii de externe, apoi personalitățile mai remarcabile financiare, comerciale, industriale și agricole. Bine înțeles, deocamdată, se pune numai ideia. Discuțiile de o parte și experiența de altă parte vor da modalitățile aplicării ei.

Se discută și creiarea unui subsecretariat de stat al finanțelor interaliate, apoi organizarea serviciului de presă, a unui comisariat general al expansiunii franceze.

Asemenea e vorba ca viitorii preșidenți ai consiliului de ministri francezi să fie totdeauna fără portofoliu. Rostul lor ar fi să coordoneze lucrările singuraticelor resorturi minișteriale și să provoace acordul, acțiunile și decisiunile necesare.

În felul cum se discută proiectul de reorganizare pare să se apropie intrucâtva de organizarea ministerelor engleze, unde singuraticele departamente sunt conduse de ministrii specialiști în permanență; nu se admit deci răsturnările și frământările zadarnice din atâtea țări europene pentru un fotoliu ministerial.

E și acesta un punct al superiorității anglo-saxone față de celelalte rase europene.

*

Instituții franceze în streinătate. Bancherul Eduard de Rothschild a dăruit pentru „Institut de France“ o casă în Londra, cu menirea de a adăposti muncitori francezi, dornici să petreacă în capitala engleză pentru a face studii artistice, științifice sau literare. Cu prilejul acestei donațiuni, Lyon-Caen, secretarul perpetuu al Academiei de științe morale, a arătat că ea „va ajuta să facă mai strânse relațiunile intelectuale între Franța și Anglia... făcând cu puțință tinerilor Francezi să se pătrundă de cultura engleză, să se amestece în viața vecinilor noștri, să urmeze cursurile maestrilor lor celor mai distinși, să cerceteze muzeele lor, laboratoarele lor, bibliotecile lor etc.“

*

Cum vreau să rezolve Ungurii problema evreească? Ungurii, veniți după războiu la realitate, și-au dat seama ce înseamnă lipsa de control serios în viața publică a unei țări, de aceea, precum cetim în unele ziare maghiare, într'un nou proiect de lege iau măsurile cele mai drastice pentru purificarea atmosferei publice.

Iată punctele noului proiect de lege discutat în camera ungară:

1. Evreul nu poate cumpăra pământ, nici lua în arândă.

2. Evreii nu pot avea mai mult ca o casă. Locuințele mai mari trebuie căutate fără amânare și părțile de prisos rechiziționate.

3. Nici un evreu nu mai poate obține permisiune să se așeze în viitor pe teritoriu unguresc. Evreii, așezați în Ungaria dela 1914 încoace, trebuie expulzați din țară.

4. În toate școlile, slujbele, fabricile și institutele financiare ale Ungariei trebuie aplicat numerus clausus. Evreii nu au voie să întemeieze

în viitor școli proprii. Din școlile normale sunt cu desăvârșire excluși.

5. Statul nu va face nici transport nici altceva pentru ei. Evreii nu pot avea servitori ori ucenici creștini.

6. Redactorii, directorii, șefii, colaboratorii ziarelor, revistelor nu pot să fie Evrei și francmasoni.

7. Toate permisele și contractele statului trebuie revizuite.

8. În Ungaria Evreii și francmasonii nu pot să fie: miniștri, secretari de stat (secretari generali), șefi de secții, primari, ofițeri, notari publici, diplomați, funcționari comunali și județeni.

9. Evreii nu pot avea drepturi politice în Ungaria.

10. Toți Evreii, cari păcătuiesc împotriva ideii de stat maghiar, să se pedepsească în mod statarial.

Am reprodus aceste puncte mai mult ca o curiozitate. Ele nu sunt o soluțiune norocoasă a chestiunii evreești. Nu cu legi draconice, nici cu măsuri violente sociale (progromuri), ci cu organizații serioase economice se pot apăra popoarele amenințate de Evrei.

*

INSEMNĂRI.

Un ministru filozof: Benedetto Croce. Nu sunt multe ministere în lume, care să poată numără între membrii săi personalități atât de distinse ca alui Benedetto Croce, ministrul instrucțiunii publice în cabinetul italian Giolitti. Acest ministru ocupă un loc de frunte în mișcarea intelectuală contemporană. Ca filozof e așezat într'un rang cu francezul H. Bergson etc. Pe când însă Bergson e aproape exclusiv filozof, Benedetto Croce poate fi privit cu drept cuvânt și ca critic și istoric.

Operele sale fac o bibliotecă considerabilă. Memorii, în sens speculativ, studii, monografii, tablouri comparative,

tratate didactice precedă, însoțesc și urmează cele patru volume ale sale de *Filozofia Spiritului*, care formează nu un sistem, ci cum zice el însuși o serie de sistematizări în cugetarea sa filozofică. Activitatea spiritului său e surprinzătoare. El nu se ocupă de abstracțiuni. Nu se încheie în clasificarea datelor empirice. El privește viața. El cearcă s'o explice în formele sale reale, necesare, substanțiale și esențiale, adecă în istorie și în artă. Pentru că arta și istoria sunt creațiunile omului și de aceea ele pot fi cunoscute cu certitudine. Ele sunt date concrete și vii, ca și viața însăși.

Benedetto Croce e, alături de Bergson, E. Boutroux, reprezentant al cel mai autorizat al idealismului nou, care susține împotriva realismului nou, mai cu seamă american, că metoda științelor nu se poate aplica la filozofie, deși problemele celor două domenii sunt identice. Dar filozofia cuprinde în sine știința, care nu e decât o parte dintr'un întreg. Metodele însă le sunt diferite. Cei doi stâlpi ai clădirei filozofice alui B. Croce sunt *Estetica* și *Teoria și istoria istoriografiei*, adecă prima și ultima parte din lucrarea sa filozofică, *Filozofia Spiritului*. Lucrările intermediare, *Logica* și *Filozofia Practicei* sunt secundare. Ele sunt sâmburele sistemizărilor lui Croce. Primele două fixează limitele acestui solid întreg.

Croce, judecându-l după activitatea sa filozofică, pare că ar fi trăit multă vreme, deși nu e decât de 54 ani. Originar dintr'o familie din Abruzzi, el a primit o creștere aleasă într'un colegiu catolic. Cetitor pasionat, iubitor de ediții vechi și rare, el a cetit foarte mult. A început apoi să și scrie. Nu are însă demonul elocinței, nici darul imaginilor și al avântului poetic. Deace caracterizează scrisul său e limpezimea și vigoarea sa logică. Deși istoria literaturii italiene alui de Sanctis a făcut asupra

lui o profundă impresiune, el e lipsit cu toate acestea de vioiciunea, eleganța și grația acestui scriitor.

O întâmplare tristă îi sguđuie viața: cutremurul de pământ dela Casamicciola îi omoară părinții și pe unica sa soră; el însuși e îngropat de ruine și rănit grav.

După însănătoșare, se duce la Roma cu fratele său și locuiește la vărul său Silvio Spaventa. Aici intră în legătură cu politicieni, profesori și ziariști. Urmează și un curs de jurisprudență la universitate, mai mult ca amator decât ca elev zelos.

Mai mult îi plăcea să lucre în bibliotecă, după bunul său gust, urmând înclinările naturale ale spiritului său. În anul al doilea audia regulat cursul de filozofie morală al profesorului Antonio Labriola, care i-a deșteptat gustul pentru problemele morale, asupra cărora avea să stăruiească mai târziu și el în *Filozofia Practicei*. Cu toate acestea, deocamdată, îi lipsește sentimentul vocațiunii sale filozofice.

Cetind, meditând caută pretutindeni un echilibru intelectual și moral. Revine la Neapol, călătorește în Germania, Spania, Franța și Anglita.

Ceeace-l preocupă, după ce se întoarce acasă din aceste călătorii, e erudiția: lucrările istorice și literare.

În curând își dă seamă de îngustimea lor și atunci studiază filozofia și metodologia istoriei la autorii italieni și germani, mai cu seamă *Știința nouă* (*Scienza nuova*) alui Vico.

În 1895 Antonio Labriola îi trimite studiul său asupra *Manifestului Comuniștilor* de Karl Marx. Lucrarea aceasta îl fascinează, îl înalță, îl pasionează. Cu o râvnă de nedescris studiază economia politică.

Această nouă orientare îl îndrumă la filozofie, dar îl îndrumă acum cu o bogăție de cunoștințe pe care înainte, după propria lui mărturisire (*Contributo*

alla Critica di me stesso 1918), nu o avea. Croce ne spune, că meditațiile sale, studiile sale economice aveau ca țintă finală: istoria.

Nicicând socialismul n'a avut un partizan mai convins decât el. A ajuns să-și formeze o credință nouă despre regenerarea neamului omenesc prin și în muncă, — credință care mai târziu slăbește și pierе. Ceice doresc să aște amănunte mai multe despre aceasta pot ceti articolul său *Moartea socialismului*, publicat în cartea *Cultura și Viața Morală (Cultura et Vita Morale, Laterza, Bari 1914)*.

Socialismul tradițional, fondat pe comunitatea și egala repartitie de bunuri, a dat naștere multor programe reformatoare și revoluționare, care nu înseamnă nimic, fiindcă sunt depuse în opere mediocre. Acest socialism utopist, născut din dorința copilărească de egalitate și regularitate, atunci când însaș viața e neegală și neregulată, nu trebuie confundat cu socialismul modern sau maximalul, care e cu totul științific.

Sindicalismul, format pe urmele lui Marx de agerul George Sorel, n'a produs nimic pozitiv, ci s'a pierdut în o serie de critici negative, adesea juste, la adresa statului democratic modern. Proletariatul e incapabil să guverneze. Ii lipsește pregătirea, înălțimea și bunul simț burghez. Lucru constatat în Italia, Franța, Anglittera.

Când și-a scris Croce articolul său despre socialism, nu putea cunoaște exemplul ce ni-l oferă Rusia de astăzi. Recunoaște și el însă rezultatele apreciable ale socialismului modern și istoric: mai multă dreptate în realitatea socială, dezvoltarea studiilor economice, un nou aspect al istoriei și, din punctul de vedere material, îmbunătățirea condițiilor de existență ale muncitorilor.

În timpul din urmă Croce se ocupă tot mai intensiv de filozofie. El medi-

tează și-și coordonează meditațiile; cearcă să le deă formă. Intră în legătură cu Gentile, profesorul de filozofie al universității din Roma. Tot mai mult se cristalizează în capul lui planul unei opere estetice și de istorie a esteticeii. Planul e din 1898, dar opera nu apare decât în 1902

Intr'aceea s'a preocupat și de alte chestiuni.

Estetica ca știința expresiunii și lingvisticeii generale l-a determinat pe Croce să fondeze revista *Critica*, al cărei prim număr apărui la Neapol în Ianuarie 1903.

Această revistă își propune să studieze viața intelectuală italiană în ultima jumătate de veac. Gentile îngrijia partea filozofică, iar Croce partea istorică-literară. »Lucrând la *Critica*, serie Croce, am simțit dezvoltându-se în mine conștiința limpede că mă aflu la locul meu, că dau publicului partea cea mai bună a ființei mele, că săvârșesc o operă politică în sensul larg al cuvântului, o operă de adevărat cetățean».

Afară de revistă, el publică dela 1903 încoace *Logica, Filozofia Practiceii*, studii asupra lui Hegel, monografia lui Vico, lucrare de mare însemnătate și *Teoria Istoriografiei* (ultima ediție e din 1920).

Sub durata războiului a scris monografiile sale asupra lui Goethe și Shakespeare. »Recetind în tristele zile ale războiului mondial operele lui Goethe, zice Croce în prefață, m'am ales cu o liniște și seninătate cum, poate, nici un alt poet n'ar fi fost în stare să mi-le procure, în asemenea măsură».

Reprvindu-și întreagă activitatea, Croce ne spune că ceea ce posedă el este arta de a învăța. Doctrina pedagogică, care mărginește educația la anii tinerețelor, e falsă. Iar aceea, care consideră viața ca o educație continuă, e de un adevăr fecund. Și ceea ce caracterizează

filozofia sa e metoda sãu, care-i permite sã-și modifice și îmbogățescã în continuu cunoștințele sale. El nu are pretenția sã deã ultima explicație a lumii într'o formulã, dela care sã nu existe abatere. Filozofia sa e mobilã, vioaie, care trăiește și se sporește neîncetat între cadrele fixate de logicã cu scopul de a cuprinde în sine tot mai mult adevãr

și realitate. Un adevãr definitiv ar fi un adevãr mort. E ceva asemãnãtor cu științele naturale. Nu are nimica static, ci numai dinamic, static fiind doar spiritul, unica realitate concretã, care creiazã diferitele forme și le dã conținut și viațã.

Iatã cum se prezentã ministrul filozof Benedetto Croce.

Ion Georgescu.

Cãrți românești.

I. I. Stoican, Tragedie mutã. Editura „Cartea Româneascã” S. A. București. Prețul 15 lei. Format 8°, 326 p.

Un critic literar din vechiul regat scriã anul trecut, sub impresiunea unirii politice a tuturor provinciilor românești într'un singur regat, și amãgit de iluziunea deșartã a unei fericiri paradisiace în noul stat, cã în curând se va schimbã fața literaturii românești. Accentele jalnice și înduioșatoare vor dispãrea. Literatura militantã va fi necunoscutã. În deosebi cea de revendicațiuni, atãt de frecventã înainte de rãsboui, va încetã cu totul.

Nimic mai fals.

Dovadã e și romanul de fațã. Ca atâtea alte scrieri literare românești („Dan” de A. Vlahuțã, „În lumea dreptãții” de I. Alex. Brãtescu-Voinești, „Douã neamuri” de C. Sandu-Aldea etc.) e și aceastã „Tragedie mutã” un strigãt de revoltã împotriva nedreptãții sociale dintr'un stat plin de corupțiune. E, poate, și prea exagerat, de aceea pierde mult din efectul, pe care l-ar fi avut cu siguranțã, dacã ar fi pușin mai cumpãtat.

Iatã, de ce e vorba.

Un bãiat deștept dela țarã, Ion V. Țârdea, eroul romanului, deși e dotat cu admirabile calitãți, deși învățătorii și profesorii lui îi profetesc un viitor

strãlucit, deși e totdeauna cel dintãiu între colegii de școalã, deși chiar și în publicitate, ca scriitor și conferențiar, are succese remarcabile, nu izbutește în viațã sã-și asigure existența sa și a familiei, din simpla cauzã cã nu are noroc. (Autorul și pune în gãndul celor doi frați, Ion și Grigoraș Țârdea, urmãtoarele versuri caracteristice dintr'un vechiu cãntec popular:

Foaie verde siminoc,
Neamul nost' fãr' de noroc !)

Așa cum e înfãțisat nenorocul familiei Țârdea în romanul de fațã e însã pușin verosimil. Bãiatul cel mai mare al familiei, Gheorghe, crescut cu atãta chin și greutate, dupãce ajunge sublocotenent și ar puteã fi și el de ajutor fraților sãi mai mici, mai cu seamã lui Ion, care nu mai poate suferi umilirile slugilor și ale puului de ciociu grec, Leonaș Crisaldis, trebuind astfel sã iasã dela curtea boiereascã și sã trăiascã de capul lui, se îmbolnãvește de pleuritã și moare în floarea tinerețelor. Alt bãiat, Grigoraș, dupãce e bătut cu harapnicul la moșia unui colonel de vãtavul jidov, de rămãne cu fața rãvãșitã, moare în campania din 1913 contra Bulgariei. O sorã, Zamfira, bunãtate de femeie, de sã nu-i gãsești pereche, se mãritã dupã bețivanul și stricatul satului, Neculai.

„Ogod, care-i bea toată averea și pe deasupra o mai și bate. Familia aceasta nenorocită nu primește nici partea de moștenire cuvenită, testată ei de bătrânul boier Crisaldis, fiindcă familia acestuia falsifică testamentul. Culmea nenorocirii o reprezintă, firește, eroul principal, Ion V. Țârdea. Ca să fie mai tragic, autorul îl pune pe erou, să se însoare de pe clasa VIII de liceu și să se lupte cu toate mizeriile traiului în anii de studiu universitar. Tânăra lui nevastă ne mai putând răbdă foamea și sărăcia își vinde tinerețea și frumusețea, pentru a fugi mai pe urmă la Nisa cu rivalul său, Leon Crisaldis. Ultimul examen la facultatea juridică, de care atârână soarta lui, nu-l poate trece el, care pentru știința lui se luă de piept și cu Dumnezeu; el care a fost recomandat de decanul facultății la familiile mai bune ca mediator. Cunoscând lanțul neîntrerupt de nenorociri al acestei familii, pare că își face rău, să-l vezi pe erou, cum umblă și se interesează la portarul facultății, să afle, cine a izbutit la examen și cine nu. După atâtea dureroase antecedente, nu se putea alt rezultat decât cel negativ. Și ca nefericirea să fie deplină și tragedia din mută, cum o numește autorul, să devină strigătoare, strident de strigătoare, în ziua, când a căzut el la examen și l-a părăsit nevasta, inebunește și mamă-sa, crepând capul bărbatului și al copilului Sandu cu toporul și aruncându-se, pe urmă, și ea într'o vâltoare a Siretului. Când citește eroul, Ion V. Țârdea, scrisoarea frăiorului Călin despre nebulnia mamei, și cele făcute de ea în nebulnie, mai apoi scrisoarea plină de insulte a nevestei care-l înșală și fuge la Nisa, amețește, cade și, lovindu-se cu capul într'un cuiu, moare într'un lac de sânge. Din întreagă familia

Țârdea nu mai rămâne decât Călin, acasă la părinți și copilașii lui Ion: Marin și Magda, departe în streini, strigând sfășietor, ca puii golași căzuți dintr'un cuib călduros: „Tatia“ și „Mamia“ și iar „Tatia“ și „Mamia“...

Aceasta e jalnica, prea jalnica tragedie alui Țârdea.

Și e prea jalnică această tragedie nu numai din motivul invocat și de autor, ca motto, la capitolul XLIV, dintr'o cugetare a d-lui N. Iorga: „E tragică, în adevăr, numai căderea aceluia care s'a ridicat singur“, ci mai ales din motivul că autorul, conform curentului literar la modă, face din eroul său nu un om, unul singur, cum este ori și cine de cele mai multe ori în luptele cele mai grele ale vieții, ci un șirag nesfârșit de oameni, — toată gloata strămoșilor săi plugari, o pune să se sbată într'insul după lumină și fericire.

Realitatea e însă alta. Indivizii cei mai mulți, dacă sunt cât de cât bine dotați, își creiază o situație și pot să ducă o viață, dacă nu deplin fericită, cel puțin tolerabilă. Cu atât mai vărtos izbutesc familiile bune, care se reculeg într'o parte pentru nenorocirile venite din altă parte. Iar, când un șirag nesfârșit de oameni luptă conștient și consecvent într'un individ pentru o cauză dreaptă, deruta e exclusă.

De aici cusurul fundamental al acestui roman. Dacă nenorocirile ar fi mai puține, efectul ar fi mai mare. Așa însă e fals. Cine dovedește prea mult, nu dovedește nimic (Nihil probat, qui nimium probat), ziceau cei vechi, și ziceau foarte bine.

De unele cusururi mai mici, nici nu amintesc, ca de pildă, că eroul romanului, care ținea mult la familia sa de țărani face nuntă fără să aducă pe cineva din ai săi dela țară, și mai târziu, deși păstră legăturile cu cei

de acasă, nu știe că ai lor nu mai sunt vechili la moșia boierească, ci s'au mutat la pădure, ori alt cusur, că el, bărbatul cult, cu studii universitare, nu-și dă seamă, că nevasta lui, care face plimbări după amiezi și nopți întregi, purtându-se îmbrăcată la modă, pe când el nu-i dă o pară chioară, de unde poate avea parale și ce vieață poate duce? ș. a.

Și totuș romanul are și calități.

Autorul e un remarcabil talent de povestitor și posedă cultură literară frumoasă.

Talentul de povestitor cred că nimic nu-l dovedește mai bine ca împrejurarea că te fascinează dela început până la sfârșit. Nu-l poți lăsa din mână, până ce n'ai isprăvit și ultima filă de cetit. Cultura literară se resimte din întreg scrisul autorului, dar o poți vedea și din vorbele înțelepte și expresive, cu cari își împodobește fiecare capitol al romanului său.

Mai remarcăm și nuanța creștină pronunțată a acestui roman. Eroul e, și pretinde dela fiecare tânăr să fie, în momentul cununiei tot atât de curat la trup și la suflet, ca și mireasa sa. Afară de aceea în momentele cele mai grele ale vieții află alinare în religiune, în exemplele ei de răbdare sfântă și în lecturile ei întăritoare de suflet. Până acum au fost puțini autorii profani, la noi Români, cari să citeze cu atâta familiaritate fraze și scene din biblie. O calitate care trebuie încurajată.

Ce privește forma (limba și stilul) e desăvârșită. Nimic de observat. Nimic de dorit. În deosebi îl recomandăm cetitorilor transilvăneni cari vreau să-și însușească o limbă ușoară, curgătoare și să cunoască atâtea stări și fenomene ciudate din vieța fraților noștri din vechiul regat. De-ar fi scutit

și de multele, poate prea multele greșeli de tipar, romanul ar fi, în ce privește forma, chiar ideal. Un cetitor inteligent însă ușor observă greșelile acestea și le poate îndrepta însuș.

Verax.

*

Bucura Dumbavă, Cartea Munților. Colecția Cărților Galbene. București 1920. Pasagiul Român 22. Format 8°, 97 pagini. Prețul 6 lei.

Iată o carte care nu e iertat să lipsească din mâna nici unui Român adevărat. Mai ales tineretul, căruia autoarea îi face o caldă închinare, trebuie s'o cunoască, din fir în păr, și s'o poarte totdeauna la sine, ca un breviar. Aici va găsi tot ce va dori, ori de câteori va fi cuprins de dorul de munte, de dorul înălțimilor curate, de dorul de a-și purifica sufletul la sânul iubitor al naturii-mame. Mai întâi se arată ce importantă e clipa plecării la munte. Dacă nu e senin cerul, să fie senine sufletele. Însemnătate deosebită au și tovarășii, apoi hainele și dichisul drumețului. Cine nu se îmbracă, cum se cade, la munte, ușor se alege cu „junghie, tuse și sdreanță”. Hrana e cea obișnuită: slănină, brânză, pâine, ciocolată, mere și ceai. Folositoare sunt și îndrumările date pentru „economia forțelor”. Vorba Moșului: Mergi încet, ajungi departe. Când rătăcești, sunt bune „întrebările”. Clasic e capitolul despre „cuviniță”. Ar trebui reprodus în manualele școlare, să-l știe băieții și fetițele pe din afară. Reținem din el câteva fraze: Când în țara românească nu vor mai înjură „superiorii”, nu vor mai înjură nici țărani. Împrejurul caselor de adăpost (e vorba de Elveția) nu vezi mormane de cutii de conserve golite și de cutii murdare. Păzitorul ca și drumeții au grija curățeniei locului. Ei ar privi ca pe niște barbari pe acei cărora nu

le-ar fi drag fiecare copac și fiecare fir de iarbă. Capitolul încheie: Intorcându-mă odată de pe vârful Omului, însoțitorul meu țăran îmi zise: „Ce zi frumoasă am avut; n'am auzit glas de om“.

Se arată apoi, ce farmec are conversația în jurul focului la munte. E ca o sfântă spovedanie. Asemenea poezia neîntrecută a focului. Altfel e focul de brad, care bubuie și aruncă scântei. Altfel cel de fag, care se topește ușor și altfel cel de stejar, cel mai călduros și mai frumos; are jeratec ca rubinul. Frumos și vijelios e focul de jnepeni, dar nu prea călduros. Nu sunt uitate, firește, nici stănele, la bacia cărora afli tot atâtea cînste, ca și la plugarii dela țară. Capitol interesant e cel cu „Florile“, care trece în revistă toată flora noastră alpină. Se ține seamă și de numirile aflătoare în dicționarul botanic al lui Panțu, dar se aduc și elemente nouă foarte interesante. Astfel autoara insistă asupra numirii deosebit de expresive a smirdarului (bujorului de munte), fiindcă sugerează și felul parfumului acestei flori, — te gândești la smirnă! Ori cealaltă numire a bujorului de apă: brustan, latinește „telekia speciosa“. — Alt capitol înfățișează frumusețea munților în toate „anotimpurile“. Primăvara frăgezimea, vara culoarea și bogăția, toamna luminozitatea, iarna măreția. Nu e anotimp să nu prezente interes deosebit. Autoara ar ști povesti multe în legătură cu fiecare din aceste anotimpuri, ori în legătură cu „apărarea“ și „duhul munților“, dar i-se pare că n'ar termina niciodată. O întâmplare povestește cu toate acestea. E vorba de o cununie în dricul iernei, celebrată în schitul din peștera Ialomicioarei, din inima Bucegilor. Nu cred să se fi adunat vreodată în bisericile poleite

din oraș oameni mai adânc pătrunși de sfânta taină a căsătoriei ca aceștia, încheie distinsa scriitoare. Și din cadrele, în care ne înfățișează dânsa cununia, vedem că e așa. E măreția fără seamăn a întregii naturi, devenite templu, ca în poezia populară Miorița.

Când mântui cartea de cetit, un adânc regret te cuprinde. Pentru ce n'a continuat autoara? Pentru ce n'a mai destăinuit și alte lucruri minunate din experiențele ei bogate făcute la munți? Nimeni doară nu cunoaște ca ea munții noștri! Bucegii îi sunt tot atât de familiari, ca și Negoiul ori Retezatul. Cine a călcat atâtea loc și a atins de nenumărate ori astfel de înălțimi, trebuie să știe multe. De aceea zicem: mai așteptăm astfel de cărți. Ele vor fi o adevărată binefacere, fizică și morală, pentru generația noastră istovită de răboiu. *Ion Georgescu.*

*

În atențiunea d-lor profesori de istorie. Un fals istoric. În editura librăriei Sococ & Cie (de fapt Schwarz & Șaraga) a apărut un nou manual pentru istoria Românilor de dl prof. N. Constantinescu. Expunerea e făcută cu căldură, materialul referitor la istoria Românilor din Dacia-superioară e de altminteri tot atât de redus ca și în celelalte manuale din vechiul Regat.

Harta, numită istorică, dela finele cărții e însă un fals istoric, căci peste ținutul, în care se află și Sași, în minoritate însă față de Români, e tipărit *Țara Sașilor*. Așa nu s'a numit acest ținut nici în trista epocă până la 1848, ci numele oficial, după documente, a fost *fundus regius*, românește *pământ regesc*, Sașii îi ziceau *Königsboden*, numit astfel, pentru că *regii* Ungariei, Geza, dar mai ales Andreiu al II-lea, cu confirmarea și a urmașilor acestora, i-a primit pe Sași ca

hospites pe acest pământ românesc cu condiția să se folosească de munți, pășuni și ape în tovărășie cu *Românii* și *Bisenii*, locuitorii autohtoni ai lui.

Tot un fals istoric e și inscripția *Țara ungurească* peste partea de vest a Transilvaniei, inclusiv *Țara Moșilor*, căci acolo nu au fost *niciodată* Unguri și ceice au cutezat să între nu și-au mai revăzut neamurile. De altminteri *Unguri* nici nu au existat în constituția veche a Transilvaniei, ci numai *Nobili*, *Săcui* și *Sași*. Ungurii de acum din Transilvania sunt importați în veacul trecut, ca să slăbească elementul românesc. Dacă mai adăogăm și inscripția *Țara Săcuilor* peste partea de est a Transilvaniei, vedem că *Românii* din punctul de vedere al drepturilor politice nu sunt nici acum în Ardeal, căci d-l Constantinescu a restabilit faimoasa *Unio trium nationum*, care ne-a apăsât 417 ani.

Manualul e aprobat de On. ministeriu regal român al instrucțiunii...

Cibiniensis.

*

1. Colecția Cărților Galbene. Ce vrem? Catechism pentru suflete nehotărâte. București, Pasagiul Român 22.

Colecția aceasta vrea să fie o selecțiune mai liberă a chestiunilor culturale și politice, literare și artistice, cu deosebită atențiune spre tot ce înfățișează un interes mai nou, o interpretare mai fecundă și o exaltare mai sinceră a vieții. Mai ales ține să combată direcția cărturăristă, care, ca orice degenerare, e primejdioasă.

În Nr. 1 sunt câteva axiome, din care se deprinde o concepție eroică a vieții. Astfel axioma 12 zice: „Oamenii nu sunt egali. Omul cel mai superior să fie stăpânul cel mai mare. Nu e nenorocire mai groaznică, decât atunci când puternicii pământului nu sunt primii dintre oameni. Atunci totul e

fals, monstruos și toate merg de-a-ndoasele.“ Iar cugetarea din urmă (19) e: „Toate năzuințele omenești sunt încercări: lungi încercări. Să ne păzim de micile victorii. Să ne păstrăm pentru o victorie mare.“

Rec.

*

2. D. Ioanițescu, Un apostol al vieții moderne William James. O scurtă privire și câteva pagini alese.

După o scurtă privire asupra filosofiei Americanului W. James, de natură mai mult informativă decât critică, se dau câteva pasagii mai caracteristice pentru cugetarea acestui filosof. Ca în orice filosof „reformator“, pe lângă unele păreri întemeiate, sunt și o sumă de idei greșite. Astfel deprecierea valorii raționale a omului e o mare greșală. Din faptul că ideologiile filosofilor sunt foarte diferite și uneori contradictorii nu urmează că ele sunt pur și simplu condamnabile. Urmează numai atâta că îți trebuie pricepere deosebită ca să poți face discernământul convenit între raționamentele adevărate și cele false. Pragmatismul nu poate fi calea cea mai sigură pentru aflarea adevărului și a binelui. De câteori nu rezultă și din idei și convingeri greșite câte o fărâamă de bine. Dar această fărâamă de bine nu poate fi sancțiune suficientă pentru un întreg sistem greșit. O pildă. Mohamedanismul și peste tot fatalismul oriental a dus unele popoare la minuni de vitejie, precum le duce astăzi la o apatie și moleșală care le ține în urma tuturor popoarelor europene. Ei bine, cum mai poți afla cu metoda pragmatistă, preconizată de James, în astfel de cazuri adevărul și binele? — Greșite sunt și părerile filosofului american despre „Dumnezeul ireal și deșert al teologiei școlastice“, pe care arată că nu-l cunoaște, apoi felul cum justifică „mulțimea și

felurimea sectelor și credințelor religioase". Adevărații cugetători nu trebuie să mărească anarhia spirituală, încurajând pornirile deșănțate individualiste, ci să înfrățească spiritele printr'o desăvârșită unitate de gândire. Pentru așa ceva se cere însă studiu și meditație profundă asupra adevărilor eterne. „Și e foarte cu puțință, zice James cu multă dreptate într'un loc, ca noi să ne aflăm în univers, așa cum se plimbă prin bibliotecile noastre câinii și pisicile — care și ele văd cărțile și ascultă convorbirile noastre, dar nu-și dau cu nimic samă de ce înseamnă toate acestea." Incolo „Indrumările pedagogice" sunt clasice. Ele singure merită să fie cunoscute și urmate de cât mai multă lume românească, atât de streină de practicitatea și laboriositatea proverbială a Americanilor.

Cu aceste restricții necesare recomandăm lectura acestui „apostol" (sit venia verbo!) al vieții moderne.

* *Spic.*

3. Const. Beldie, *Glassa Spiritului Cărturăresc*. Incercare antiintelectualistă.

Broșura aceasta e, cum arată și subtitlul, o încercare directă de a combate intelectualismul modern. De altfel, precum s'a notat deja, întreagă colecția cărților galbene are direcție antiintelectualistă. Glossele cele mai multe sunt adevărate. Povața următoare: „Tinere, nu te rușină de slăbiciunile, de ticurile și de pasiunile tale. Astea dau culoare, frăgezime și pitoresc ființei noastre" ne revocă în memorie sfatul contrar dat de tânărul poet bucovinean G. Rotică, Drag copil cu ochi senini:

„Soarbe, soarbe 'n ochii tăi
Tot seninul clarei zile,
Dar de fluturi și de flori
Fugi departe, fugi copile!

Florile și fluturii
Pun o fermecată ceață
Peste ochii de copii,
Ca să plâng' apoi o vieță."

Credem că vor prinde mai mult versurile Bucovineanului, decât povața aforistică a Bucureștanului. (Ac.)

CHESTIUNI DE LIMBĂ.

Cum vorbim românește? Sub titlul acesta cetim în „Convorbiri Științifice" următoarele: Frații din regatul vechiu ne sunt superiori în limbă. Un fapt, ce nu-l contestă nimeni.

Dar adaug, că nu toate expresiile, nu toate cuvintele române transcarpatine sunt superioare expresiilor și cuvintelor românești ciscarpatine.

De ce e mai frumos și mai logic a zice: „La 12 ore *iau masa*, la 7 seara *iau masa*" decât a zice: „La 12 *prânzesc* și la 7 *cinez*?" Poate ca să scoatem din uz cele două cuvinte (prânzesc și cinez) adânc înrădăcinate în popor.

Pe acelaș calapod ar trebui să zicem „Luarea de masă cea de taină", în loc de „Cina cea de taină", dacă dorim morțiș să expulșăm frumosul cuvânt *cină* din tezaurul limbii vorbite.

În aceeaș ordine de idei, nu se poate admite eliminarea cuvântului *amiază* de dragul cuvântului *masă*, cum fac unele ziare scriind „La ora 2 după masă", în loc de „la ora 2 după amiază". Nu pledează nici un motiv estetic pentru introducerea mesei de sufragerie chiar și în măsurarea timpului, unde Soarele hotărăște ceva mai mult, decât pofta noastră de mâncare, foarte schimbăcioasă, ori hărnicia bucătăresei, iarăși de ceva mai puțină punctualitate decât mersul Soarelui.

Am dori să știm, cum ar traduce imitatorii tuturor obiceiurilor proaste din Regat, construcțiunile expresive românești:

„Spre amiazăzi străluci lumină multă“. (Biblia Șerban-Vodă, 1688).

„Intunecă Soarele într'o amiazăzi, cât se vedeau stelele“. (Moxa, 1620).

Poporul prânzește pe la 8 dimi-meafa, adecă mult înainte de amiază (pardon : „înainte de masă“). De aci cântecul :

Să n'am prânz
Fără de plâns;
Nici amiază
Fără năcaz;
Și nici cină
Cu hodină... (Poporan).

Nu înțeleg de ce e mai frumos cuvântul turcesc *chibrit* decât neașul *lemnuș*? De ce e mai de bun gust

farfuria turcească, decât *tăierul* românesc? Ori *tinicheaua* decât *tabla de zinc*?

Din zinc turcul a făcut tinichea. Din oala turcească au preluat cuvântul României din principate, în timp ce noi aveam *pleu*-l dela Nemții (*Bleeh* = placă subțire de metal), cari îl produceau și dela cari îl cumpărau și Turcii.

Adevărul și logica ne-ar impune ca mai de grabă să zicem *pleu* și *pleuar* decât *tinichea* și *tinichigiu*, căci e mai logic a primi cuvintele dela industriașii germani, cari ne dau și cuvintele, decât dela Turci, cari și ei au primit obiectele cu cuvinte cu tot dela aceiași industriași germani.

Reviste românești.

„*Tribuna Juridică*“, anul al II-lea, Nr. 22—25 dela 20 Iunie a. c., București, Calea Călărașilor Nr. 77, revistă de jurisprudență, sub conducerea unui comitet de avocați și magistrați, publică, la loc de frunte, conferența ținută la universitatea din Cernăuți, în ziua de 3 Iunie 1920, de d-l director al revistei, *D. Alexandrescu*. Conferența e de un interes și de o raritate deosebită, de aceea ținem să atragem atențiunea cetitorilor noștri asupra ei. După o întroducere nimerită pentru Bucovina, în care se reamintesc împrejurările uciderii mișelești alui Ghica-Vodă la 1 Octomvrie 1777 și se citează versurile lui Vasile Alecsandri din »Răpirea Bucovinei« scrie la o sută de ani dela această fărădelege, conferențiarul începe să facă o serie de alăturări între codul civil român și codul civil austriac. *Aceste alăturări toate dovedesc că codul civil român e inferior celui austriac, deci e absolută nevoie ca cel dintâiu să primească toate dispo-*

zițiile raționale ale celui din urmă dacă vrem să înălțăm legalitatea și moralitatea țării. Astfel după codul lui Caragea femeile n'au voie să ocupe nici o funcție publică în stat. Cu drept cuvânt concludе conferențiarul: »Asemenea legi, de alte timpuri, trebuiesc date uitării, iar ceva mai târziu: »Femeia nu poate fi pompier, pentrucă ea are menirea de a aprinde focul, iar nu de a-l stinge«.

Altă alăturare interesantă, din care iarăș apare superioritatea codului civil austriac față de cel român, este în privința cercetării paternității naturale. Mama e totdeauna sigură (*Mater est semper certa*). Aceasta nu se discută. Nesigură e uneori paternitatea naturală. Unele legiuri (cea franceză, bunăoară, și după ea cea română) opresc cercetarea ei, ceea ce constituе o enormă greșeală. Astfel de legiuri încurajează deadreptul destrăbălarea. Bine observă distinsul conferențiar: Legea zice, în adevăr, băr-

batului : „poți să-ți urmezi capriciile tale înainte; poți să-ți înmulțești fantaziile, nici o temere nu va opri cursul plăcerilor tale. Chiar dacă ai întrebuițat fraudă și jurăminte, chiar dacă ai dat zile unei ființe formată din carnea și sângele-tău, eu te absolv pe tine și te scutesc de orice obligație; desființez pentru tine datoria și legea și te liberez de consecințele greșalei tale. Scutură-ți ghețele de praf, părăsește, fără a te uita înapoi, căminul unde lași o nenorocită fără speranță și un copil fără pâine, și du-te fără grije și muștrare de cuget de-ți caută aiurea alte voluptăți».

Concluzia minunatei expunerii este :

»Principiul care oprește cercetarea paternității trebuie desființat la viitoarea reformă a codului civil, reformă care se impune, căci o asemenea dispoziție constituie, în secolul în care trăim, o crimă de lèse — *umanitate!*»

Intr'un singur punct e superior codul român celui austriac și anume în art. 742, 743 din codul Calimach, care dispune că data este o condiție esențială și substanțială a oricărui testament.

Conferența, deosebit de vioaie, și prețioasă și pentru îndrumările literare și științifice ce le conține, face cinste autorului și dacă mai e să dorim ceva, este să-l auzim cât mai des.

Cărți streine.

Ferdinand Brunetière, *Sur les Chemins de la Croyance*, Première étape. L'utilisation du Positivisme. Paris. Librairie Académique Perrin et Cie 35, Quai des Grands-Augustins, 35. Prix 3 fr. 50. Format 8° mic pp. XXII + 312.

Autorul, unul din cei mai celebri critici și cugetători ai Franței, ne poartă în volumul acesta pe *cărrile credinței*.

El e cunoscut, de altfel, ca unul din cei mai adânc convinși creștini ai zilelor noastre. E și astăzi în amințirea tuturor expresiunea lansată de el în „*Revue des Deux Mondes*“, cea mai veche revistă franceză, al cărei director eră, despre falimentul științei. Când o casă comercială ia angajamente prea mari, cărora nu le poate face față, trebuie să dea faliment. Așa a dat faliment și știința necredincioasă modernă, care a voit să explice totul: Dumnezeu, suflet, nemurire, lumea aceasta și cea viitoare etc. și n'a explicat nimic. In conse-

cință, ca și firmele comerciale necorecte, trebuie să dea faliment.

Și a dat.

Cu o metodă admirabilă autorul, știind că vorbește unor intelectuali imbițați de cugetarea pozitivistă alui Auguste Comte, care nu admite nimic afară de fapte, arată că și apariția diferitelor religii în lume, precum și a întemeietorilor lor (Isus, Mahomet, Sakya Muni etc.) sunt fapte pozitive indiscutabile, pe care trebuie să le admită și positivismul. Faptele acestea istorice nu le poate nega pur și simplu, cum face cu dogmele și adevărurile transcendente peste tot, pe cari le botează cu dispreț „metafizică“ și le consideră de cantitate neglijabilă.

Cu metoda aceasta e utilizabil și positivismul. Cel puțin întru câtva. Fiind vorba, anume, de treapta cea dintâi a credinței, de stabilirea „preambulelor“.

Prin aceasta autorul se deosebește mult de atâția scriitori creștini,

cari, având groază de rățăcirile ereticilor, nu cetesc și nu țin seamă în scrierile lor de dificultățile acestora, ci pur și simplu îi ignorează. Fac întocmai ca antecesorii lor medievali, cari, necunoscând limba elină, de câteori întâlneau vre-un text elin, nu-l consultau, ci treceau la ordinea zilei peste el cu observarea comodă: *Graecum est, non legitur*.

Autorul urmează mai bine înțeleapta povață a marelui orator și scriitor bisericesc *Bossuet*, care zice: „Cetim în istoria sacră că regele Samariei avea o fortăreață, din care ținea în spaimă și groază întreg ținutul împărăției Iudeea. Ca să se mântuească de necaz, împăratul Iudeei își adună întreg poporul și făcû asupra inamicului un astfel de atac, încât nu numai ruină fortăreața, ci luă materialul lui și construi citadele nouă pentru apărarea graniței“.

Așa face și autorul cu pozitivismul, care încă e fortăreață și care încă prezentă pe lângă o sumă de rățăciri și un mare număr de adevăruri indiscutabile, pe cari le poate admite și utilizează la apărarea credinței sale fiecare creștin adevărat.

Făcând așa, faci ceea ce face înșăș istoria lumii.

Pentru că să nu primești peatra și cărămida, ba chiar și marmora unui edificiu în ruină, dacă vrei să-ți clădești tu un nou și măreț palat?

Sic aliud ex alio nunquam desistit oriri.

(Astfel niciodată nu înceată a se naște una din alta).

Roma nouă e construită din fărâmurile Romei vechi; limba franceză din cea latină; limba lui Pascal din a lui Cicero; și din ideile oamenilor celor mai „emancipați“, ale filozofilor pozitiviști, se poate face apologie creștină, potrivită mentalității de astăzi.

După o privire generală a pozitivismului, autorul arată cum s'a transformat chestiunea morală în chestiune socială și consecințele acestei greșeli. (Chestiunea socială e de bună seamă o chestiune morală, nu însă și invers, morala având un domeniu mai vast decât sociologia), apoi metafisica pozitivistă, care există, deși se neagă; religiunea ca sociologie; și în fine cum e chestiunea socială solidară cu cea religioasă.

Atât în acest prim volum. În al doilea ar fi cercat să micșoreze, dacă nu să facă să dispară cu totul dificultățile credinței; iar în al treilea ar fi stabilit transcendența creștinismului.

Nici că se putea un plan mai minunat! După așezarea temeliiilor și risipirea nedumeririlor, ce poate să urmeze decât înălțarea turnului transcendentă, inseparabil de edificiul oricărei concepții de viață, și cu atât mai vărtos de al concepției de viață creștină?! Intr'o concepție de viață pur omenească se poate prea bine să nu fie nici un mister, fiindcă un om chiar dacă e întemeietor de religie, nu e esențial diferit de ceilalți oameni. Intr'o concepție de viață creștină, întemeia-ă, va să zică, pe descoperire dumnezească, așa ceva e cu neputință. Dumnezeu e nemărginit, iar omul mărginit și conștiu de mărginirea sa. Prin urmare, trebuie să fie în o asemenea religiune taine sau lucruri transcendente.

Iată, pentru că a plănuit autorul opera sa în forma amintită.

*

Francis Carco, L'état de la Poésie.
Sansot éd. Paris.

Autorul, el însuș poet, cunoaște bine poezia franceză mai nouă, de aceea citează în această carte o mulțime de poeți, cari, după părerea lui, au dat impulsuri nouă literaturii fran-

ceze. Cum însă cartea a fost scrisă înainte de război deși s'a tipărit abia acum, și cum s'au schimbat multe de atunci încoace, s'au schimbat și părerile oamenilor despre unii poeți. Astfel Francis Jammies, de pildă, nu mai e considerat ca unul din cei mai buni poeți.

Altceva e *Emile Verhaeren*, care are altfel de titlu de a trece la posteritate. „*Mercure de France*” publică din operele sale postume volumul I sub titlul „*Toute la Flandre*”. E tot cel vechiu. Volumul nu prezintă o notă, pe care n'am cunoaște-o din operele anterioare: „*Les Forces tumultueuses*” și „*Les Heures claires*”. E atâta sănătate și vigoare în inspirația lui poetică. El nu se cântă pe sine, cum fac atâția poeți moderni, cari te plictisesc cu personalitatea lor goală. El e fiul unei țări sănătoase (Belgia) și iubește priveliștile ei frumoase. Are mai mult însușiri de poet epic, decât liric.

A avut bărbăția rară să se opună cu toată puterea curentului decadent al vremii. Multă vreme a fost considerat ca un revoluționar, fiindcă scria versuri libere. Dar Verhaeren e atât de conservator, cu tot versul său liber, ca cel mai clasic între clasici. Procedul său e constant. El abordează un subiect poetic: trecerea vântului peste grămezile de nisip, o oră clară după amiaza pe câmpie, o uzină în orașele cu coșuri multe, și-și desvoaltă subiectul. Fiecare poem e un tablou, mai mare sau mai mic, plin de culoare și de viață. Verhaeren e un descriptiv. În fața unui spectacol al naturii sau al oamenilor, în fața unui decor, el se emoționează și-și exteriorizează această emoție prin imaginile ce-i trec pe dinainte. Nu arareori poeziile lui ne prezintă un ciudat amestec auditiv și vizual, în care întâlnim aceleași formule.

Unii tineri au început să cultive mai departe genul poetic al lui Verhaeren, dar, firește, cu o tehnică total diferită. Astfel e *Blaise Cendrars*, de exemplu. El încă e poet modern, care atacă subiecte industriale. Dar el nu e un simplu înregistrator. El pune ceva, în fiecare subiect cântat, și din sufletul său. El e mai liric decât Verhaeren. Procedeele încă le sunt diferite. Pe când Verhaeren se inspiră din lumea exterioară și chiar nuanțele cele mai fine ale lumii interioare (sufletești) încă le exprimă prin imagini împrumutate din lumea exterioară, Cendrars procedează chiar invers: din lăuntru în afară. Unii critici, ca de pildă Dominique Braga, află că tânărul Cendrars ar avea un sentiment mai viu al complexității vieții moderne, decât maestrul Verhaeren. Părerea aceasta însă, ca atâtea altele, e foarte discutabilă.

Adevărat poet al inimei este *Noël Garnier*, reprezentantul unei tradiții poetice, al cărei izvor din fericire nu seacă niciodată.

Despre el se poate zice, ca și despre *Verlaine*, după întâia cetire, sau după număroase recitiri, că el pare a fi însăș poezia. Muzicalitatea poemelor care compun „*Le don de ma mère*” e fascinantă și de necuprins. Ea e într'adevăr cel dintâiu dar dumnezeesc, moștenit de poet de la mamă-sa.

Al doilea dar e, poate, gingășia versurilor sale. Multe din ele au subiecte războinice, dar nici unul nu conține nimica barbar. Insaș revolta poetului o învăluie o imensă pietate. Asupra vieții și a morții, asupra durerii și a iubirii el gândește și simțește ca un adevărat creștin. Emoția lui e de o sinceritate aproape palpabilă. E numai sentiment și inimă, când vede nemărginita mizerie omenească. Și are tonalități de evocare infinite.

E sigur că poetul va evoluă. El e abia la începutul carierei sale literare. De acum însă i-se poate profeti un viitor frumos, fiindcă el vorbește în poezie ca în limba sa naturală.

După astfel de versuri, e sigur că poemele lui *Luc Durtain* îți par reci. Și el compătimește omenirea suferindă, ca și Noël Garnier, dar muza lui e savantă și rigidă, mai mult elocventă decât sensibilă. Precum însuș recunoaște în dedicație, el e un discipol al lui Jules Romains. A învățat mult dela el, dar muzicalitatea și ritmul versului nu. Mișcarea aceea interioară care însuflețește poemele volumului „*Europe*” (de Romains) nu o aflăm în „*Le retour des Hommes*”, volumul lui Durtain. El ar trebui să miște, dacă nu cu armonia și numărul silabelor, cel puțin cu cugetarea. Nu mișcă nici cu aceasta. El numai povestește și descrie. Dar aceasta încă nu e poezie. Nici în sinteză nu izbutește totdeauna, ba înseș comparațiunile lasă uneori de dorit, deși trebuie să recunoaștem nobleța inspirațiunii, demnitatea și înălțimea cugetării, precum și o anume sobrietate de formă.

„*La vision d'un âge d'acier*” alui *Raymond Schwab* e surprinzătoare. Autorul e un plastic. El cearcă să dea greutate și conținut versului alexandrin. Incontestabil că volumul acesta are multe versuri frumoase. Dar conține și reminiscențe din Leconte de Lisle. Cetind „*La vision d'un âge d'acier*” adesea te cugeți la „*Kain*”.

E interesantă și culegerea celor 13 poeți algerieni („*De treize poètes algériens*”), unde afli opere de Courtin, Delpiazzo, Genella, Godin, Gojon, Hagel, Heller, Lecoq, Pelaz, Randau, Rousse, Fustes și Leó Loups, deși nu e o revelație a sufletului algerian. Ar fi bine să vedem dezvoltându-se în

Algeria acea „autonomie a artei” despre care vorbește unul dintre ei.

Mai amintim, în fine, și „*Contes à la Cigogne*” de *Luigi Libero Russo*, un fel de poeme în proză. Având un vocabular prea extins, pare că nu-l stăpânește încă deplin. Dar autorul, care pare a fi din școala lui Rimbaud, dă dovezi de originalitate și poate privi la un viitor frumos.

*

Stendhal, *Rome, Naples et Florence*. Edit. Daniel Muller avec une préface de Charles Maurras. Librairie Champion, Paris.

Această operă e ziarul unui călător. Afară de descrierea vieții și pasionantă a acestor trei orașe, pe cari Stendhal le iubea foarte mult, paginile acestea ne oferă multe elemente personale, prețioase pentru cunoașterea personalității autorului. Autorul însuș spune într-o notă din 1826: „Eu nu pretind să arăt, ce sunt lucrurile, eu povestesc senzațiile ce mi le-au pricinuit”. Iar aiurea: „Acest ziar de călătorie nu e decât o culegere de senzații, în care savanții vor putea afla mii de greșeli”.

Insușirea aceasta e calitate și cusur, în acelaș timp. Calitate, pentrucă, fiind operă personală, subiectivă, plină de senzații și reflexii proprii, nu se demodează niciodată. Cusur, pentrucă astăzi, și nici în vremea ei, nu poate servi ca ghid (călăuză) pentru alți călători, necuprinzând datele și informațiunile necesare.

Câtă deosebire între descrierea aceasta și alte descrieri ale Italiei! Ea nu e Italia lui Lamartine sau alui Byron, nici alui Goethe ori alui Bonstetten, nici a doamnei de Staël. Stendhal nu aduce declamațiuni, nici elegii, nici suveniruri virgiliene ori peisage antice, ci cu tot focul sufletului său învăpăiat

se preocupă de epoca renașterii italiene. Recetind *Roma*, *Neapolul* și *Florența* lui Stendhal, află toate violențele, toate temerarițiile, toate pasiunile svăpăiate ale lui Fabrițiu del Dongo, ale ducesei de Sanseverina, ale lui Julian Sorel și a domnișoarei de la Mole.

E poate opera cea mai tipică a lui Stendhal, care caracterizează mai bine spiritul său, cu toate bizareriile, ororile și preocupările sale predilecte. E scrisă cu atâta fineță, cu atâta bogăție de idei, cu atâtea surprize plăcute, cum numai un condeiu ca al lui Stendhal e capabil să scrie.

*

Pierre Sabatier, *Esquisse de la morale de Stendhal*. Paris, Hachette.

Precum arată și titlul, autorul vrea să dea o schiță din morala lui Stendhal (pseudonimul lui Henri Beyle) după viața și operele acestuia. De viața acestui scriitor s'a ocupat și un alt învățat francez, Paul Arbelet, care a scris două volume asupra tinereții lui Stendhal (*La jeunesse de Stendhal*. Éd. Champion, Paris). Ele conțin amănunte prețioase nu numai asupra lui

Stendhal însuș, ci și asupra persoanelor cari au avut ceva contact cu el.

Vieața lui e lamentabila odiseie a unui tânăr, în care cugetarea lui Jean Jacques Rousseau a deșteptat poezia, dar nu l-a înălțat încă deasupra propriilor patimi. Ingerul, care a fost odată într'ânsul, curând dispăre cu micile lui naivități, ca să apară don Juanul de mai târziu, boicotat în Geneva, dar triumfător în Milano.

Acest oraș are să devină patria a doua a scriitorului. Aici s'a format sensibilitatea și inteligența lui. Scriitorul Stendhal și-a dat totdeauna seama de aceasta și a fost recunoscător Italiei, că l-a făcut om. Așa se explică și faimosul său epitaf:

Arrigo Boyle, Milanese
(Henri Beyle, Milanez).

„Aceasta n'a fost paradoxul fără gust al unui original, ci dorința din urmă și dispoziția bine chibzuită a unei dragoste vechi și credincioase.” Grenoble, orașul natal, pe care l-a urit, și domnișoara Cubly, pe care a avut îndrăzneala s'o iubească, au fost uitate pentru dragostea față de Milano.

Reviste streine.

Mercure de France publică în nr. 529 (tom CXLI) un interesant articol, sub titlul „*Desiluzia Italiei*”, semnat de M. și D. Mirtil, din care reținem următoarele:

Italia, cu toată veselia și vioiciunea înăscută a poporului ei, este tristă și posomorită. Din Torino până la Veneția și din Milano până la Palermo de pe buzele tuturor răsună aceleași fraze: „Noi am făcut atâtea pentru aliați! Ei n'au făcut nimica pentru noi. Și Franța, în care noi ne-am

pus toată încrederea, Franța pentru care am tremurat și plâns în August 1914, Franța pentru care un Bruno și un Constantin Garibaldi și-au vărsat sângele în Argonne, Franța de care ne simțim legați prin sângele și simțul nostru de dreptate, Franța căreia noi i-am sărit în ajutor în Maiu 1915, când norocul războiului părea a se depărta de ea, Franța astăzi ne părăsește și ne înșală”. Unii o spun și mai pe șleau: „Ceeace Franța săvârșește față de noi, e adevărată tradare”.

Unde mai pui apoi, că Italia are să lupte acum, după războiul, cu greutăți economice mai mari decât Anglia și Franța?

De câteori n'auzi zicându-se: „În Franța mărfurile sunt scumpe, dar cel puțin se află. În Italia nici cu bani scumpi! Astfel untul, odinioară atât de des pe mesele tuturor, acum a dispărut și de pe mesele cele mai luxoase. Cașul, care eră considerat aproape ca o mâncare națională italiană, asemenea. Vinul însuș, cel mai nobil și mai ieftin product al Italiei, astăzi se vinde mai ieftin în streinătate, decât acasă unde se produce. De cărbuni nici nu mai vorbim. E adevărată mizerie. Regiuni întregi sunt amenințate să moară de frig în lipsă de combustibil. Să nu se spună că în Italia e clima domoală și nu e nevoie de încălzire. Ce să se facă locuitorii satelor din munții Calabriei și Abruzzi, ori cei din văile Alpilor, ori de pe culmile Apeninilor fără lemne de foc? Nu-i mirare, dacă unii pacifiști spun fără încunjur: „Ce ne folosește Trento și Trieste, dacă industria noastră nu progresează și noi murim de frig?“ Sau: „Ce folos de jertfa celor 500.000 morți pentru cauza italiană și cauza aliaților noștri? Sângele lor și munca noastră nu-și află răsplata cuvenită. Tratatul de pace vreă să ne aservească cu totul Anglo-Saxonilor!“

Mai mult îi doare însă pe Italieni faptul, că Francezii părtinesc mai mult pe Croați decât pe ei. Iar Croații sunt pentru Italieni ceea ce Nemții sunt pentru Francezi. Precum Prusiacii Brandenburgieni și ceilalți soldați ai Kronprinzului au fost dușmanii cei mai cumpliti ai Francezilor, așa au fost Croații pe frontul italian, luptătorii cei mai devotați Habsburgilor, cari n'au lăsat armele din mână decât

în momentul când Austria s'a prăbușit sub propriile ei păcate.

Ce i-a fost dat să îndure biete Italia și din pricina orașului Fiume? Prin constituția sa acest oraș eră scos de sub jurisdicțiunea guvernului maghiar și administrat de o reprezentanță proprie sub suveranitatea împăratului-rege. Fisionomia acestui oraș, cu minunat port maritim, cu străzi vioaie, cu bulevarde pitorești îți amintia par'că de un frate al orașului Neapol, rătăcit din întâmplare acl pe țărmul Adriaticei. Inima italiană a acestui oraș nu s'a manifestat. Când s'a putut manifesta însă, ea n'a ezitat un moment. Cu toată dragostea s'a aruncat în brațele Italiei-mame, dela care împrumutase civilizația, care-i alinase suferințele și-i diriguia gândirile și simțirile. Și atunci s'a văzut întrând triumfător în acest oraș maritim italian un mare poet (D'Annunzio), adevărat strănepot al lui Dante, care încă reclamase la sfârșitul evului mediu întreg sânul de mare adriatic pentru țara lui:

A Pola dentro del Quarnero
Ch'Italia chiude e suoi termini bagna.

Și Italia în loc să afle sprijinul dorit la Francezi în dreptele ei revendicațiuni teritoriale pentru orașe atât de italiene ca Fiume, apoi cele din Dalmația: Ragusa, Trau, Cattaro, Sebenico, Spalato, Zara etc., care toate le amintesc de mărirea falnicei Veneții, a trebuit să îndure umilirea de a-și retrace trupele din orașul Fiume ocupat de D'Annunzio.

Nici în chestiunile coloniale n'a fost Italia tratată mai bine.

Ce-ar fi fost mai firesc, decât să i se asigure Italiei anumită influență asupra provinciilor Somalis, Benadir și Abisinia, unde sunt bogate mine de cărbuni, mai ales, că Italia e atât de

lipsită de astfel de mine și marile puteri Franța și Anglia au împărțit celelalte colonii germane: Camerunul și Africa-orientală.

Nu numai atât! Francezii fac mizerii Italianilor până și în Tunisia, care nu e colonie franceză, ci țară independentă sub suzeranitate franceză. Francezii nu închid, ce e drept școlile italiene existente, dar nu dau voie să se deschidă mai multe. Medicii și avocații italieni nu pot funcționa în Tunisia, dacă n'au diplomă franceză.

Politica aceasta mioapă a Francezilor a făcut pe Crispi, prim-ministrul italian, să părăsească Franța și să se arunce în brațele lui Bismark, încheind alianță cu puterile centrale ale Europei. Foarte trist pentru trecut. E și mai trist însă că Francezii au și astăzi aceleași procedee față de Italiani, după ce în războiul abia încheiat au luptat umăr la umăr pentru o cauză comună.

Articolul, scris cu o înțelegere desăvârșită a durerilor și aspirațiilor italiene, încheie cam așa: Ce privește poporul francez în întregime sa, el trebuie să fie totdeauna alături de cel italian în revendicațiunile sale legitime, să înțeleagă mai bine temperamentul mobil al acestei națiuni vioaie, uneori arțăgoase, să nu uite niciodată că în Maiu 1915, atunci când Rușii să trăgeau bătuți din Galiția, Italia n'a ezitat să ridice sabia pentru cauza Franței și a umanității. Italia ar fi putut rămâne în neutralitate comoadă. Dar n'a rămas. Ea a ascultat glasul sângelui ei latin și l-a vărsat cu generositate rară. Grație ei, frontul francez s'a eliberat de mai mult ca un milion de ostași austro-ungari, duși să lupte împotriva ei. Singur pentru aceasta Franța datorește recunoștință eternă ostașilor lui Victor Emanuel.

Dela „Asociațiune“.

Un gest frumos. Nu putem numi altfel ordinul circular, dat de d-l Dr. *Octavian Prie*, secretar general al învățământului, și publicat în „*Buletinul Oficial*“ al ministerului de instrucție, Cluj, 15 August 1920 Nr. 2 pag. 6—7.

El arată, cât de pătrunși sunt îndrumătorii oficiali ai școalei românești de necesitatea inexorabilă a culturai românești pentru consolidarea desăvârșită a noului nostru stat. Ceeace a început ostașul României cu baioneta, trebuie continuat cu cartea și cu cea mai intensivă muncă culturală, pe toate terele.

Ostașii au croit cadrele noului stat românesc, munca culturală românească

e chemată să dea conținut și viață acestui stat nou. Numai așa ne vom asigura ființa noastră națională în viitor.

Ordinul circular mai arată încă și venerația profundă, cu care secretariatul general al învățământului se uită la Asociațiunea noastră, ca la „cea dintâiu și cea mai veche societate culturală românească“, mai veche cu cinci ani decât Academia Română, precum și o deosebită înțelegere a rosturilor culturale nouă ale Asociațiunii, prin faptul că ordonează tuturor autorităților școlare din Dacia-superioară să se înscrie membrii ai Asociațiunii și să aboneze publicațiile ei: revista „*Transilvania*“ și „*Biblioteca populară*“.

E deosebit de frumos gestul acesta și pentru că pornește dela școală. Ea e chemată să formeze viitorul neamului nostru, și viitorul acesta nu poate să fie decât cultural. Unda barbariei, care ne-a desculturalizat, după cum zicea d-l N. Iorga, trebuie să treacă cât mai curând și fără ca să lase urme adânci în sufletele noastre. Și va trece, un ceas mai curând, dacă și celelalte secretariate ale noastre ar urma gestul, care le-ar onora, deopotrivă, și pe e'e și pe noi, făcut de secretariatul general al învățământului din Cluj. Mai ales că funcționarii subalterni ai celorlalte secretariate au mai multă nevoie de carte și cultură românească decât dăscăli-mea noastră.

Reproducând mai în jos ordinul circular, amintit mai înainte, nu putem să nu exprimăm, și la acest loc, toată mulțumita și recunoștința, pe care Asociațiunea o simte în fața acestei nobile fapte.

Iată ordinul din chestiune:

Ordin circular

către universitatea din Cluj, către directoratele regionale, către revizoratele școlare, către direcțiunile școalelor secundare, profesionale, civile, primare etc.

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român” din Sibiiu, care e cea dintâiu și cea mai veche societate culturală românească, după întrerupere de câțiva ani, pricinuită de războiu, acum și-a reînceput activitatea culturală pentru consolidarea noului stat românesc. Ea tipărește din nou, în condiții demne de laudă, vechea sa revistă „Transilvania”, având colaborarea celor mai distinși reprezentanți ai scrisului românesc de pretutindeni. „Biblioteca populară a Asociațiunii”, în care s’au tipărit în trecutul apropiat atâtea lu-

cruri bune și folositoare poporului nostru, încă reapare.

O astfel de societate merită sprijinul tuturor oamenilor de bine, în consecință ordonăm să se aboneze din bugetul propriu pentru bibliotecile institutelor sus numite revista „Transilvania” în câte un exemplar, iar „Biblioteca Populară a Asociațiunii” în unul sau mai multe exemplare, după trebuință.

Costul abonamentului la revista „Transilvania” e anual 50 lei, iar la „Biblioteca Populară a Asociațiunii” 25 lei.

Totodată ordonăm să se înscrie institutele susnumite de membrii ai „Asociațiunii” în una din categoriile următoare, după cum le va permite bugetul:

Membru fondator al Casei Naționale Centrale a Asociațiunii 1000 lei odată pentru totdeauna.

Membru fondator al Asociațiunii 400 lei odată pentru totdeauna.

Membru pe viață al Asociațiunii 200 lei odată pentru totdeauna.

Membru activ al Asociațiunii 10 lei anual.

Membru ajutător al Asociațiunii 2 lei anual.

Sumele sunt a se trimite Biuroului Asociațiunii, Sibiiu, Str. Șaguna Nr. 6.

„Asociațiunea” e îndrumată să raporteze despre executarea acestui ordin până la 1 Octomvrie a. c.

Dr. O. Prie, secretar general.

*

Ședința plenară a secțiilor științifice-literare. Duminică și Luni la 1 și 2 August c. s’au întrunit secțiile științifice-literare ale Asociațiunii, care timp de șase ani nu s’au mai întrunit, din pricina războiului abia încheiat, în obșnuita lor „ședință plenară” anuală. A prezidat d-l *Andrieu Bârseanu*. De față au fost 15 membrii

activi și suplenți (corespondenți) ai secțiilor. Cu verificarea procesului verbal au fost încredințați domnii *I. A. de Preda* și *Dr. Lucian Borgia*.

După cuvântul introductiv al prezidentului, noul secretar literar, *d-l Ioan Georgescu* își cetește raportul către ședința plenară, în care pune în discuție importanta chestiune a modificării regulamentului general al secțiilor prin înmulțirea numărului membrilor activi dela 5 la 15, numărul membrilor suplenți având să fie nelimitat, precum și al secțiilor înseși, înființându-se, pe lângă cele opt secții existente (literară, istorică, de științe sociale, naturale, de medicină, economică, tehnică și școlară), patru secții nouă: etnografică, industrială-comercială, artistică și de propagandă. După fixarea ordinii lucrărilor se decide trimiterea unei telegrame omagiale *M. Sale Regelui Ferdinand I*, președintele de onoare al Asociațiunii.

S'au citit apoi rapoartele singuraticelor secții (*Dr. Iosif Blaga* al celei literare; *T. V. Păcățianu* al celei istorice; *Dr. Lucian Borgia* al celei de științe sociale; *Dr. Onisifor Ghibu* al celei școlare). Rapoartele singuraticelor secții, precum și al secretarului literar se vor publica într'un Nr. deosebit (cel oficial) al revistei noastre.

Fiindcă unele secții n'au fost prezentate de loc sau nu în numărul convenit, s'a primit propunerea, să fie însărcinat câte un membru al acestor secții cu convocarea unei ședințe de secție, în care să se caute mijloacele de reorganizare, adică de constituire a secției și să se discute atât modificarea regulamentului general cât și programul de activitate imediat. Pentru secția de științe sociale a fost încredințat *d-l Dr. L. Borgia*, pentru cea de științe naturale, prezidentul ei *d-l Dr. Ambrosiu Chețianu*, canonic

în Blaj, pentru cea de medicină *d-l Dr. Ilie Beu*, pentru cea tehnică *d-l C. Mesaroș*, inginer în direcțiunea *C.F.R.* în Cluj cu îndatorirea de a raporta biroului Asociațiunii despre cele îndeplinite până la sfârșitul lui Septembrie a. c.

Ședința plenară aprobă dorința exprimată în raportul secretarului literar, ca în viitor casele Asociațiunii să nu se mai dea în chirie la particulari, ci să se rezerve pentru trebuințele ei (colecțiile mereu crescând ale muzeului și ale bibliotecii).

Revista „*Transilvania*”, vechiul organ al Asociațiunii, e salutat cu bucurie din prilejul reapariției ei în condițiuni atât de demne de laudă. Se cere totodată cea mai largă propagandă în favoarea revistei noastre, ca să nu lipsească de pe masa nici unui intelectual român din țara noastră întregită.

Ședința plenară își arată bucuria că și „*Biblioteca populară a Asociațiunii*”, această folositoare publicație e în pragul reapariției și numerii anunțați deja îi află potriviți. Se va stărui și într'o circulară către membrii secțiilor să sprijinească această bibliotecă sub toate raporturile.

„*Biblioteca tineretului*”, a cărei publicare s'a oprit deja în 1912, astăzi ședința plenară crede că e mai necesară ca ori și când. Pentruca lucrările să poată începe cât mai curând și în această privință, ședința plenară cere comitetului central să încuviințeze suma de 20.000 cor. pentru acoperirea primelor cheltuieli de organizare, tipărire și răspândire.

Chestia cursurilor de vară și a conferențelor, sulevată de secretarul literar, încă o află foarte importantă. Deși statul încă organizează astfel de cursuri, nici inițiativa Asociațiunii nu ar fi de prisos. Suntem obligați să

înființăm cursuri cât mai multe și mai bune în toate orașele și, cu timpul, chiar și în stațiunile climaterice și balneare. În acest scop secția școlară a însărcinat pe membrul ei, d-l *Axente Banciu*, președintele comitetului universității populare din Brașov, să constituie, sub auspiciile secției școlare a Asociațiunii, un comitet permanent, care să stabilească modalitățile de lucrare și să le execute pe rând în diferitele noastre centre. Pentru preîntâmpinarea cheltuielilor cere dela comitetul central să se voteze suma de 5000 cor.

Se constată cu unanimitate necesitatea absolută de a se angaja conferențieri cooperativi și agronomici, avuți înainte de războiu, precum și alți conferențieri și prelegători pricepuți; asemenea și personal ajutător în număr suficient. Secția economică promite tot concursul la ținerea de prelegeri populare, cere însă — și la cererea aceasta se atașează întreagă ședința plenară — exoperarea de bilete gratuite pe C.F.R. pentru astfel de ocazii pe seama membrilor cari n'au astfel de bilete, precum și diurne de 50 cor.

Secția literară aduce la cunoștință că regretatul ei membru *Dr. Ioan Rațiu* s'a ocupat de biografia lui Andrei Murășianu, asemenea de-a lui Al. Papiu Ilarian. Secția va trebui să ia contact cu familia răposatului pentru primirea lăsamântului său literar. Asemenea să fie rugat d-l *Enea Hodoș* să continue și termine dicționarul neologismelor și provincialismelor, iar comitetul central să-i mandateze onorarul cuvenit.

Secția istorică să adune tot materialul privitor la istoria contemporană, mai ales la participarea neamului nostru în războiul abia încheiat.

În locul membrilor decedați din secția literară (*Virgil Onițiu*, *Dr. Alexan-*

dru Bogdan și *Dr. Ioan Rațiu*) se aleg membrii activi ai aceleiași secții domnii: *Ion Agârbiceanu*, *Dr. Nicolae Drăganu* și *Dr. Sextil Pușcariu*. — În locul membrului decedat al secției medicale *Dr. Ion Popp* ședința plenară proclamă pe d-l *Dr. George Preda*, membru al aceleiași secții.

Astfel au trecut cele două zile dela începutul lunei în discuții și planuri folositoare. Urmează partea cea mai grea: realizarea.

*

Despărțămintele Asociațiunii.

Și-au ținut adunările cercuale despărțămintele: *Huedin*, *Viștea-de-jos*, *Mociu*, *Sebeșul-săsesc*. Cu ocazia acestor adunări s'au încassat și taxe de membrii. Și anume: *Huedinul* a încassat 1227 20 cor.; *Sebeșul-săsesc* 1437 cor.; *Mociul* 1576 cor.; *Viștea-de-jos* 4700 cor.

E vrednică de mențiune specială activitatea despărțământului Viștea-de-jos, care și-a ținut adunarea cercuală în Porumbacul-de-jos, unde s'au și ținut, cu această ocazie, mai multe conferințe și prelegeri populare.

*

Biblioteca Centrală a Asociațiunii, în cursul lunei August, s'a sporit cu 26 volume, precum și cu diferite reviste și ziare, care ni-se trimit oficial. A fost cercetată de 52 persoane, care au consultat, parte în cabinetul de lectură, parte acasă, 74 opere în 89 de volume.

*

Biblioteci regionale. Despărțământul *Viștea-de-jos* cere înființarea unei biblioteci regionale în sediul despărțământului. Cererea se încuviințează. Despărțământul și-o poate ridică în orice moment dela centrul Asociațiunii.

*

Biblioteci populare. Despărțământul *Viștea-de-jos* a cerut 24 bi-

biblioteci populare pentru cele 24 comune aparținătoare despărțământului. Bibliotecile cerute li-s'au acordat și despărțământul e invitat să le transpoarte la destinație.

*

Muzeul Central s'a sporit în luna August cu 25 obiecte aparținătoare diferitelor secții și a fost vizitat de 612 persoane. Dintre vizitatori remarcăm pe domnii generali: Leonte, Panaitescu și Râmniceanu.

*

Muzee regionale. Inspectoratul muzeelor din Transilvania a cerut Asociațiunei înființarea unui muzeu etnografic în Cluj. Asociațiunea, întrucât îi va stă în putință, va cercă să deschidă acest muzeu, încă în cursul acestui an, în casa ce i-se va pune la dispoziție spre acest scop.

*

Casa Națională Centrală. S'au înscris de membrii fondatori ai Casei Naționale Centrale cu suma de 1000 Lei: *Banca Mercur*, societate anonimă din Năsăud; *Iullan Marțian*, maior în retragere, membru în comitetul central al Asociațiunei; *Emil Tișca*, director de bancă și *Dr. Dumitru Hodor*, avocat, — toți din Năsăud.

Toate aceste persoane sunt de altfel membrii ai Asociațiunei.

*

Case Naționale Regionale. Inspectoratul muzeelor din Transilvania a cerut Asociațiunei să i-se recomande persoane destoinice pentru postul de director la casele naționale din *Târgul-Murășului* și *Sighetul Marmăției*.

Asociațiunea, deoarece voiește să înființeze în aceste orașe biblioteci și muzee regionale, va trimite pe cineva la fața locului, ca, luând contact și cu directorii despărțământelor, să poată face propunerile necesare.

Case Naționale Sătești. Ideea caselor naționale a prins rădăcini și în despărțământul Viștea-de-jos, care a și inițiat un fond de 1100 cor. transpus la centru spre păstrare.

*

Conferențe și prelegeri. Secretarii Asociațiunii, domnii *Romul Simu* și *Ion Georgescu* au continuat seria conferențelor. D-l *Simu* a vorbit despre stupărit învățătorilor veniți la cursurile de vară la școala normală din Sibiiu. O asemenea prelegere a ținut D-sa și în comuna Orlat. D-l *Ion Georgescu* a vorbit despre biblioteci, muzee, case naționale și alte probleme culturale înaintea acelorași învățători.

*

Mișcarea cooperativă. Au cerut și li-s'au trimis Statute și Indrumări pentru înființarea de cooperative comunele din județul Arad. S'au trimis în două rânduri prin domnii *V. Goldiș* și *Dr. I. Marșieu* 55 Statute și tot atâtea Indrumări. Asemenea „*Băncii Poporale*” din *Caransebeș* 10 Statute și Indrumări pentru comunele din jur.

*

Membrii noi. Membrii fondatori à 400 Lei: *Marcu Jantea*, catihet, Sibiiu; *Aurel Muntean*, preot, Sebeșul-mare; d-na și d-l *Leon Ciocan*, locotenent, Sibiiu. Membrii pe vieață à 200 Lei: *Aurel Marinescu*, student; *Ilie N. Lazar*, proprietar; *Anton Stoia*, proprietar; *Victor Căndea*, funcționar — toți din Porumbacul-de-jos; *Istrate Făgărășan*, secretar; *Nicolae Augustin Șandru*, proprietar, — amândoi din Viștea-de-jos; *Luca Papianoș*, proprietar și *Nicolae Solomon*, preot, — amândoi din Porumbacul-de-sus; *Maximilian Budac*, pretor, Arpașul-de-jos; *Emil Poruțiu*, consilier la curtea de cassajie, Delta; *Emil Chiffa*, func-

ționar la Banca Agrară, Cluj; *Dr. Ion Bunea*, director de liceu, Sibiiu; *Alexandru Haliță*, vicar; *Iosif Mihăilaș*, proprietar; *Dumitru Tomuța*, proprietar; *Teodor Zăgrean*, învățător și *Ignat Seni*, învățător, — toți din Năsăud.

Membrii activi s'au înscris: 250.

*

Fonduri și fundații. Desfăcându-se testamentul d-șoarei *Tereza Pipoș*, s'a constatat că testează Asociațiunei jumătate din averea ei, cu menirea de a se forma o fundație pentru burse. Partea de avere testată Asociației e de 100.000 cor.

Asupra generoasei fapte a d-șoarei *Pipoș*, membră a Asociației de un lung șir de ani, vom reveni în curând.

La *fondul N. Iorga* a contribuit Ilustritatea Sa *Dr. Ilarion Pușcariu*,

vicar arhiepiscopesc, Sibiiu cu suma de 1000 cor.

*

Daruri. „*Banca Centrală*” și „*Creștitul Tehnic*” din Sibiiu au binevoit a contribui câte 500 cor. la acoperirea unor cheltuieli de reprezentare, avute de Asociațiune.

*

Adunarea generală a Asociațiunei se va ține în 17 și 18 Oct. a. c. la *Oradea-Mare*, unde se muncește cu zor pentru reușita ei. Toți membrii Asociațiunei, precum și societățile culturale și artistice, care doresc să ia parte la adunare, sunt rugați a comunica numărul participanților d-lui *Ștefan Mărcuș*, șeful poliției din *Oradea-Mare*.

Numărul participanților trebuie comunicat d-lui *Mărcuș*, fiind dânsul președintele comisiei de încartirare.

Poșta Administrației.

Pentru »*Ideea Europeană*» Nr. 46 a. c. Mulțumim de semnalarea făcută cu privire la un cuvânt din anunțul nostru, care acum a dispărut. Să ne dați voie însă, să vă atragem și noi atenția asupra franțuzismelor D-voastră din acelaș Nr., pagina 3 ș. a. »tentativă», »diferende», »videază» etc., care le aflăm într'un singur articol, dar dacă le-am căuta în toate! »Și ce vezi stercol cel ce este în ochiul fratelui tău, iar bârna care este în ochiul tău nu o simți?»

Bibliografie.

Academia Română. Studii și cercetări IV. *N. Iorga*, Istoria literaturilor române în dezvoltarea și legăturile lor. Vol. I. Evul mediu. București. Tipografia »Cultura Neamului Românesc» 1920. Preț 20 lei. Format 8° mare, 316 pagini.

N. Iorga, Istoria literaturilor române în dezvoltarea și legăturile lor. Vol. II. Epoca modernă. Până la 1600. București. Librăriile »Cartea Românească» și *Pavel Suru*. Preț 35 lei. Format 8° mare, 422 pagini.

Ion Pillat, Grădina între ziduri. Poezii. București. Editura librăriei Socec & Co., Societate Anonimă 1920. Preț 5 lei.

Emil D. Măcelariu, Flori de sânge. Din carnetul unui preot militar. 1920. »Cosânzeana», institut de arte grafice, Cluj. Preț 12 lei.

Dr. G. Preda, Dare de seamă asupra activității serviciului din ospiciul de alienați, Sibiiu, pe timpul dela 1 Iulie 1919 până la 1 Aprilie 1920.

BANCA CENTRALĂ

pentru industrie și comerț, societate pe acții

Cluj, Str. Regina Maria 6

FILIALA SIBIIU

STRADA CISNĂDIEI Nr. 7, ETAJ II.

Capitalul societar urcat la:

≡ **Cor. 100,000.000.** ≡

Primește depuneri spre fructificare

și bonifică începând cu 1 Iulie a. c.:

în Cont-Curent **3 1/2 %** Netto
pe libel de depunere **4 1/2 %** „

conform condițiunilor în vigoare.

CUMPĂRĂ și VINDE EFECTIV

Lei, Mărci, Dollari, Lire ital.,
Franci, precum și alte valute.

IMPORTEAZĂ și EXPORTEAZĂ

tot felul de mărfuri, produse
economice și industriale.

Reface, naționalizează și întemeiază

tot felul de întreprinderi industriale de prima importanță.

ORGANIZEAZĂ și ÎNDRUMĂ

desvoltarea vieții noastre economice-comerciale și financiare
în o alvie sănătoasă și națională.

Banca Centrală

pentru industrie și comerț, societate pe acții

precum și filialele aceleia

formează piatra fundamentală a vieții noastre economice-comerciale și financiare moderne, — după desrobirea milenară, — deci merită și trebuie sprijinită din partea tuturor românilor de bine.

BANCA ROMÂNEASCĂ

□ □ □ □ □ SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI
CAPITAL LEI 100.000.000 — □ □ □ □ □

BUCUREȘTI, Str. Smardan 5

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice,
avansuri pe depozite de efecte publice
și orice transacțiuni financiare, conturi
curente și emisiuni de scrisori de credit
pentru orice țară; participațiuni indus-
□ □ □ triale și comerciale. □ □ □ □

Sucursale: Brăila, Bazargic, Constanța, Galați,
Tulcea, Chișinău, Cernăuți și Timișoara.

A apărut

și în curând se află de vânzare:

Istoria literaturii noastre vechi

de **Sextil Pușcariu**, prof. univ., Cluj

Costul unui exemplar 25 Lei
pe hârtie de lux

Fiind trasă această prețioasă lucrare într'un număr redus de exemplare, din pricina scumpetei de hârtie, cei care doresc s'o aibă, să binevoască a o cere înainte.

Cu autorizarea ministerului de instrucție lucrarea e introdusă și ca manual școlar în licee, școli civile, școli normale etc.

Comandele se fac la Biroul Asociațiunei în Sibiu.